

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU

MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Uredniki / Edited by:
Jana Horvat
Irena Lazar
Andrej Gaspari

Zbirka / Series
Uredniki zbirke / Editors of the series

OPERA INSTITUTI ARCHAEOLOGICI SLOVENIAE 40
Jana Horvat, Andrej Pleterški, Anton Velušček

Jana Horvat, Irena Lazar,
Andrej Gaspari (ur. / eds.)

MANJŠA RIMSKA NASELJA NA SLOVENSKEM PROSTORU
MINOR ROMAN SETTLEMENTS IN SLOVENIA

Recenzenta / Reviewed by
Prevod / Translation
Jezikovni pregled / Language Editors
Tehnična ureditev / Technical Editors
Oblikovanje ovitka /
Front cover design
Priprava slikovnega gradiva /
Preparation of illustrations
Prelom / DTP
Založnik / Publisher
Zanj / Represented by
Izdajatelj / Issued by
Zanj / Represented by
Tisk / Printed by
Naklada / Print run

Janez Dular, Ivan Šprajc
Andreja Maver, Meta Osredkar, Gregor Pobežin, Lucija Jelenko
Urška Kosec, Špela Križ, Jana Volk, Terry T. Jackson
Andreja Dolenc Vičič, Mateja Belak

Tamara Korošec

Drago Valoh, Mateja Belak
Mateja Belak
Založba ZRC
Aleš Pogačnik
ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo
Anton Velušček
Present d. o. o., Ljubljana
500 izvodov / copies

Izid knjige sta podprla /
Published with the support of

Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS (Slovenian Research Agency),
Znanstvenoraziskovalni center SAZU (Research Centre of the Slovenian Academy
of Sciences and Arts)

Ljubljana 2020; prva izdaja, prvi natis / first edition, first print

Prva e-izdaja knjige (pdf) je pod pogoji licence Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA
prosto dostopna tudi v elektronski obliki (pdf) / First e-edition of the book (pdf) is freely
available in e-form (pdf) under the Creative Commons 4.0 CC-BY-NC-SA.

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502586>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

904(497.4-2)«652»

MANJŠA rimska naselja na slovenskem prostoru = Minor Roman settlements in
Slovenia / uredniki, edited by Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari ; [prevod
Andreja Maver ... et al.]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020. - (Opera
Instituti Archaeologici Sloveniae, ISSN 1408-5208 ; 40)

ISBN 978-961-05-0257-9

1. Vzp. stv. nasl. 2. Horvat, Jana, 1959-
COBISS.SI-ID 303610624

ISBN 978-961-05-0258-6 (pdf)

COBISS.SI ID 303643904

Raziskava je vključena v program (P6-0064 (B)), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike
Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the Slovenian Research
Agency (research core funding No. P6-0064 (B)).

© 2020, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC

**MANJŠA RIMSKA NASELJA
NA SLOVENSKEM PROSTORU**

**MINOR ROMAN SETTLEMENTS
IN SLOVENIA**

Uredniki / Edited by

Jana Horvat

Irena Lazar

Andrej Gaspari

LJUBLJANA 2020

VSEBINA / CONTENTS

Predgovor / Preface (Jana HORVAT, Irena LAZAR, Andrej GASPARI)	7
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina (Tina ŽERJAL, Vesna TRATNIK)	9
<i>Fluvio Frigido, Castra</i> – Ajdovščina. Raziskave / Investigations 2017–2019 (Maruša UREK, Ana KOVAČIČ)	47
<i>Ad Pirum</i> – Hrušica (Peter KOS)	61
<i>Longaticum</i> – Logatec (Ahac ŠINKOVEC)	77
<i>Nauportus</i> - Vrhnika (Jana HORVAT)	93
Vipava (Vesna TRATNIK)	113
Gradišče nad Knežakom (Boštjan LAHARNAR, Edisa LOZIĆ, Alenka MIŠKEC)	123
Ulaka (Andrej GASPARI)	141
Ig (Lucija GRAHEK, Anja RAGOLIČ)	173
Mengeš (Milan SAGADIN)	187
<i>Carnium</i> – Kranj (Milan SAGADIN)	201
Šmartno pri Cerkljah (Špela TOMAŽINČIČ, Draško JOSIPOVIČ)	213
Blagovica (Ana PLESTENJAK)	231
<i>Atrans</i> – Trojane (Janja ŽELEZNIKAR, Julijana VISOČNIK)	249
Šempeter v Savinjski dolini (Irena LAZAR)	295
<i>Colatio</i> – Stari trg pri Slovenj Gradcu (Saša DJURA JELENKO)	305
Zagrad (Saša DJURA JELENKO)	325
Slovenska Bistrica (Mira STRMČNIK GULIČ)	339
Ančnikovo gradišče (Zvezdana MODRIJAN)	349
<i>Praetorium Latobicorum</i> – Trebnje (Uroš BAVEC)	363
<i>Romula</i> – Ribnica (Irena LAZAR)	387
Primerjalni pregled manjših rimskih naselij / Minor Roman settlements – comparative overview (Jana HORVAT)	403

PREDGOVOR / PREFACE

Monografija je posvečena manjšim rimskim naseljem, ki ležijo na območju današnje Slovenije. Gre za prehodni in geografsko raznolik prostor, na katerega so segale tri velike upravne enote rimske države: Italija ter provinci Norik in Zgornja Panonija.

Strnjena naselja, ki jih predstavljamo, so po velikosti in pomenu vmesni člen med avtonomnimi mesti in razpršeno poselitvijo podeželja, katere osnova so bile vile rustike. V zadnjih desetletjih je arheologija z velikimi zaščitnimi izkopavanji pridobila obsežne in pomembne nove podatke o tovrstnih naseljih, ki pa do zdaj večinoma še niso bili poglobljeno analizirani in objavljeni. Potreba po zbranem vedenju se je npr. izrazito pokazala v sodelovanju z mednarodno skupino *Adriaticum mare* pri projektu Informatiziranega atlasa antičnega Jadrana (*AdriAtlas*). Tri ustanove, Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo in dediščino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem ter Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, so leta 2015 dale pobudo, da bi vedenje o manjših naseljih zbrali, ustrezno ovrednotili in dvignili na višjo raven.

Delo je dozorelo v štirih letih. Šestindvajset avtorjev prihaja iz različnih ustanov, od univerz, raziskovalnih inštitutov in muzejev do Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ali pa gre za posameznike, ki delujejo kot samostojni raziskovalci. V samostojnih poglavjih predstavljajo dvajset naselij različnega tipa in stopnje raziskanosti. Avtorji so najboljši poznavalci oziroma aktivni raziskovalci najdišč, ki jih obravnavajo. Prav za potrebe monografije so se poglobili v primarno dokumentacijo novejših raziskav in poročila, v drobno gradivo in razpršene starejše objave. Zgoščene predstavitve naselij bolj ali manj sledijo skupnemu konceptu. Podatki so umeščeni v prostor, podprti s kartami in načrti, vsebinsko primerljivi in jasno ovrednoteni. Vsako poglavje vsebuje podatke o legi naselja in njegovem antičnem imenu, kratko zgodovino raziskav, morebitno obljudenost lokacije v prazgodovini, predstavitev antičnih literarnih virov in epigrafskih spomenikov. Osrednji del je usmerjen v pregled arheoloških ostankov rimske

The book discusses the minor settlements that dotted the territory of present-day Slovenia in the Roman period. This geographically diverse territory was crossed by important lines of communication and divided between three large administrative units of the Roman state: Italy and the provinces of Noricum and Upper Pannonia.

The compact minor settlements represent a link, in both size and significance, between the autonomous towns and the dispersed settlement of the countryside with countryside villas as its backbone. In recent decades, the large-scale rescue excavations across Slovenia have yielded vast and important data on these minor settlements, though they have for the most part not yet been analysed in detail and published. Clearly, there is a great desire for the information these excavations brought to light, but the consequent knowledge became even more desirable during the collaboration with the international *Adriaticum Mare* group on the *AdriAtlas* or *Computerised Atlas of the Antique Adriatic* project. In 2015, three institutions in Slovenia (Institute of Archaeology ZRC SAZU; Institute for Archaeology and Heritage, Faculty of Humanities, University of Primorska; Department of Archaeology, Faculty of Arts, University of Ljubljana) came together with the shared goal of advancing our knowledge on the minor Roman settlements in Slovenia by appropriately analysing and evaluating the data, new and old.

The book is the result of four years of work and research. Twenty-six authors wrote contributions on individual settlements. They come from different institutions – both universities, research institutes, museums, the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia – and from the ranks of independent researchers, and present twenty settlements of different types and degrees of investigation in separate chapters. The authors are either those with the most in-depth knowledge on a specific site or those who actively investigated it. For the purposes of this book, they examined the excavation records and reports, the recovered small finds and different earlier publications, and presented their results in a comprehensive and clear manner roughly following

dobe: v topografijo, infrastrukturo, stavbe, grobišča in premične ostanke posebnega pomena. Sledijo podatki o statusu naselja, o družbenem položaju posameznih prebivalcev, njihovih administrativnih ali vojaških funkcijah, poklicih in etnični pripadnosti. Poglavje zaokroža oris zgodovinskega razvoja naselja.

Želimo si, da bi delo omogočilo primerjave med posameznimi naselji, da se bodo razjasnila nekatera vprašanja o njihovem gospodarskem in družbenem pomenu ter o njihovi vlogi v poselitveni sliki širšega prostora med Jadrantom in Donavo. Predvsem pa si želimo, da bi spodbudilo nove analize in objave gradiva ter bilo z njimi kmalu preseženo.

Radi bi se zahvalili mnogim. Najprej Francisu Tassauxu iz Bordeauxa, duši združenja Adriaticum mare, za prijazno spodbudo. Poleg obeh glavnih recenzentov, Janeza Dularja in Ivana Šprajca, so h kakovosti posameznih besedil mnogo pripomogli številni kolegi, s katerimi so se posvetovali avtorji ali uredniki. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh in Tamara Korošec (vsi ZRC SAZU – Inštitut za arheologijo) so poskrbeli za enotno podobo knjige. Prevodi v angleščino so delo Mete Osredkar, Andreje Maver, Gregorja Pobežina in Lucije Jelenko.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

a common concept. The information they obtained is located in space, illustrated with maps and plans, clearly conveyed and properly evaluated. The presentation of each settlement opens with its location and name in Antiquity, possible habitation traces from prehistory, mentions in ancient literary texts and documents, and recovered epigraphic evidence. The next, main part offers an overview of the archaeological remains from the Roman period: topography, infrastructure, buildings, cemeteries and portable remains of particular significance. This is followed by the information on the status of a settlement, social standing of its inhabitants, their administrative or military functions, as well as professional or ethnical background. All is brought together in an outline of the historical development of each settlement.

It is our wish and aim that the information in this book enables and incites comparisons between individual sites in order to shed light on certain issues pertaining to their economic and social role in the settlement of the wider area between the Adriatic and the Danube. Even more importantly, it is our wish that the book would serve as a stepping stone for further research and better knowledge on the subject.

The book is a result of a concerted effort of authors and numerous other individuals. First of all, our thanks go to Francis Tassaux from Bordeaux, the soul of the Adriaticum Mare Association, for his kind incentive. In addition to the two main peer reviewers, Janez Dular and Ivan Šprajc, numerous colleagues shared their knowledge and offered professional advice to both the authors and the editors. Mateja Belak, Andreja Dolenc Vičič, Dragotin Valoh and Tamara Korošec (all ZRC SAZU – Institute of Archaeology) made sure that the book of numerous contributions functions as a whole. Meta Osredkar, Andreja Maver, Gregor Pobežin and Lucija Jelenko translated the contributions into English.

Jana Horvat, Irena Lazar, Andrej Gaspari

ATRANS – TROJANE

Janja ŽELEZNIKAR, Julijana VISOČNIK

Izleček

Naselje *Atrons* je ležalo ob itinerarski cesti na prelazu Trojane, še v agru Celeje v Noriku in v bližini meje z Italijo. Tu je delovala carinska postaja v sklopu ilirske carine, katere uslužbenci so izpričani na epigrafskih spomenikih. V prispevku smo analizirali pisne vire, kamnite spomenike, slikovno dokumentacijo, predvsem pa zapuščino raziskovalca Walterja Schmid in načrte iz zaščitnih izkopavanj Mirine Zupančič. Poskušali smo rekonstruirati topografsko sliko rimske naselbine ter velikost in položaj dvanajstih rimskih objektov in njihovo funkcijo. Drobne najdbe, ki so datirane od 1. do 4. st., ne izvirajo iz dobro dokumentiranih kontekstov.

Ključne besede: Norik, Trojane, *Atrons*, rimska doba, naselbina, poštna postaja, ilirska carina, beneficiarska postaja, epigrafski spomeniki, arhivski viri, Walter Schmid

Abstract

The settlement of *Atrons* on the Trojane Pass was situated on an itinerary road, still in the territory of *Celeia* in the province of *Noricum*, but close to the Italian border. It was a customs station within the framework of the Illyrian customs, and its officials are attested in epigraphic sources. This contribution presents an analysis of written sources, stone monuments, and images, with the emphasis on the heritage of the researcher Walter Schmid and the plans from a rescue excavation led by Mirina Zupančič. The authors attempt to reconstruct the topography of the Roman settlement, including the size, position, and function of twelve Roman buildings. Dated between the 1st and 4th centuries, small finds do not originate from well-documented contexts.

Keywords: *Noricum*, Trojane, *Atrons*, Roman period, settlement, postal station, Illyrian customs, *statio* of the *beneficiarii*, epigraphic monuments, archives, Walter Schmid

Sl. 1: Trojane. Pogled iz zraka proti zahodu.

Fig. 1: Trojane. Aerial view from the east.

(Foto / Photo: Primož Hieng)

LEGA IN LOCIRANJE

Trojane se razprostirajo na nadmorski višini okoli 563 m. Ležijo na sedlu hribovja, ki se spušča od vzhodnih Karavank do savskega kanjona ter ločuje Ljubljansko od Celjske kotline, Kranjsko od Štajerske. Naselbina (tudi antična) je zrasla na ozkem in podolgovatem platoju (sl. 1). Omejena je s tremi potoki, ki se stekajo v tri doline: Radomlja teče v Črni graben, Orehovica v dolino Izlak, Bolska proti Vranskemu.¹

V 1. st. n. št. (ohranjene drobne najdbe), še bolj verjetno pa v 2. st. (epigrafski spomeniki), je ob cesti Emona–Celeja–Petoviona zraslo antično naselje *Atrans*, prva cestna postojanka na teritoriju Celeje. Zahodno od Atransa je potekala meja med Italijo in provinco Norik, skozenj pa *via publica* – od Akvileje do Emone in preko Trojan naprej do Celeje (*Celeia*) in Petovione (*Poetovio*).²

Geografski viri navajajo *Atrans* kot poštno postajo: *mansio*, ki pa je v vsakem izmed njih zapisana nekoliko drugače. Pod imenom *Adrante mansio m. p. XXV* se pojavlja v Antoninskem itinerariju (129.3), kot *Mansio Hadrante* s pripisom *fines Italiae et Norici* v Burdigal-

¹ Orožen Adamič, Perko, Kladnik et al. 1995, 397.

² Šašel, Bolta 1975; Horvat 1999, 253–254; Šašel Kos 1999, 238–240.

POSITION AND LOCALIZATION

The settlement of Trojane lies about 563 m above sea level, on a pass in the hills descending from the eastern Karavanke Mountains towards the Sava canyon, separating the Ljubljana and Celje Basins, as well as the regions of Kranjska and Štajerska. The settlement (including the Roman settlement) was built on a narrow, elongated plateau (Fig. 1). It is bounded by three creeks that flow into three valleys: the Radomlja into the valley of Črni graben, the Orehovica into the valley of Izlake, and the Bolska towards Vransko.¹

The Roman settlement of Atrans was built on the Emona – Celeia – Poetovio road in either the 1st (small finds) or – even more likely – 2nd century AD (epigraphic monuments). It was the first road station in the territory of Celeia. The border between Italy and the province of Noricum ran west of Atrans, and the *via publica* from Aquileia to Emona and across Trojane to Celeia and Poetovio ran through the settlement.²

Atrans is mentioned in geographical sources as a postal station – *mansio*. The spelling of the name, how-

¹ Orožen Adamič, Perko, Kladnik et al. 1995, 397.

² Šašel, Bolta 1975; Horvat 1999, 227, 229; Šašel Kos 1999, 238–240.

skem itinerariju (560.9) in kot *Adrante* na Tabuli Peutingeriani (IV, 2).³

Ime *Atrans* naj bi bilo predrimsko.⁴ V starih listinah je ime sodobnega kraja Trojane zapisano leta 1229 kot *latere ville Troye*, okoli leta 1400 *am Troyn*, leta 1466 *vber den Troyan* in leta 1496 *Troyan*.⁵

Avtor nepodpisanega članka v časniku *Slovenec* leta 1939 pojasnjuje, da je vzhodni del antičnega *Atransa* dobil ime "v *Zideh*".⁶

Arheološke ostaline predrimske dobe s Trojan in bližnje okolice, niso znane.

ZGODOVINA RAZISKAV

Trojane so bile skozi stoletja večkrat predmet raziskav. Do zdaj pa še niso dobile celovitega pregleda in objave. Gradnja nove ceste preko trojanskega klanca in Trojan v šestdesetih letih 20. stoletja je terjala rušenje številnih lesenih in tudi zidanih objektov vzdolž nekdanje trase. Naselitvena ravnica je spremenila svojo podobo, drugačen je potek ceste, ki se je iz vasi navezovala na staro cesto. Ta je, v nasprotju z današnjo, tekla po levem bregu Bolske. Trojančani so morali zaradi arheoloških ostalin večkrat spreminjati načrte za novogradnje.

Najstarejše omembe najdb s Trojan so iz 16. stoletja. Alfonz Müllner poroča, da je že Augustin Tyffernus pisal o najdbah različnih starih kamnov z napisi.⁷ Leta 1507 je bila najdena ara (kat. št. 3; *CIL* III 5120), ki jo je postavil Gaj Antonij Julijan. Janez Vajkard Valvasor omenja zidovje, ruševine ter izredno "množico rimskih novcev, ki še danes ležijo v zemlji".⁸ Müllner navaja, da sta Richard Pococke in Jeremiah Milles, angleška antikvarja in popotnika, na Trojanah leta 1752 videla tri napisne kamne.⁹ Ker gre samo za omembo, kamnov ni mogoče

³ Šašel 1975, 75–78.

⁴ Repanšek 2016, 107–108.

⁵ Kos 1975; Snoj 2009 in Repanšek 2016, 107–108 (razlagajo ime Trojane iz predromanskega substrata); Torkar 2012, 698–699 (slovanski izvor imena Trojane).

⁶ Besedilo z naslovom "Zgodovinske Trojane" je istega leta izšlo v treh revijah: *Slovenec* 1939; *Slovenski list* 1939; *Glasilo* 1939 ("... ker so se tam nahajali še ostanki obzidja; v dolini pod zidom je nastala vas Podzidom; zahodno naselbino pa so imenovali Tvrjani, Trjani, Trjanje (prim. vtrjenje) zato, ker so stanovali v nekdanji rimski trdnjavi; od tod je nastalo sedanje popačeno knjižno ime Trojane."). V zapuščini J. Šašla (glej poglavje: Pisni viri in dokumentacija, vir 17) je fotokopija članka s Šašlovim pripisom, da je avtor znani in priznani slovenski arhitekt, domačin z Zavrha pri Trojanah, Niko Kralj (prim. vir 10).

⁷ Müllner 1879, 82.

⁸ Valvasor 1689a, 124; 1689b, 266–268. Valvasor naj bi si prav iz trojanskih novcev osnoval svojo preko 8000 tisoč kovsov obsegajočo zasebno numizmatično zbirko (Pegan 2016, 56, op. 121 in 122). Müllner 1879, 83.

⁹ Müllner 1879, 83–84; to notico je povzel tudi Stražar 1995, 84.

ever, differs slightly between the sources. It is mentioned as *Adrante mansio m. p. XXV* in the Antonine Itinerary (129.3), as *Mansio Hadrante* with the comment *fines Italiae et Norici* in the Bordeaux Itinerary (560.9), and as *Adrante* in Tabula Peutingeriana IV 2.³

The name *Atrans* is probably pre-Roman.⁴ The name of the modern settlement of Trojane appears in old documents in 1229 as *latere ville Troye*, around 1400 as *am Troyn*, 1466 as *vber den Troyan*, and in 1496 as *Troyan*.⁵

In 1939, an unsigned article in the *Slovenec* newspaper claimed that the eastern part of the Roman *Atrans* was called *V Zideh* ("between the walls").⁶

No pre-Roman archaeological remains are known from Trojane and its immediate surroundings.

RESEARCH HISTORY

While Trojane has been the subject of research several times during the centuries, there has been no comprehensive overview and Reference. In the 1960s, when a new road up the hill towards Trojane and through the village itself was constructed, many wooden and masonry buildings along the old course of the road were demolished. The flat area of the settlement was transformed and the road that came from the village and joined the old road changed its course. Unlike the present-day road, the old road ran along the left bank of the Bolska. Plans for new buildings were often changed due to archaeological remains.

The earliest records of finds from Trojane date to the 16th century. According to Müllner, Augustinus Tyffernus already wrote about the discoveries of various old stones with inscriptions.⁷ In 1507, an altar (Cat. no. 3; *CIL* III 5120) by Gaius Antonius Iulianus was found. Janez Vajkard Valvasor mentioned walls, debris, and an extraordinary "number of Roman coins which have remained in the soil until this day".⁸ According to Müllner,

³ Šašel 1975, 75–78.

⁴ Repanšek 2016, 107–108.

⁵ Kos 1975; Snoj 2009, 439–440 and Repanšek 2016, 107–108 (explain the name Trojane from a pre-Roman substrate); Torkar 2012, 698–699 (Slavic origin of the name Trojane).

⁶ *Slovenec* 1939; *Slovenski list* 1939; *Glasilo* 1939 (the same text: "... since there were still remains of walls in the valley under the wall, the village was called Podzidom ["under the wall"]; while the western settlement was called Tvrjani, Trjai, Trjanje (cf. vtrjanje ["fortification"], because they lived in a former Roman fortress; this is the origin of the present-day disfigured standard name of Trojane."). Šašel's archives (see Source 17) contain a photocopy of the article with Šašel's comment saying that the author is probably the native of Zavrha near Trojane, well-known Slovenian architect Niko Kralj (cf. Source 10).

⁷ Müllner 1879, 82.

⁸ Valvasor 1689a, 124; 1689b, 266–268. The coins from Trojane were supposedly the basis of Valvasor's private nu-

identificirati. Müllner piše, da je Valentin Vodnik leta 1808 našel več vzdanih napisov na Trojanah.¹⁰ Vodnik naj bi videl še dva napisna kamna s Trojan (kat. št. 1, 4), ki sta bila vzdana v Attemsovo palačo v Gorici, o čemer poročata Rechfeld in Hitzinger.¹¹

Največ podatkov o najdbah in različnih izkopavalnih posegih na Trojanah pa imamo od sredine 19. stoletja naprej (*tab. 1; sl. 2*).

PROSTORSKA UMESTITEV STAVB IN DRUGIH NAJDB

V graškem muzeju Joanneum (v nadaljevanju: UMJG) odkrite najdbe, terenski dnevniki in nekaj dokumentacije Walterja Schmidja, prvega strokovnega raziskovalca Trojan, na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU pregledani arhivi Jaroslava Šašla, arheološko gradivo z izkopavanj Mirine Zupančič iz Medobčinskega muzeja Kamnik (MMK) ter novejša raziskave na Trojanah in v okolici nam odstirajo nekatere tančice v poplavi ugank antičnega Atransa.¹² Iz Schmidovih terenskih dnevnikov je razvidno, da je na Trojanah kopal kar dvakrat in sicer leta 1941 in jeseni leta 1942. Skiciral, opisal ali evidencialno je skupno osem rimskodobnih objektov.¹³

Od druge polovice 19. stoletja do leta 2018 je bilo tako ali drugače prekopano območje znotraj ožjega dela Trojan, ki meri približno 500 × 80 m: od nekdanjih Konjškovih njiv (danes Trojane 22) na zahodu, do Hotela Trojane (Trojane 27) na vzhodu (*sl. 2; 3: 2–13*). Skupno lahko do tega trenutka na Trojanah z veliko verjetnostjo umestimo dvanajst antičnih zgradb (*sl. 20; 22*).

English antiquaries and travellers Richard Pococke and Jeremiah Milles saw three inscription stones in Trojane in 1752.⁹ Based on this record alone, the stones cannot be identified. According to Müllner, in 1808, Vodnik found several inscriptions built-in the houses of Trojane.¹⁰ Vodnik apparently saw two other inscription stones from Trojane, built in the Attems mansion in Gorizia (Cat. nos. 1, 4), as reported by Rechfeld and Hitzinger.¹¹ The largest amount of information on the finds and various excavations in Trojane, however, has been available since the 19th century onwards (*Tab. 1; Fig. 2*).

POSITION OF BUILDINGS

Some of the mysteries of the Roman Atrians have been unveiled by the finds discovered in the Joanneum Museum in Graz, by Walter Schmid's field journals and documentation, by the inspected archives of Jaroslav Šašel, by the material from the archaeological excavations led by Mirina Zupančič, and by more recent surveys in Trojane and its surroundings.¹²

Walter Schmid's field journals reveal that he excavated in Trojane twice; in 1941 and again in the autumn of 1942. He recorded and described eight Roman buildings and sketched six of them.¹³

Between the second half of the 19th century and 2018, an area of about 500 × 80 m in the central part of Trojane was excavated in one way or another (*Fig. 2; 3: 1–13*). Up to this moment, twelve Roman buildings can be located with high probability (*Figs. 20; 22*).

mismatic collection of more than 8000 pieces (Pegan 2016, 56, notes 121, 122). Müllner 1879, 83.

⁹ Müllner 1879, 83–84; the note was quoted by Stražar 1995, 84.

¹⁰ Müllner 1879, 83.

¹¹ Rechfeld 1848, 89; Hitzinger 1855.

¹² For details see below: *Written sources and documentation*.

¹³ Sources 1–3 and 8; Schmid 1941, 5; *Jutro 1941*.

¹⁰ Müllner 1879, 83.

¹¹ Rechfeld 1848, 89; Hitzinger 1855.

¹² Za podrobna pojasnila o arhivskih virih glej poglavje: Pisni viri in dokumentacija.

¹³ Viri 1–3 in 8; Schmid 1941, 5; *Jutro 1941*.

KATALOG ARHEOLOŠKIH OBMOČIJ [CATALOGUE OF ARCHAEOLOGICAL AREAS] (*Sl. / Figs. 2; 3*)

V besedilu uporabljene okrajšave:

ARS = Arhiv Republike Slovenije

IzA ZRC SAZU = Inštitut za arheologijo ZRC SAZU

MMK = Medobčinski muzej Kamnik

NMS = Narodni muzej Slovenije

PMC = Pokrajinski muzej Celje

UMJG = Universalmuseum Joanneum, Graz

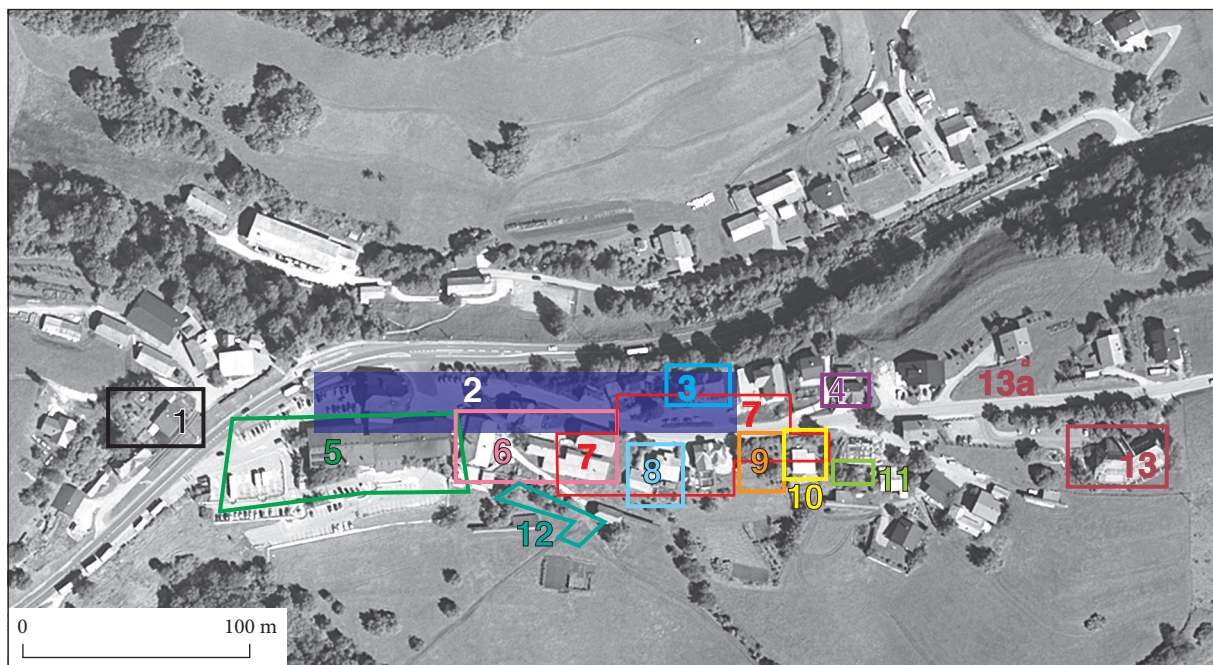
ZVKDS = Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Območje (Sl. 2) Area (Fig. 2)	Raziskovalec Excavator	Leto Year	Nekdanje ime Former name	Nekdanji lastnik / Owner in the time of excavations	Današnja hišna ali parc. št. (k. o. Trojane) / Present-day house or land plot no.	Objava, poročila, vir / Publication, reports, sources
6	Dornik (župnik / parish priest, Šentgotard)	1846	Stojčev vrt	Štefan Brvar	Trojane 10	Müllner 1879, 83; Müllner 1878
5	Konjšek (župan / mayor)	1866	Konjškovi vrtovi	Konjšek	Trojane 11	Deschmann 1866
6	Dornik?	1874	posestvo / property: Brvar (?)	Štefan Brvar	Trojane 10	Müllner 1878
6	Dornik?	1876	posestvo / property: Brvar (?)	Štefan Brvar	Trojane 10	Müllner 1879, 83
5, 6	Pečnik	1886	posestvi / properties: Konjšek in Brvar (pri Stojc)	Štefan Brvar in / and Konjšek	Trojane 11 in / and 10	Pečnik 1904; Orožen 1902, 20; Rutar 1890, 121–122. Viri / Sources: 19; 20
1	Pečnik	1889	Konjškove njive	Konjšek	zahodno od glavne ceste / west of the main road	Viri / Sources: 22; 23
5, 6	–	1890	–	–	–	Rutar 1890, 121; Prokop 1891
5, 6	–	1891	–	–	–	Rutar 1890, 121; Rutar 1891, 209; Dimitz 1874, 56, op. / n. 5
6	Štefan Brvar	1936	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Slovenec 1939, 10, 12; Ložar 1937; Zupančič et al. 2003, 12
7	Schmid	1941	med Konjškom in Ržunom	Konjšek, Ržun in drugi / and others	od hiš Trojane 11 do 29 / from the houses Trojane 11 to 29	Schmid 1941; <i>Jutro</i> 1941; Viri / Sources: 1; 6; 9
3	Schmid	1941	Zadružni dom		Trojane 6	Šašel 1954a, 160. Vir / Source: 2
9	Schmid	1941	Ržunov vrt		Trojane 9 in 29	<i>Jutro</i> 1941; Šašel 1954a, 160; Zupančič 1970; Zupančič 1971, 221; Zupančič 1979, 17. Viri / Sources: 1; 8; 15
13	Schmid	1941	Hotel Trojane		Trojane 27	Ustni podatek / Personal information: Janez Ocvirk.
2	Schmid	1942	–		od hiše Trojane 6 do 11 / from the houses Trojane 6 to 11	Viri / Sources: 2; 15
15	Schmid	1942	Učak			Šašel 1954a, 160–161; Vir / Source: 2; 4; 5; 13
6	nemški ujetniki German PoWs	1945	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Ustni podatek / Personal information: M. Zupančič.

Območje (Sl. 2) Area (Fig. 2)	Raziskovalec Excavator	Leto Year	Nekdanje ime Former name	Nekdanji lastnik / Owner in the time of excavations	Današnja hišna ali parc. št. (k. o. Trojane) / Present-day house or land plot no.	Objava, poročila, vir / Publication, reports, sources
6	Štefan Brvar	1949	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Ustni podatek / Personal information: M. Zupančič.
4	–	1949	posestvo / property: Franc Brvar	Franc Brvar	Trojane 7	Šašel 1954a, 160. Vir / Source: 18/2
6	Štefan Brvar	1950	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Klemenc 1951, 124–129
3	Šašel (topografija / field survey)	1953	Zadružni dom		Trojane 6	Šašel 1954a, 160
11	Šašel (topografija / field survey)	1953	(p. d. Matija)	Ivan Izlakar	Trojane 8	Šašel 1954a, 160
6	Štefan Brvar	1957	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Ustni podatek / Personal information: M. Zupančič
6	Štefan Brvar	1957 – 1960	posestvo / property: Štefan Brvar (p. d. Stojc)	Štefan Brvar	Trojane 10	Ustni podatek / Personal information: M. Zupančič
16–18	Bolta	1959			trasa "stare" ceste / "old" road Ljubljana–Celje	Bolta 1959; 1960; Zupančič 1979, 17. Vir / Source 21
10	Zupančič	1966	parc. / property: Valentina, Majda Hribar	Zdravko Brvar	Trojane 29 (parc. / plot 571/2)	Cvikl Zupančič 1966; Zupančič 1966; Šašel 1966
9	Zupančič	1970	Ržunov vrt	Anica Pungartnik, Majda Hribar	med hišama Trojane 9 in 29 / between houses Trojane 9 and 29	Zupančič 1970; Zupančič 1971, 221; Zupančič 1979, 17. Viri / Sources: 1; 8; 15.
8	Zupančič	1975	parc. / plot: Zdravko Brvar		parc. / plot 4/1, 4/2	Zupančič 1977; Zupančič 1979, 17; Zupan- čič et al. 2003, 16
13	Zupančič	1976	Hotel Trojane		Trojane 27	Ustni podatek / Personal information: M. Zupančič
20	Ogrin	1996			parc. / plot 468/1, 469/1, 521/1, 518	Ogrin 1996
20	Mušič	1997				Mušič 1997
19	Kajfež	1997			trasa "stare" ceste / "old" road Ljubljana–Celje	Kajfež 1997
12	Josipovič	2003	posestvo / property: Brvar		parc. 9/1, 5/2, 5/3, 574/1	Josipovič 2003
13a	Košir	2018	Robert Smrkolj		Trojane 25 (parc. 560/5)	Košir 2018

Tab. 1: Posegi v arheološke plasti na Trojanah od 19. stoletja do danes.

Tab. 1: Excavations in Trojane from the 19th century until today.

Sl. 2: Trojane. Raziskana in delno raziskana območja (1–13a). Glej poglavje Katalog arheoloških območij.
 Fig. 2: Trojane. Investigated and partly investigated areas (Areas 1–13a). See the Catalogue of archaeological areas.
 (Vir za podlago / Map source: DOF 2014_050 © Geodetska uprava RS)

ŠTEVILČENJE ANTIČNIH OBJEKTOV

Pomembno je opozoriti, da je Schmid – že med delom in iz nam neznanega razloga – preštevilčil dve od stavb, odkritih v prvi sezoni (deloma je to vidno v prvem dnevniku, leta 1941; vir 1). V našem besedilu smo prevzeli to naknadno preštevilčenje (= aktualno številčenje). Schmid je prvotno hišo I preštevilčil v III in prvotno hišo III (hiša s polkrožnim zaključkom) je preštevilčil v I.¹⁴ Schmidovi hiši II in IV (ter vse nadaljnje) sprememb v številčenju niso bile deležne, naše aktualno številčenje zanje je tako identično izvirnemu. Za še pozneje odkrite stavbe (IX–XII) smo številčenje zvezno nadaljevali (prim. sl. 20; 22). Pri opisu posameznih virov in slik na problem oštevilčenja opozorimo. Antične stavbe V (aktualna št.; hiša s hipokavstom) Schmid ni nikjer eksplicitno opisal. V izkopavalni etapi leta leta 1942 je označil najdene tlorise od VI do VIII, zato sklepamo, da je hišo s skiciranim hipokavstom (odkrito sicer že leta 1936) upošteval kot peto (tudi glede na skico – vir 8; sl. 15).

Arheološka dokumentacija je borna. Risbe treh natančneje izmerjenih objektov je za Schmida narisal Anton Farčnik (sl. 10; vir 3), ostale objekte poznamo samo iz skic v Schmidovih dnevnikih in dokumentaciji. Šašel je v graškem muzeju ob pregledu Schmidove dokumentacije prerisal Farčnikove risbe; ob terenskem pregledu leta 1961 je s pomočjo domačinov/informatorjev izdelal pozicijsko skico današnjih objektov, označil območja Schmidovih raziskav in dopisal komentarje (sl. 5).¹⁵

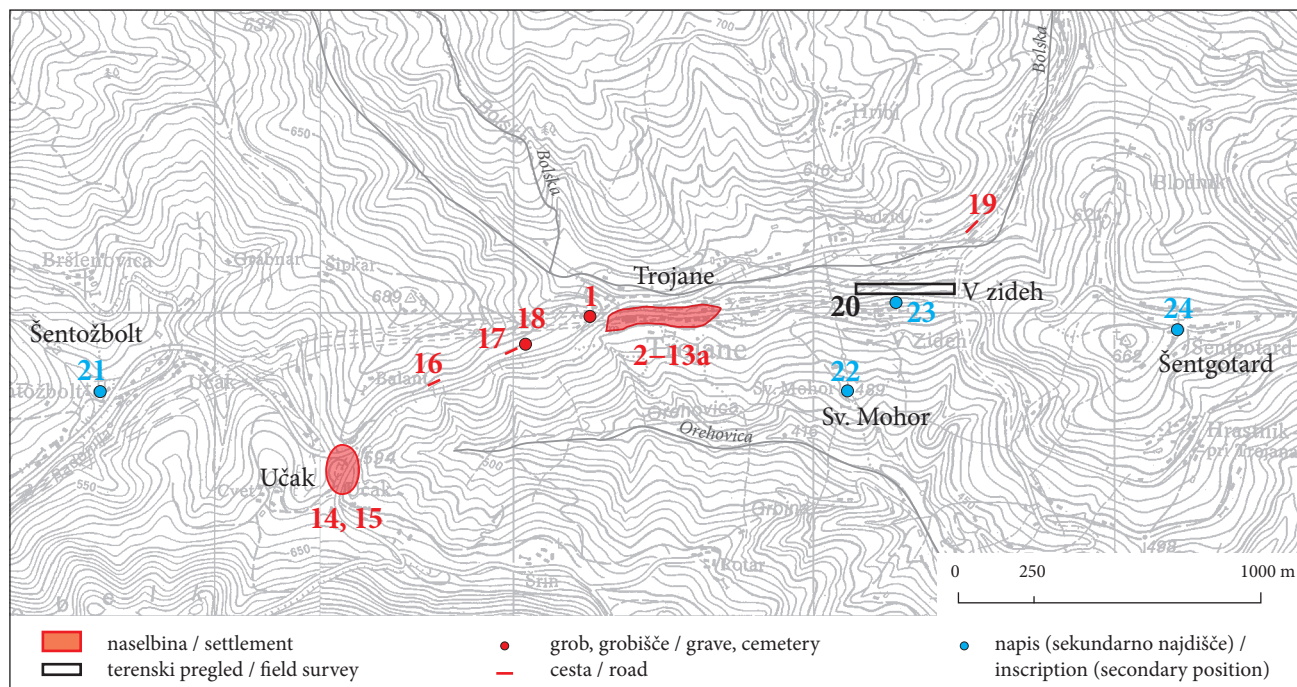
Šašel je leta 1961 uspel locirati ostanke stavbe (hiša IX; vir 13; glej območje 3 v nadaljevanju), ki naj bi jo že predhodno zaznal tudi Schmid.

Mirina Zupančič je na Trojanah našla obrise temeljev več stavb,¹⁶ iz objav in dokumentacije (vir 25) lahko definiramo štiri: hišo I (= ponovno odkrita Schmidova hiša s polkrožnim zaključkom) in novo odkrite hiše X, XI, XII (prim. sl. 16; 20; 22).

¹⁴ Schmidovo preštevilčenje je v našem besedilu opazno npr. pri nekaterih reproduciranih skicah: dve hiši na eni od skic (sl. 14) nosita prvotno številčenje, na drugih skicah (prim. sl. 10; 13) je Schmid uporabil že spremenjeno številčenje.

¹⁵ Viri 15; 16 in 17.

¹⁶ Zupančič 1971.

Sl. 3: Arheološka območja na Trojanah (1–13a) in v okolici (14–20). Nahajališča vzdanih kamnitih spomenikov (21–24).
 Fig. 3: Archaeological areas in Trojanje (1–13a) and its vicinity (14–20). Locations of built-in stone monuments (21–24).

(Vir za podlago / Map source: DTK 25, 1998 © Geodetska uprava RS)

1–13a – Trojanje (glej sl. 2 / see Fig. 2); 14, 15 – Učak; 16, 17, 19 – cesta / road Ljubljana–Celje; 18 – grobovi / graves;
 20 – V Zideh; 21 – Šentožbolt; 22 – Sv. Mohor; 23 – V Zideh 4; 24 – Šentgotard

Območje 1 (sl. 2: 1; 3: 1)

Lokacija: Konjškove njive (danes Trojanje 22).

Zgodovina odkritij in raziskav:

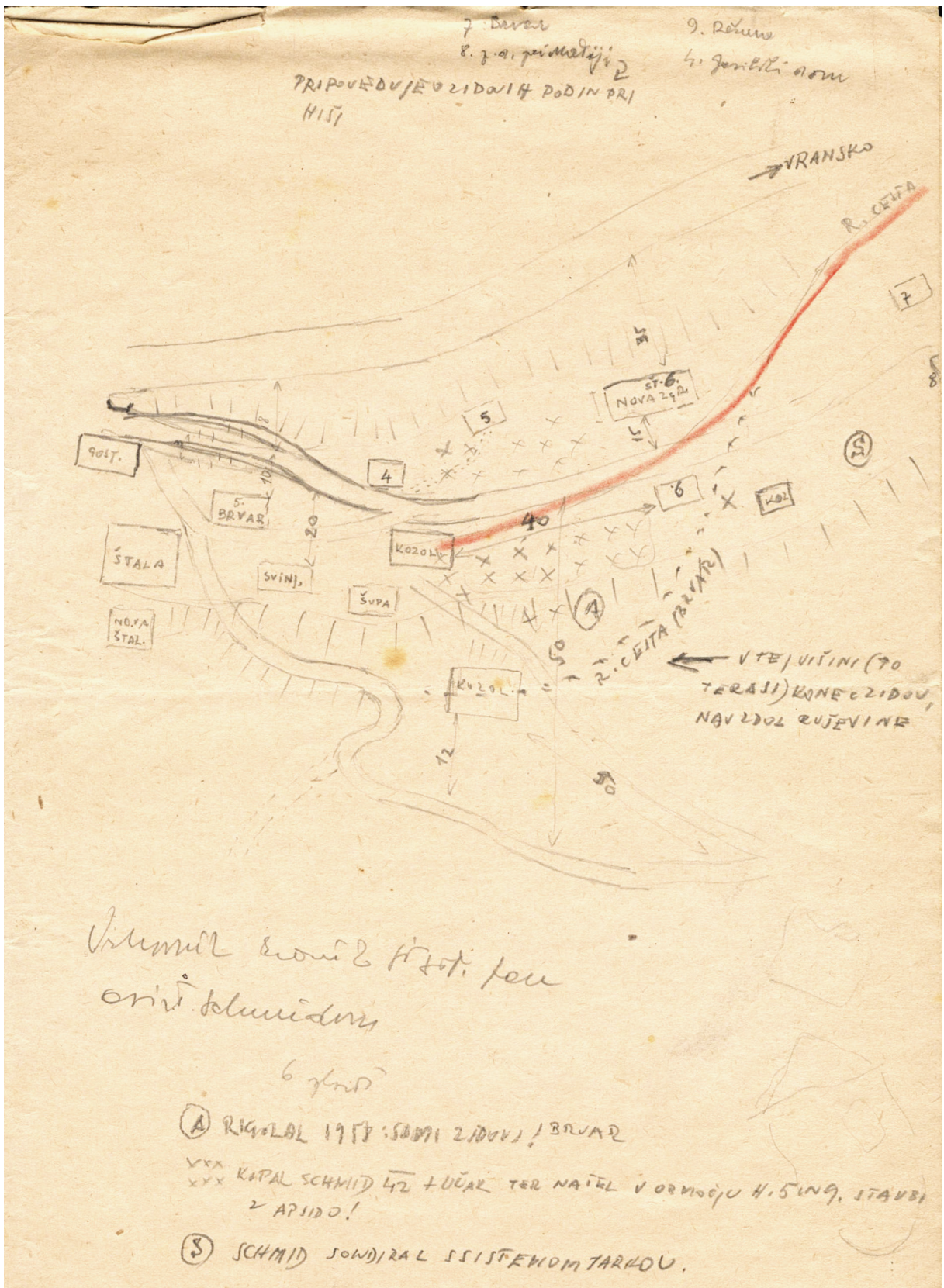
Pečnik je že leta 1889 v pismu Centralni komisiji na Dunaju pisal, da je na Konjškovih njivah našel žgane rimske grobove. Lokacijo je vrisal v karto arheoloških najdišč Radeče in Zagorja (sl. 4). Lokacija leži ob cesti, tik pred zahodnim robom rimske naselbine.

Literatura in viri:

Pečnik 1904, 131. – Vir 22; vir 23.

Sl. 4: Izsek iz Pečnikove karte arheoloških najdišč Radeče in Zagorje (1889), z rimsko cesto in vrisanimi arheološkimi lokacijami na Učaku, Trojanah in Podzidu. Simbol ob št. 4 je znak za rimsko »grobišče z žganimi pokopi« na območju 1. (Vir 23).
 Fig. 4: Section from Pečnik's map of the archaeological sites at Radeče and Zagorje (1889) showing the Roman road and sites in Učak, Trojanje and Podzid. The sign beside No. 4 indicates Roman cremation graves in Area 1. (Source 23).
 (Arhiv /Archives: Arhiv RS)

Sl. 5: Trojane. Skica J. Šašla (1953). Označeno: potek rimske ceste, južni rob naselbine, območje raziskav Walterja Šmida (S) leta 1941 in 1942 (s križci - x), zidovje pri hiši Trojane 8 (A). Skica je usmerjena približno proti severu. (Vir 15).

Fig. 5: Trojane. Sketch by Jaroslav Šašel (1953) showing the supposed course of the Roman road, the southern edge of the settlement, the areas that Walter Schmid (S) excavated in 1941 and 1942 (x) and the walls near the house at Trojane 8 (A). The sketch is oriented roughly north. (Source 15).

(Arhiv / Archives: IZA ZRC SAZU)

Območje 2 (sl. 2: 2)

Lokacija: Od Konjškovega posestva (danes Trojane 11), preko območja nekdanjega gasilskega doma (Trojane 4) do Zadružnega doma (Trojane 6).

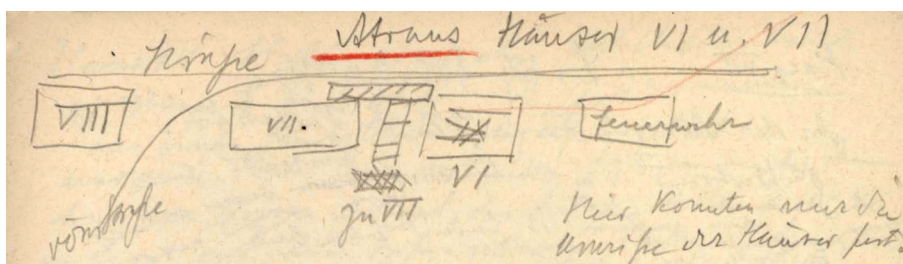
Zgodovina odkritij in raziskav:

Od 1. do 21. oktobra 1942 je bil Schmid drugič na Trojanah. Našel je temelje treh antičnih hiš (**VI**, **VII** in **VIII**; sl. 6).¹⁷ Šašel je leta 1953, ob topografiji terena, po pripovedovanju domačinov na skici (sl. 5)¹⁸ označil severni del Trojan (med hišami št. 4 in 6) kot teren, ki ga je kopal Schmid tega leta. Opise stavb in skice povzemamo po Schmidovem dnevniku.¹⁹

Hiše VI–VIII (sl. 20; 22):

– **Hiša VI** (dol. 39,10 m; šir. 13,60 m). Drobne najdbe:²⁰ pečatna oljenka, žebelj, keramika zelene barve; ognjišče šir. 1 m, velika ogrevana soba, tubuli; maltni estrih, ruševine, apnenec, žganinski material. Objekt naj bi bil uničen v požaru.²¹

– Med stavbama **VI** in **VII** je v dnevniku narisano nekakšno popločenje oz. tlakovane poti (sl. 6).

Sl. 6: Trojane, območje 2. Skica iz Schmidovega dnevnika (1942): pozicije hiš **VI**, **VII** in **VIII**. (Vir 2, str. 22).

Fig. 6: Trojane, Area 2. Sketch from Walter Schmid's field journal (1942) showing the locations of Houses **I**, **VII**, and **VIII**. (Source 2). (Arhiv /Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

– **Hiša VII** (dol. 39 m; šir. 20,40 m) – po Schmidu naj bi šlo za hlev ali gospodarsko poslopje oz. skladišče za vozove. Zidovi široki 60 cm, približno 35 cm pod hodno površino. Ob severnem zidu je bil najden novce Vespazijana, zahodni zid je bil 1 m debel, 20–30 cm visok temelj zidu, ki je bil ponekod ohranjen samo v eni vrsti, najdene so bile številne črepinje.²²

– **Hiša VIII** (dol. 27,70 m; šir. 17 m) – po Schmidu hlev. Severni zid 1,50 m širok, zahodni 1 m, vzhodni zid 80 cm, 35 cm pod nivojem se je pojavila laporna osnova, najdena je baza za steber oz. na pol prelomljen podpornik za streho. Geološka osnova: modri lapor; ognjišče in najdba dveh novcev in črepinj v bližini. Pravi, da je bila hiša uničena v požaru. Govori še o strešnikih in imbreksih ter novcu Nerona in Vespazijana.²³

Viri:

vir 2 (str. 14–24); vir 15.

Območje 3 (sl. 2: 3)

Lokacija: Zadružni dom (Trojane 6).

Zgodovina odkritij in raziskav:

– **Hiša IX:**

Šašel je v času gradnje Zadružnega doma leta 1953 izrisal in umestil dva profila (sl. 7). Zemljišče je nagnjeno proti severu, naravna osnova je lapor. V treh profilih je Šašel definiral več kulturnih plasti, estrih in dve ruševinski plasti. Zaznal je močno žganinsko plast, ki je bila verjetno posledica nasilnega uničenja. Domačin Ivan Baloh je Šašlu omenil, da je že Schmid na tem mestu izkopal objekt kvadratne oblike (približne velikosti 15 × 15 m).²⁴ Na

¹⁷ Vir 2.

¹⁸ Vir 15.

¹⁹ Vir 2.

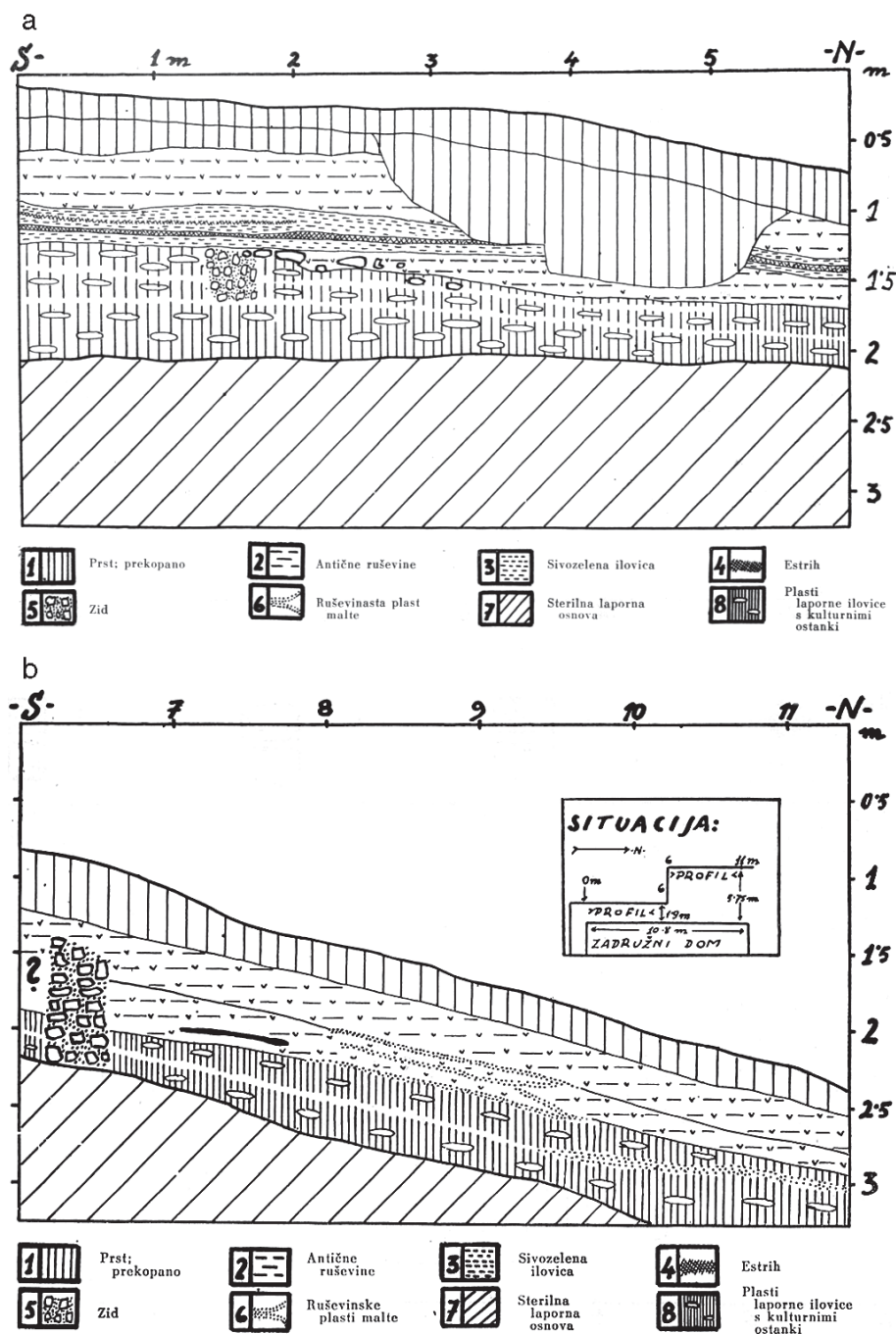
²⁰ Med arheološkim gradivom, ki je bilo leta 2013 predano v MMK, ni predmetov iz hiš **VI** do **VIII**. Opisi najdb so povzeti po Schmidovem terenskem dnevniku (vir 2).

²¹ Vir 2, str. 22.

²² Vir 2, str. 24.

²³ Vir 2, str. 15–16.

²⁴ Vir 13.

Sl. 7: Trojane, območje 3. Profila gradbene jame leta 1953. Ostanke temeljev hiše IX (pomanjšano po Šašel 1954a, 161, 162, sl. 3a,b).
 Fig. 7: Trojane, Area 3. Cross sections of the excavation in 1953. The foundations of House IX (in reduced scale from Šašel 1954a, 161, 162, Fig. 3a,b).

poskusu rekonstrukcije naselja smo objekt označili z rimsko številko IX (sl. 20; 22). Ostanek temelja zidu, ki ga je v profilih videl Šašel, je ležal na globini 1,5 m. Na globini 90 cm so odkrili tlak rimske ceste. Drobne najdbe predstavlja keramika, okrašena z metličanjem in odlomki tere sigilate, malta in rdeč ožgan stenski omet.

Literatura in viri:

Šašel 1954a, 160. – Vir 13.

Območje 4 (sl. 2: 4)

Lokacija: Trojane 7.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Leta 1949 so samo na vzhodni polovici poslopja Trojane 7 (takratni lastnik Franc Brvar) odkopali več zidov, lukenj za bruna in drobne arheološke predmete. Severno od hiše Trojane 7, kjer se teren spušča v dolino Bolske, se je videl usek stare poti – domnevno rimske ceste. Na tem območju so bili občasno najdeni posamični rimski novci. Območje po doslej znanih najdbah predstavlja vzhodni rob rimske naselbine (sl. 22).

Literatura in viri:

Šašel 1954a, 160. – Vir 13, vir 18/2.

Območje 5 (sl. 2: 5)

Lokacija: Konjškovo posestvo, danes Trojane 11.

Zgodovina odkritij in raziskav:

– Lastnik gostilne Konjšek, tedanji župan, naj bi leta 1866 poklonil Deželnemu muzeju Avgustov srebrnik, ki je bil verjetno najden na njegovem posestvu.²⁵

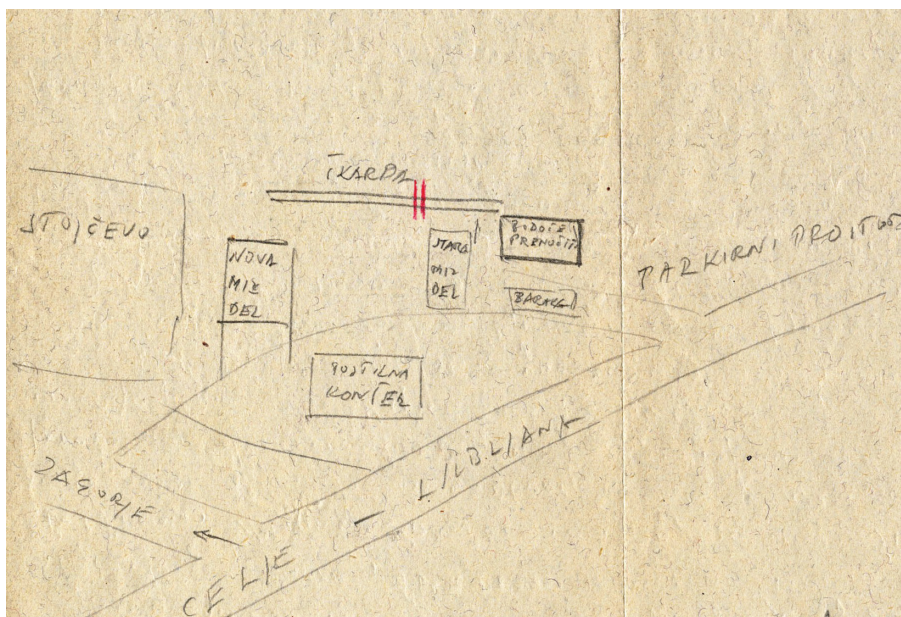
– Leta 1886 je na Trojanah kopal Pečnik,²⁶ ki nikjer eksplicitno ne navaja točne lokacije izkopavanj. Simon Rutar piše, da je kopal na vrtovih Franca Konška (pri Konjšku) ter na vrtu Štefana Brvarja (pri Stojc).²⁷ Tu je našel: "...ruševine hiš z lepimi freskami, kopalnice, več napisnih kamnov, novcev na tisoče, med njimi so tudi srebrni ...".

– Leta 1961 je Konjšek uredil svoj gostinski in delovni prostor, pri čemer so pod staro mizarско delavnico odkrili 2 m debel rimski kontrafor,²⁸ ki ga je 1961 v prostor umestil Šašel (sl. 8).

– V zadnjih letih, ko se je današnje gostinsko podjetje Trojane s parkirnimi prostori močno razširilo proti zahodu, je Milan Sagadin (ZVKDS, OE Kranj) našel lončene tubule, ki pričajo, da so tudi zahodno od Konjškove gostilne bili s centralno kurjavo ogrevani objekti²⁹ (za lokacijo današnje hiše Trojane 11 prim. sl. 22). Gre verjetno za objekte južno od ceste – za zahodni rob rimskega Atransa.

Literatura in viri:

Deschmann 1866; Pečnik 1904; Orožen 1902, 20; Rutar 1890. – Vir 12; vir 14.

Sl. 8: Trojane, območje 5. Skica J. Šašla: antični kontrafor (rdeča oznaka), odkrit leta 1961. Skica je usmerjena proti jugu. (Vir 14).
Fig. 8: Trojane, Area 5. Sketch by Jaroslav Šašel showing the Roman retaining wall with a buttress (red) found in 1961. The sketch is oriented south. (Source 14).

(Arhiv / Archives: Iza ZRC SAZU)

²⁵ Deschmann 1866.²⁶ Pečnik 1904; Orožen 1902, 20.²⁷ Rutar 1890, 121–122.²⁸ Vira 12 in 14.²⁹ Ustni podatek Milan Sagadin (ZVKDS, OE Kranj).

Območje 6 (sl. 2: 6)

Lokacija: Brvarjevo posestvo (pri Stojc), danes Trojane 10.

Zgodovina odkritij in raziskav:

– Prva nestrokovna izkopavanja, brez objave najdb in rezultatov, so potekala leta 1846. Župnik Dornik iz Šentgotarda je kopal na Stojčevem vrtu. Našel naj bi predvsem novce, zidovje, vmes nekaj zoglenelega žitnega zrna, in napisni kamen, ki je ostal v Zideh.³⁰

– Leta 1874 je A. Müllner odkril na Trojanah šest napisnih kamnov,³¹ leta 1876 pa še dva³² – verjetno vse na Brvarjevem posestvu (kat. št. 6, 7, 9 in prvega od dveh fragmentov gradbenega napisa kat. št. 8³³). Vsaj dveh od teh kamnov ni bilo mogoče identificirati, za enega pa je že Müllner zapisal, da je izgubljen.

– Prokop in Rutar omenjata novce,³⁴ predvsem iz druge polovice 3. st., Dimitz pa opeke z žigom II. italške legije.³⁵

– Leta 1886 je na Trojanah kopal Pečnik,³⁶ vendar nikjer ne omenja natančne lokacije. Rutar piše, da je kopal na vrtovih Franca Konjška (pri Konjšku, glej območje 5) in na vrtu Štefana Brvarja (pri Stojc).³⁷ Pečnik naj bi izkopal: “... rimsko kopališče z marmornim tlakom, pod drvarnico zoglenelo pšenico in ajdo, itd.”³⁸ V pismu Dežmanu Pečnik piše o preiskovanju terena po njivah okoli Trojan in Učaka. Pravi, da so delavci našli lepe “malarije”, da se zidovi nahajajo “čez 1 klaftro”³⁹ globoko, da so našli kos bronca, ki tehta več kot 3 kg, in da je Stojc na svojem vrtu našel 8 cm velikega “malika”, ki ga je dal vodovodarju iz Motnika.⁴⁰

– **Hiša V:**

– Maja 1936 so kopali temelje za svinjak (parcela 5/2 k. o. Trojane) na parceli Štefana Brvarja, (p. d. Stojc, takrat Trojane 5). Našli so hipokavst, fragmente tegul z žigi, omet, keramiko in novce. Predmete hrani NMS.⁴¹ Ob prihodu Ložarja na terenu ni ostalo več dosti, le dva dobro ohranjena oboka (sl. 9).⁴² En lok je bil visok 0,70 m, drugi pa 0,60 m. Širina lokov je bila 0,60 m, kar ustreza dvema rimskima čevljema.⁴³ Verjetno gre za ostanke prefurnijev hipokavsta.

Objekt s hipokavstom je v prostor zelo nenatančno umestil Schmid (sl. 15; stavbe niso oštevilčene).⁴⁴ Njena pozicija pa je dobro opisana pri Ložarju. Pripisali smo ji rimsko številko V (sl. 15; 20; 22).

– Med letoma 1957 in 1960, ko so Brvarjevi gradili nov hlev, podatkov o novih najdbah ni.⁴⁵ Pri kopanju temeljev za svinjak je bil odkrit še relief z grifonom, ki naj bi bil del nagrobne arhitekture (kat. št. 6).⁴⁶

– Med letoma 1945 in 1949 so pri adaptaciji hiše Trojane št. 10 odkrili zidove in luknje za lesene stebre.⁴⁷

– Ekскурzija arheologov in zgodovinarjev ljubljanske univerze je na svojem obisku Trojan 23. marca 1950 na zemljišču Jožefa–Štefana Brvarja kakšnih 50 cm pod rušo odkrila precejšen fragment večjega kamnitega spomenika. Gre za sestavni del (drugi fragment) že omenjenega gradbenega napisa – posvetilni napis Marka Avrelija in Lucija Vera (kat. št. 8).⁴⁸

³⁰ Müllner 1878; 1879, 81 ss.

³¹ Müllner 1874, 1–2.

³² Müllner 1878; 1879, 83.

³³ Drugi fragment istega napisa je bil odkrit leta 1950, glej v nadaljevanju opisa območja 6.

³⁴ Rutar 1890, 121; Prokop 1891.

³⁵ Dimitz 1874, 56, op. 5.

³⁶ Pečnik 1904; Orožen 1902, 20.

³⁷ Rutar 1890.

³⁸ Pečnik 1904; Rutar 1890, 121; *Slovenec* 1939; *Jutro* 1940.

³⁹ 1,896 m (Slovar slovenskega knjižnega jezika II, 324, Ljubljana 1975).

⁴⁰ Vira 19 in 20.

⁴¹ Ložar 1937, 54; *Slovenec* 1939; *Jutro* 1941. Predmete hrani NMS: del pečatne oljenke FO(RTIS) (inv. št. R7130); – tegula s pečatom LEG II. (inv. št. R7131); – tegula s pečatom VI VVV V (inv. št. R7132); – tegula z neprebranim pečatom (inv. št. R 7133); – kos stenskega ometa (inv. št. R7134).

⁴² Danes nista več ohranjena.

⁴³ V članku neznanega avtorja “Zgodovinske Trojane” (*Slovenec* 1939) med drugim piše: “... Pri zidanju svinjaka so Stojčevi v Trojanah morali odnesti nekaj brega. V odkopu se je pokazala v oglje izpremenjena pšenica, znamenje da je ogenj uničil močno naselbino. Istotam so našli še tudi nekaj drugih predmetov, kakor igle, lončeno svetilko, ter neki kip brez glave; tudi dve plošči z napisom so našli leta 1862 na tem mestu. Ena se je izgubila neznano kam, drugo pa so položili na dno 14 m globokega vodnjaka, kjer je še danes. ...”. Omenjeno je še, da je pred Stojčevo hišo Pečnik odkril kopališče, ki so ga leta 1936 pri gradnji nekega poslopja ponovno odkrili. Isti članek je bil z enakim naslovom objavljen še v Buenos Airesu (*Slovenski list* 1939) ter v Clevelandu (*Glasilo* 1939).

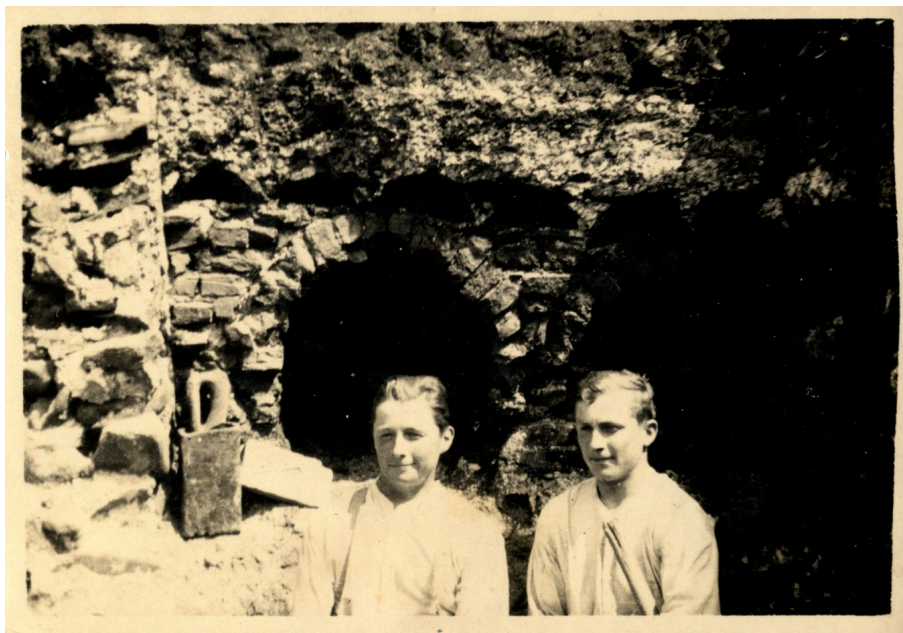
⁴⁴ Vir 8.

⁴⁵ Ustni podatek M. Zupančič.

⁴⁶ Zupančič et al. 2003, 12. Od leta 1967 je relief v MMK.

⁴⁷ Ustni podatek M. Zupančič.

⁴⁸ Klemenc 1951, 215–129; Šašel 1954b; *RINMS*, 306–323. Prvi fragment (ki ga je odkril Müllner) hrani MMK, drugi (najden leta 1950) pa je v PMC.

Sl. 9: Trojane, območje 6. Oboka hipokavsta v antični hiši V. Fotografija je verjetno iz leta 1936. (Vir 24).
 Fig. 9: Trojane, Area 6. Two vaults of the hypocaust in House V. The photo was probably taken in 1936. (Source 24).
 (Arhiv /Arhives: Medobčinski muzej Kamnik)

Literatura in viri:

Dimitz 1874; Müllner 1878; 1879, 81 ss; Rutar 1890; Prokop 1891; Orožen 1902; Pečnik 1904; Ložar 1937, 54; Slovenec 1939; Jutro 1940; Jutro 1941; Klemenc 1951, 215–129; Šašel 1954b, 200–208; Bolta 1959, 130–131; Zupančič 1971, 215–222; RINMS, 306–323; Zupančič et al. 2003, 12. – Vir 8; vir 19; vir 20.

Območje 7 (sl. 2: 7; 10–15)

Lokacija: od Brvarjevega posestva (pri Stojc), danes Trojane 10 (prej št. 5) do hiše Trojane 7.

Zgodovina odkritij in raziskav:

– Pečnik je leta 1899 (vira 22 in 23) in 1904 (Pečnik 1904) poročal o rimskih stavbah v Trojanah (prim. sl. 4: točka št. 5) in vzdanih kamnih v neposredni okolici, ki dokazujejo “colno postajo Adrante”. Govori o ostankih stavb (s kopalnicami, slikanim ometom ipd. – o razkošnih stavbah). Leta 1886 je izkopal prostor z rdeče, črno in zeleno slikanim ometom in upodobitvijo rož, vendar ne omenja natančnejše lokacije.⁴⁹

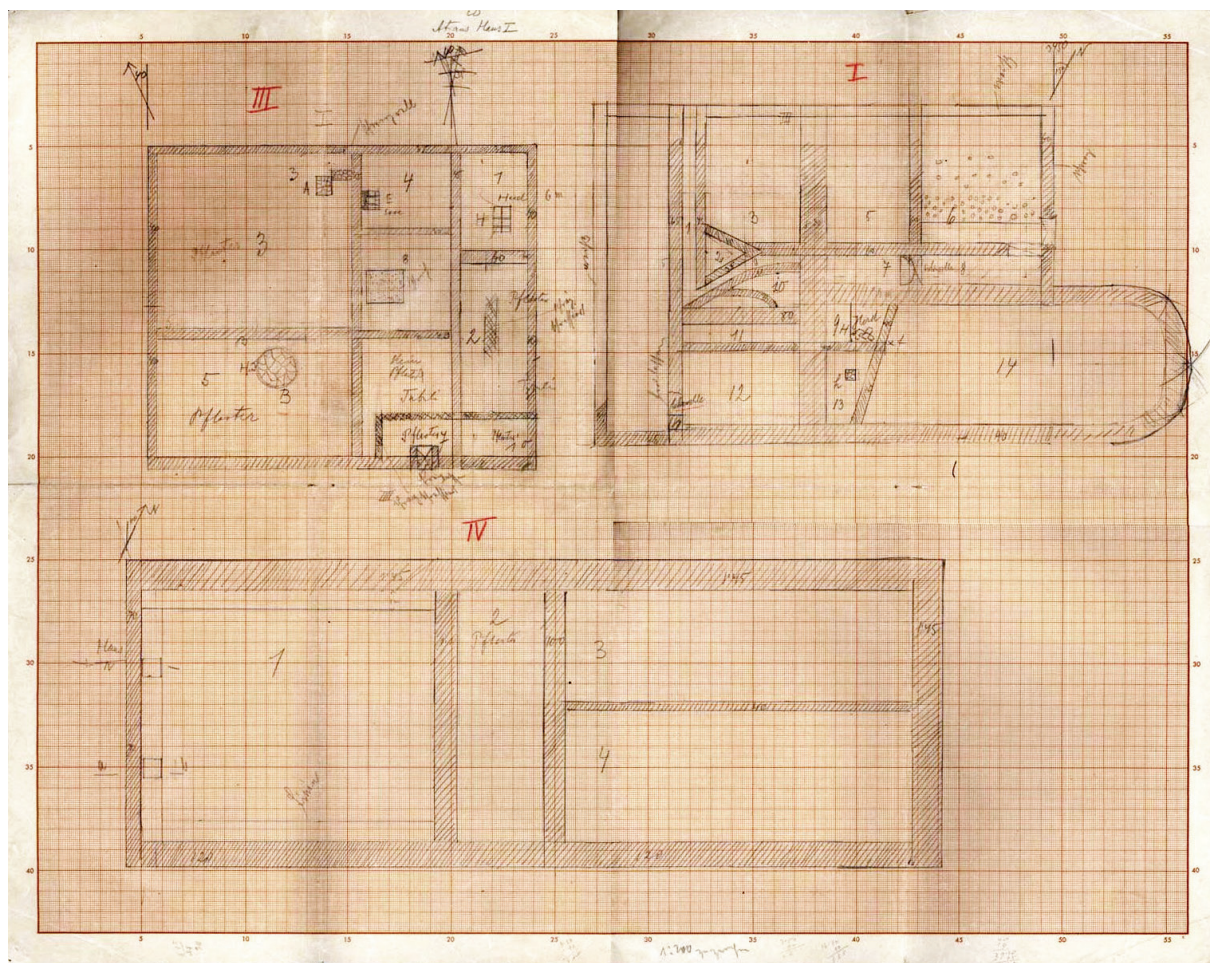
– Schmid je na tem delu Trojan raziskoval od 15. oktobra do 7. novembra 1941, ko je “zaradi deževja in mraza” izkopavanja zaključil.⁵⁰ O najdbah in dognanjih je objavil članek v nemški različici v časopisu Marburger Zeitung,⁵¹ slovenska verzija pa je bila objavljena v Jutru.⁵² V obeh člankih je bila podana interpretacija izkopavanj, brez objave

⁴⁹ Pečnik 1904 in vira 22 in 23.

⁵⁰ Vir 1, str. 32–72.

⁵¹ Schmid 1941.

⁵² Članek v Jutru je takole povzel Schmidove interpretacije: “... Na bregu, kamor precej strmo vodi stara rimska cesta, je stala pošta (mansio Atrantina), dolga 29,30 m, široka 16,35 m. ... Strešna opeka, žigosana z žigom II. italske legije, pričuje o sosednji hiši, da je tam bila vojašnica majhnega oddelka (vexillatio) legije, ki je bila tu ustanovljena okrog leta 165. Ta je imela nalogo varovati italijansko državno mejo ter je stalno bivala na Ločici pri Polzeli. Leta 176 je bila legija premeščena v Albing ob Donavi, leta 190 v Lorch ob izlivu Aniže. Nad starejšim poslopjem, ki so ga Markomani zažgali leta 176 so legijonarji zgradili novo stavbo, dolgo 18,80 in široko 15,60. V njej je bilo mogoče dognati bivališče vojakov, kuhinjsko ognjišče, kovačnico z mehonom, svetišče in oficiarske prostore poslikane rdeče in belo. Svoboden prostor je ločil vojašnico od sosednjega, pač najbolj impozantnega poslopja naselbine. To je bilo dolgo 39,90 m, široko 14,80 m in je delno pod današnjo cesto in gospodarskim poslopjem. Veliki pestro poslikani sobi, kjer se je dalo kuriti so bile priključene še tri večje sobe. Zidovje je bilo nenavadno močno, debelo po 1,65 m in je imelo mnogo globlje temelje kakor ostala poslopja. To je bila carinarnica. Imena uradnikov so pogostokrat naznačena z napisi. Kjer je carinarnica imela značaj trdnjave, je lahko v sili služila za obrambo, kakor podobna, masivno zidana stavbišča na Vrhniki in Ptuju.” (Jutro 1941).

Sl. 10: Trojane, območje 7. Tlorisi antičnih hiš I, III in IV, izkopanih leta 1941. Pomanjšano. Usmeritve proti severu so označene. (Vir 3).

Fig. 10: Trojane, Area 7. Ground plans of Houses I, III and IV that Walter Schmid excavated in 1941. Northward orientation is marked. (Source 3).

(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

fotografij ali načrtov. V Schmidovi zapuščini se je ohranil terenski dnevnik, načrti in korespondenca s celjskim gradbenim inženirjem A. Farčnikom,⁵³ ki je podrobneje izrisal le tri objekte (sl. 10).⁵⁴

Šašel je ob topografiji terena leta 1953 po pripovedovanju domačinov skiciral Šmidove izkope (prim. sl. 5). Schmid je po lastni interpretaciji na Trojanah leta 1941 našel carinarnico (hiša IV), kasarno II. italške legije (hiša III/prvotno I), poštno postajo (hiša I/prvotno III; sl. 10; prim. sl. 20; 22) z gospodarskimi poslopji. Piše, da je bilo mogoče docela odkriti sledove dveh starorimskih hiš, ostanke tretje pa samo delno, ker so jih preplastile stanovanjska hiša in gospodarska poslopja.⁵⁵ Opisi v nadaljevanju so povzeti po Schmidu, omenjene so njegove interpretacije, uporabljeno je aktualno številčenje hiš.⁵⁶

– **Hiša I** (sl. 10–11; 14–16): po Schmidu pošta (dol. 29,30 m, šir. 16,35 m). Prostori 3, 5 in 6 – sobe za goste, 7 in 8 – koridor (širine 1,35 m); prostori 1, 4, 10, 11 – klet, 9 in 13 – kuhinja z ognjiščem in 14 – velika soba za goste.

Tlak v prostoru 6 je bil iz kamnov (oblec) presekana z vkopom. Hiša je imela pod posameznimi sobami kleti, nivo sterilnega laporja je bil na globini 0,98 m. Najdenih je bilo več ognjišč, ostankov ometa, malte. V dnevniku je tudi skica polkrožnega zaključka (sl. 11),⁵⁷ vendar nobenega komentarja na arhitekturo.

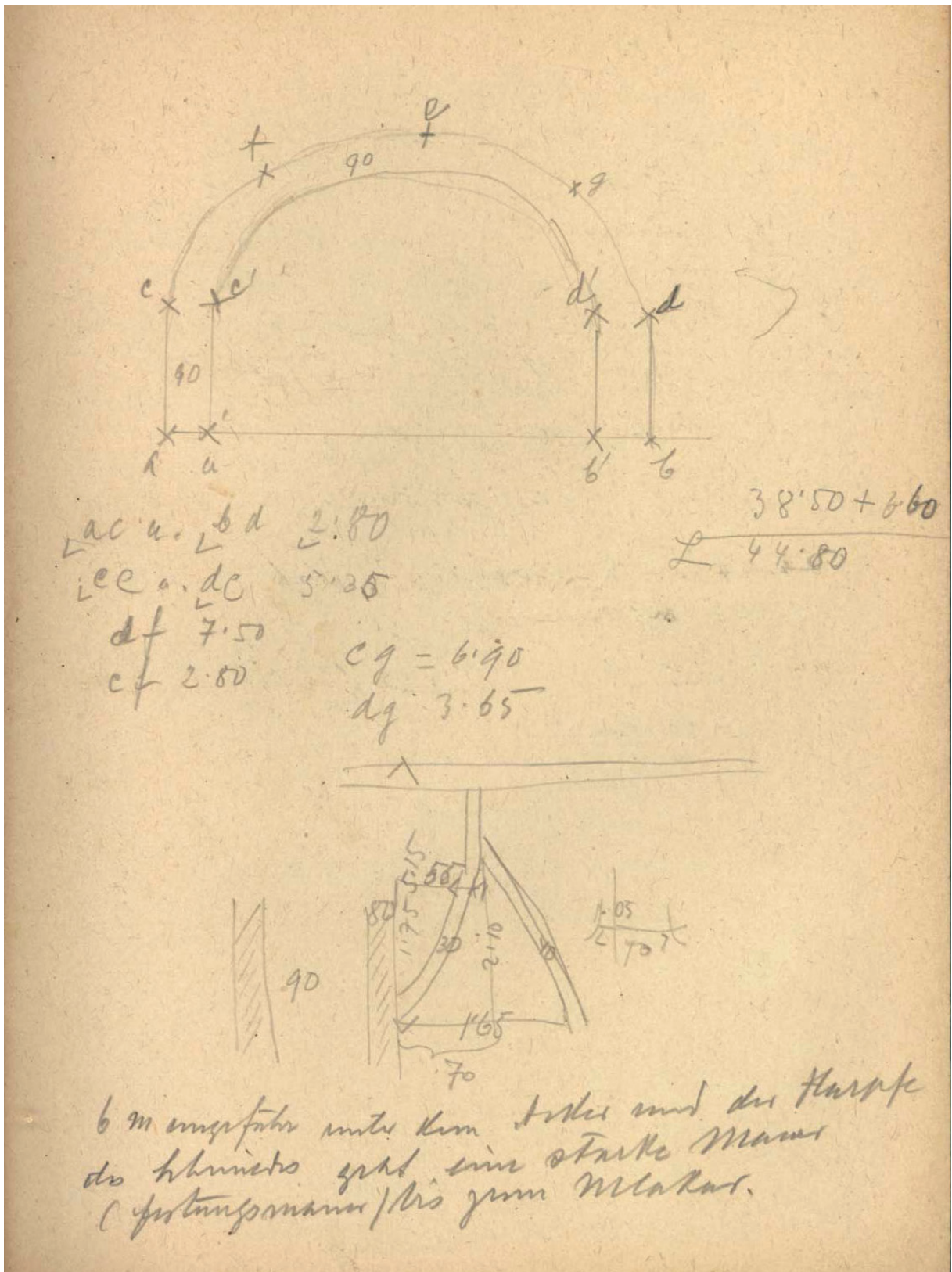
⁵³ Za pojasnilo o Farčniku glej vir 3.

⁵⁴ Vir 3.

⁵⁵ Schmid 1941, 5 in *Jutro* 1941; Vira 6 in 9.

⁵⁶ Vir 1, str. 41, 44, 64. Pojasnilo o Schmidovem številčenju in preštevilčenju glej v poglavju *Številčenje antičnih objektov*.

⁵⁷ Vir 1, str. 44–48.

Sl. 11: Trojane, območje 7. Schmidovi skici iz dnevnika (1941): vzhodni in zahodni del hiše I, usmeritev proti vzhodu. Zgoraj apsida, spodaj preplet zidov med prostoroma 3 in 12. (Vir I, str. 46).

Fig. 11: Trojane, Area 7. Sketches from Walter Schmid's field journal (1941) showing the eastern and western parts of House I oriented east. (Source I, p. 46).

(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

Sl. 12: Trojane, območje 7. Odlomek marmornega stebrička iz prostora 8 v hiši III (premer je pribl. 7 cm).

Fig. 12: Trojane, Area 7. Fragment of a small marble pillar from House III, Room 8 (diam. approx. 7 cm). (Medobčinski muzej Kamnik, inv. št. / Inv. No. MMK 3552. Foto / Photo: D. Valoh)

V dnevniku Schmid omenja keramične črepinje, 2 ročaja amfore, 2 kosa posode, novca Trajana in Konstantina. Najdbe, ki so prišle v MMK, imajo na listkih stare terenske številke. Ker sklepamo, da so bili listki pridani najdbam v času izkopa, smo – zaradi že omenjenega Schmidovega preštevilčenja – najdbe, s terenskimi listki hiše III, pripisali hiši I (aktualno številčenje!). Najdbe: koščeno vreteno, koščena okrasna ploščica, bronast strigilis, železen stilus, lupine ostrig, odlomki sigilatnih posod, odlomki kuhinjskega posodja, skodele ter dva novca (as Domicijana in folis Constantina I.).

– **Hiša II** (sl. 13–15): v Schmidovem dnevniku se pojavi samo na skicah.⁵⁸ Širina objekta naj bi znašala 16,95 m. Umestitev, velikost oz. odmik od severne ceste in sosednjega objekta opisuje tudi Niko Kralj v pismu Schmidu.⁵⁹ Med objektoma II in III je bila 6 m široka cezura in poploščenje/tlakovanje (sl. 13) ob severni fasadi hiše II.⁶⁰

– **Hiša III** (sl. 10; 13; 15): po Schmidu kasarna za pomožne enote Druge italske legije (široka 15,60 in dolga 18,80 m). Prostor 1 – kuhinja z ognjiščem, 4 – kovačnica, 5 – svetišče, prostori 2, 3, 6, 7 – prostori za vojake, 8 in 9 – oficirske sobe. Zidovi so bili široki 40–45 cm, v prostoru 2 – hipokavst, je bilo najdeno kurišče oz. več ognjišč, stene so bile ometane z ometom, poslikane s freskami, estrihi so bili maltni, tlaki narejeni iz marmornih plošč. Bili sta vsaj dve gradbeni fazi, vmes žganinske plasti. Globina izkopa je bila med 139 in 142 cm.⁶¹

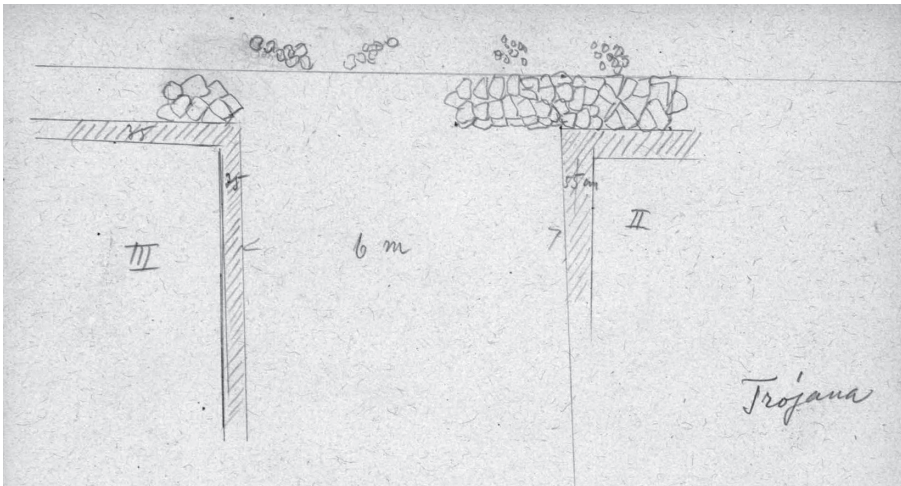
Med Schmidovimi arheološkimi najdbami (s terenskimi listki za hišo I = aktualna hiša III) so: bronast pokrov pikside, železen kavelj, 16 odlomkov bronaste pločevine, surovci svinca, odlomka dveh oljenk, 2 odlomka stekla, odlomek steklene zapestnice, zelena steklena jagoda, školjke, polži, nekaj odlomkov keramičnih krožnikov in posod,

⁵⁸ Med najdbami, ki so prišle v MMK z graškega UMJG ni bilo nobenega listka s terenskimi podatki za hišo II, zato iz tega objekta ni arheoloških predmetov.

⁵⁹ Vir 10.

⁶⁰ Vir 1, str. 41.

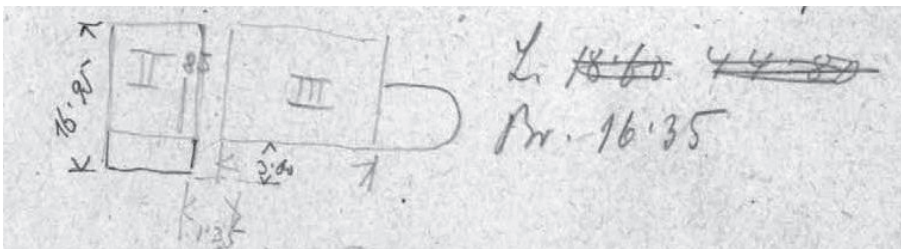
⁶¹ Vir 1, str. 32–41.

Sl. 13: Trojane, območje 7. Schmidova skica iz dnevnika (1941): vogala hiš II in III. Razdalja med stavbama (6 m); tlakovanje vzdolž severnih pročelij. Usmeritev proti severu. (Vir I, str. 64).

Fig. 13: Trojane, Area 7. Sketch from Walter Schmid's field journal (1941) showing the corners of Houses II and III. Oriented north. (Source I, p. 64).

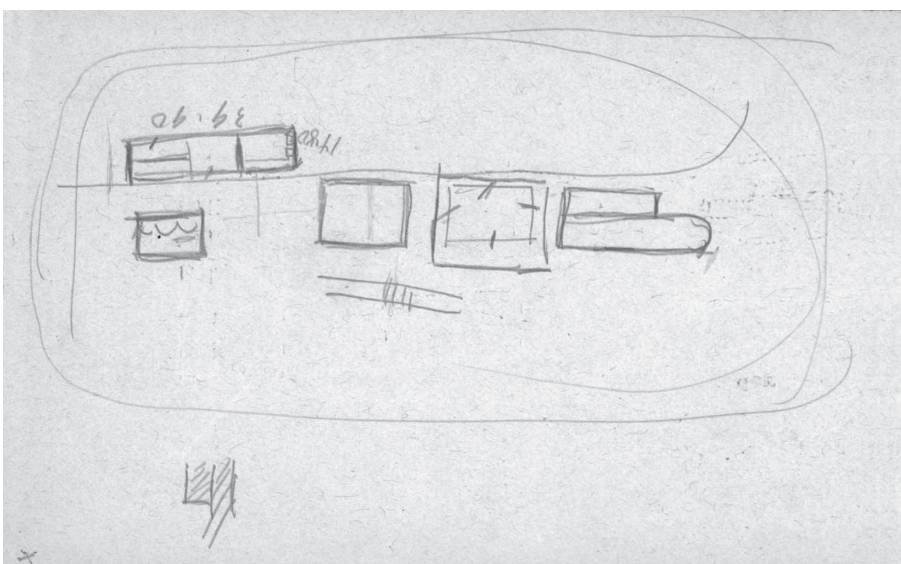
(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

Sl. 14: Trojane, območje 7. Schmidova skica iz dnevnika (1941): hiši I (na skici prvotna oznaka III) in II. Usmeritev proti severu. (Vir I, str. 44).

Fig. 14: Trojane, Area 7. Sketch from Walter Schmid's field journal (1941) showing Houses I (visible earlier numeral III) and II. Oriented north. (Sources I, p. 44).

(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

Sl. 15: Trojane, območji 6 in 7. Schmidova skica lege hiš I, II, III, IV in V. Usmeritev proti severu. (Vir 8).

Fig. 15: Trojane, Areas 6 and 7. Houses I, II, III, IV and V that Walter Schmid excavated in 1941. Oriented north. (Source 8).

(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

in arhitekturni člen – poševno nažlebljen marmorni stebriček⁶² (sl. 12). Stebriček močno spominja na odlomek s Panorame na Ptuj, datiran v 5. st.⁶³ Nekatero najdbe iz hiše III so sakralnega značaja. Morda je bilo tukaj svetišče, kopalnišče in/ali pozneje cerkev?

– **Hiša IV** (sl. 10; 15): po Schmidu carinarnica. 1 – ogrevan prostor, 2 – tlakovan prostor, 3, 4 – spremljajoča prostora. Objekt je meril 39,90 × 14,80 m. Plasti so si sledile od humusa, preko več ruševinskih plasti, plasti žganine, ilovice do globine 1,58 ali 1,66 m. Zidovi so bili široki od 1,35 m, po skici sodeč pa do 1,45 m. V prostorih so maltni estrihi, marmorne plošče in podesti iz peščenjaka.⁶⁴

Literatura in viri:

Schmid 1941; *Jutro 1941*. Vir 1, str. 32–72; vir 2, str. 17; vir 6; vir 8, vir 9.

Območje 8 (sl. 2: 8)

Lokacija: Trojane 30; parc. št. 4/1, 4/2 k. o. Trojane.

Lastnik: Zdravko Brvar.

Zgodovina odkritij in raziskav:

– V letih 1956–1957 je lastnik Z. Brvar na parc. 4/1 (za lokacijo parcel glej sl. 22) ravnal teren in odrinil za 30 do 40 cm prsti, da bi naredil prostor za skladišče lesa ob žagi. Antično kulturno plast je uničil in odrinil proti jugu.⁶⁵

– **Hiša X:**

Leta 1975 je na tem območju zaščitno izkopavala Mirina Zupančič (MMK). Odkrito arhitekturo (oštevilčena je kot hiša X; sl. 16; 20; 22) je interpretirala kot rimsko sušilnico za keramiko (naj bi bila lesena). Na južni strani se je zaključila z dvema lončarskima pečema. Arheološke ostaline so bile uničene zaradi črne gradnje (Trojane 30). Drobne najdbe hrani MMK in so časovno opredeljene od 2. st. do prve polovice 4. st. Med gradbenim materialom temeljev je bil odkrit fragment kamna s posvetilnim napisom (kat. št. 10), v njenem zidu je bil vzdian odlomek marmornega kipa (kat. št. 11: komolec z delom nadlahti, visok 18 cm) ter polovica marmornega stebra in kosi marmornih plošč za oblogo – vse naj bi bilo močno ožgano. Tu so bili odkriti tudi odlomki stenskega ometa z večbarvno figuralno poslikavo.

Hiša X leži tik ob Schmidovi hiši III, ob njeni južni steni in je edina pri kateri opazimo drugačno usmeritev (prim. sl. 20; 22).

Literatura:

Cvikl Zupančič 1966; Šašel 1959; Zupančič 1971, 221; 1977; 1979, 15–19; Zupančič et al. 2003, 16.

Območje 9 (sl. 2: 9; 16)

Lokacija: Ržunov vrt, med objektoma Trojane 9 in Trojane 29 (dan. parc. št. 573/1 k. o. Trojane).

Lastnik: Anica Pungartnik.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Prostor predstavlja nekdanji Ržunov vrt, ki je bil razdeljen. Na vzhodnem delu je bila zgrajena hiša Trojane 29 (lastnica Valentina Majda Hribar), na zahodu pa hiša Trojane 9 (Anica Pungartnik). Schmid je leta 1941 izkopaval na Ržunovem vrtu ter našel objekt s polkrožnim zaključkom (hiša I).⁶⁶

Šašel poroča, da leži na prostoru stavbe ter na njivah južno od nje (do prvega preloma na pobočju, ki pada proti potoku Orehovica) v zemlji zidovje ter da se pogosto najdejo rimske starine.⁶⁷

– **Hiši XI in XII:**

Leta 1970 je M. Zupančič v okviru mladinskih raziskovalnih taborov na podlagi pričevanja domačinov o “polkrožnem zidu” na vrtu izkopala tri sonde.⁶⁸ Ponovno je odkrila temelje objekta z apsido (hiša I), ki ga je izkopal že Schmid leta 1941 (glej območje 7), in še temelje dveh novih antičnih stavb (hišo XI in del hiše XII; sl. 16; 20; 22).

Sondiranja so dala veliko drobnih najdb,⁶⁹ keramiko, dve bronasti in koščeno šivanko ter novce od druge polovice 1. st. do sredine 4. st. (najmlajši folis Konstantina II., kovan leta 337).⁷⁰

⁶² Stebriček je bil odkrit 17. 10. 1941 v prostoru 8; za številčenje prostorov prim. (sl. 10: hiša z rdečo št. III). Dimenzije fragmenta: ohranjena višina 15,1 cm; premer 7,2 × 6,4 cm (inv. št. MMK 3552).

⁶³ Knific 1991, 19, sl. 25.

⁶⁴ Vir 1, str. 43, 63.

⁶⁵ Ustni podatek M. Zupančič.

⁶⁶ Vira 1 in 8.

⁶⁷ Šašel 1954a, 160.

⁶⁸ Zupančičeva na več mestih navaja napačno številko parcele za lokacijo izkopa na parceli Valentine oz. Majde Hribar (Trojane 29) – parc. št. 4/2 k. o. Trojane je namreč locirana na parceli Zdravka Brvarja (Trojane 30). Včasih je težko razbrati, za kateri objekt gre in kdaj je bil v resnici izkopan.

⁶⁹ Najdbe so v MMK.

⁷⁰ Zupančič 1971, 221.

Sl. 16: Trojane, območja 7–10. Hiše I, X, XI in XII, ki jih je v letih 1966, 1970 in 1975 raziskala Mirina Zupančič. (Hiša I po Schmidovem načrtu iz leta 1941). M. = 1:1000. (Prirejeno po Mirini in Marku Zupančiču: *Vir 25.*)

Fig. 16: Trojane, Areas 7–10. Houses I, X, XI and XII that Mirina Zupančič discovered in 1970, 1966, and 1975. (Ground plan of House I according to Schmid, 1941). (From Mirina and Mark Zupančič: *Source 25.*)

Literatura in viri:

Jutro 1941; Šašel 1954a, 160; Zupančič, 1970; 1971, 221; 1979, 17. – Vir 1; vir 8; vir 15.

Območje: 10 (sl. 2: 10; 16)

Lokacija: Trojane 29, 571/2 k. o. Trojane.⁷¹

Lastnik: Majda Hribar.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Pri izkopu temeljev za hišo št. 29 so leta 1966 odkrili zidove in obvestili kamniški muzej. M. Zupančič je ob zaščitnem izkopavanju odkrila temelje antičnega objekta velikosti $7 \times 12,80$ m (hiša XII; sl. 16; 20; 22), s hipokavstom in kanalom. Južna polovica stavbe je bila zaradi oranja odstranjena. Po novcih Zupančičeva datira kompleks v čas 3. in 4. st. Tu naj bi šlo le za eno gradbeno fazo. V kulturni plasti je bilo veliko število odlomkov keramike.⁷²

Literatura:

Cvikl Zupančič 1966; Šašel 1959; Zupančič 1971, 221; 1977; 1979, 15–19; Zupančič et al. 2003.

Območje 11 (sl. 2: 11)

Lokacija: Trojane 8.

Lastnik: Ivan Izlakar (p. d. Matija).

⁷¹ V objavah je parcela 571/2 pogosto napačno navedena kot parc. št. 4/2 k. o. Trojane (kar je sicer parcela Zdravka Brvarja, na kateri je bilo zaščitno izkopavanje leta 1975).

⁷² Cvikel-Zupančič 1966; Zupančič 1979, 17.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Vzhodno od Trojan, južno od ceste Trojane–V Zideh, so bili v dolžini okoli 200 m (vzhodno od stavbe Trojane 8; za lokacijo prim. *sl.* 22) najdeni posamični rimski novci.

Literatura:

Šašel 1954a, 160.

Območje 12 (*sl.* 2: 12)

Lokacija: pod Stojcem (parc. št. 9/1, 5/2, 5/3, 5/4, 5/5, 574/1 k. o. Trojane).

Lastnik: Brvarjevi.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Leta 2003 so južno od Brvarjevega posestva (Trojane št. 10; za lokacijo prim. *sl.* 22), ki je pokalo in polzelo zaradi izgradnje trojanskega predora, izvajalci del začeli s sanacijo. Pri tem je bila utrjena stara in zgrajena nova dovorna pot do delovišča vrtin. Izvajalci so odstranjene arheološke plasti deponirali na sedem kupov ob novi dovornici poti. Pod vodstvom Draška Josipoviča (Magelan Skupina d. o. o., Kranj) je bila deponija presejana in pregledana. Najdena je bila kamnita plastika Herkula.⁷³ Več kot polovico najdb predstavljajo navadne opeke, imbreksi, tegule, med njimi dve z žigom II. italške legije. Veliko je bilo keramičnega posodja, med katerimi prevladuje gradivo iz 3. in 4. st.

Literatura:

Josipovič 2003.

Območje 13 (*sl.* 2: 13)

Lokacija: Hotel Trojane (Trojane 27).

Zgodovina odkritij in raziskav:

Negativno.

Leta 1941 naj bi po spominu domačinov območje s sistemom jarkov pregledal že Schmid, vendar ni našel ničesar. Pred gradnjo hotela naj bi to zemljišče – v vzhodnem delu naselja – leta 1975 sondirala M. Zupančič (MMK) vendar brez uspeha. Območje 13 zelo verjetno leži že zunaj vzhodnega roba rimske naselbine (za lokacijo stavbe prim. *sl.* 22).

Viri:

Ustni podatek: Mirina Zupančič in domačin Janez Ocvirk.

Območje 13a (*sl.* 2: 13a)

Lokacija: Trojane 25.

Lastnik: Robert Smrkolj.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Negativno.

2. avgusta leta 2018 je arheolog Uroš Košir (Avgusta d. o. o.), zaradi širitve stavbe proti vzhodu, izvajal arheološki nadzor ob gradnji. Antičnih ostalin niso našli. Območje 13a zelo verjetno leži že zunaj vzhodnega roba rimske naselbine.

Literatura in viri:

Košir 2018.

Območje 14 (*sl.* 3: 14; 4)

Lokacija: okolica Učaka.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Učak je vzpetina na zahodnem robu trojanskega grebena, tik nad trojanskim prelazom. Leži med kmetijo Dobiček (Učak 14) in kmetijo Lukej (Učak 7).⁷⁴ Leta 1846 naj bi kmetje v potoku Orehoviča (potok se izliva v Meddijo) pod Učakom našli dele bronastega kipa ter jih stalili. Leta 1889 je deček Anton Medvešek našel spodnji del konjskega gobca in del konjskega trebuha (prispelo v Deželni muzej).⁷⁵ Rutar omenja tudi kamniti podstavek kipa z napisom, ki naj bi ga domačini uničili. Pečnik pa je lokacijo vrisal na karto arheoloških najdišč Radeče in Zagorje (*sl.* 4). Upodobljen naj bi bil cesar na konju, morda Mark Avrelj. Kip je po stilu datiran v 2. st.⁷⁶

Literatura in viri:

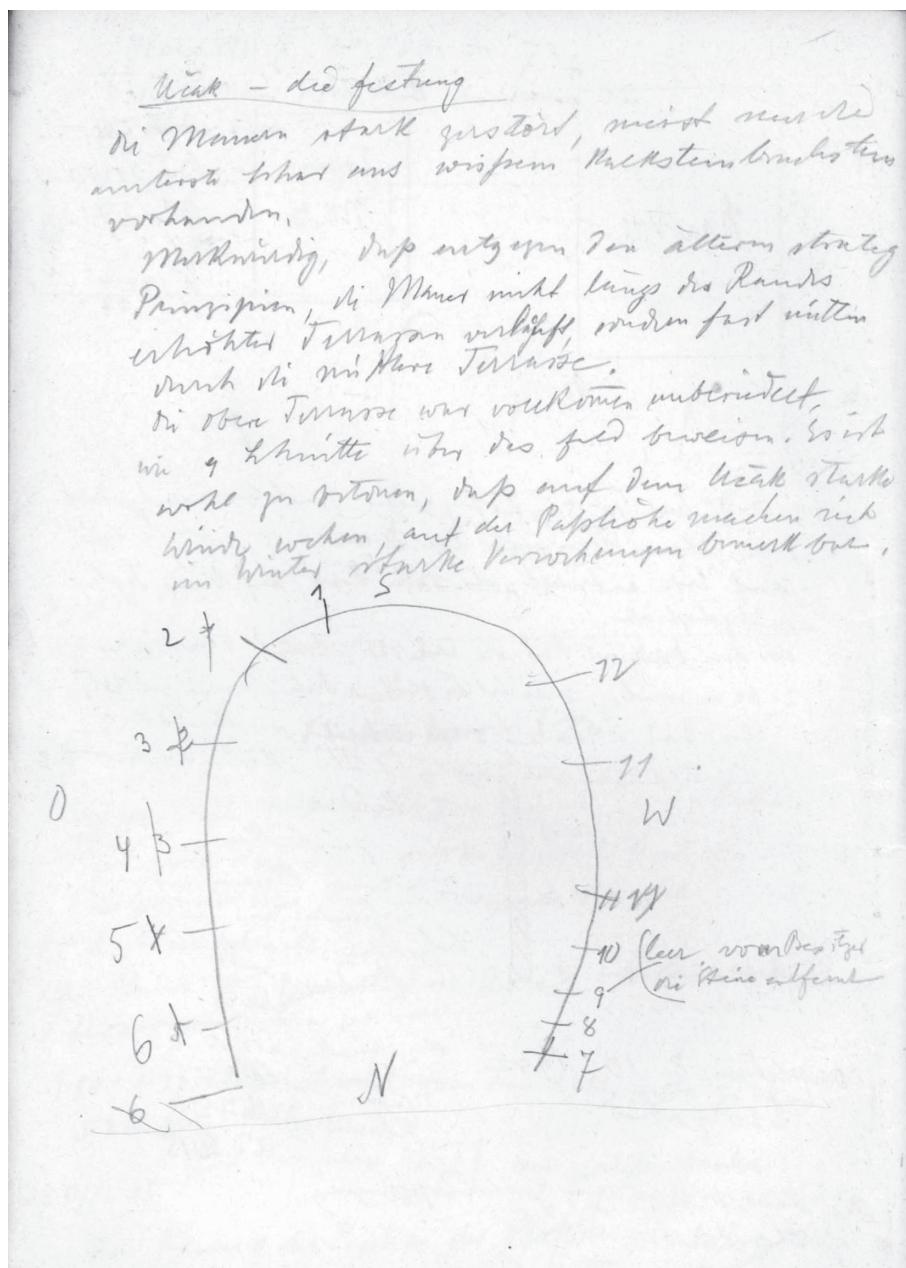
Rutar 1890; 1891, 197; Pečnik 1904, 131; Ložar 1937–1940; Šašel 1954a, 164; Šašel Kos 1999, 239; Istenič 2014, 97. – Vir 22; vir 23.

⁷³ Najdbe hrani MMK. Višina plastike: 42,5 cm, šir. 12–14 cm, dol. 19,3 cm (kat. št. 12, inv. št. MMK 3713).

⁷⁴ Šašel 1954a, 164.

⁷⁵ Rutar 1890; 1891, 197; Pečnik 1904, 131. Ohranjeni in v inv. knjigo NMS vpisani so: fragment konjskih nozdrvi, fr. spodnje čeljusti in štrije fr. konjskega trupa. NMS inv. št. 1811a,b ter 1812a–d.

⁷⁶ Ložar 1937–1940; Šašel Kos 1999, 239; Istenič 2014, 97, sl. 105.

Sl. 17: Učak, območje 15. Schmidova skica iz dnevnika (1942): lega sond na hribu. Usmeritev proti jugu. (Vir 2, str. 17).

Fig. 17: Učak, Area 15. Sketch from Walter Schmid's field journal (1942) showing the location of the test trenches on the Učak hill. Oriented south. (Source 2, p. 17).

(Arhiv /Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

Območje 15 (sl. 3: 15)

Lokacija: Učak.

Zgodovina odkritij in raziskav:

– Oktobra leta 1942 je bil Schmid drugič na Trojanah, sočasno je sondiral območje hriba Učak. Naredil je 12 sond. Na vrhu je našel objekt, skoraj kvadratne oblike (stranica do 4,20 m)⁷⁷ in ga interpretiral kot stolp oziroma utrdbo iz 3. in 4. st.⁷⁸ Terenski dnevnik vsebuje skico z lokacijami sond ter opise plasti, globlin in zidov (sl. 17).⁷⁹

⁷⁷ Viri 2, 4, 5 (korespondenca Farčnika in Schmida).

⁷⁸ Vir 2.

⁷⁹ Vir 2, str. 14–24.

– Leta 1959 je na severovzhodnem vznožju griča, na parc. št. 641 in 647, k. o. Trojane, ob gradnji ceste sondiral Lojze Bolta (za Zavod za spomeniško varstvo LRS). Odkrili so antične zidove, tegule in keramiko.

Literatura in viri:

Šašel 1954a, 160–161; Bolta 1959, 130; 1960, 343. – Vir 2; vir 4; vir 5; vir 13.

Območje 16 (sl. 3: 16)

Lokacija: trasa “stare” ceste Ljubljana–Celje, zahodno od Trojan.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Ob rekonstrukciji ceste Ljubljana–Celje so konec 50. in v začetku 60. let dvajsetega stoletja naleteli na traso rimske ceste. Na odseku C–56, Šentožbolt–Trojane, v profilu 136, je leta 1959 L. Bolta, PMC, na globini 90 cm našel rimsko cesto, ki je ponekod debela do 80 cm.

Literatura in viri:

Bolta 1959; 1960; Zupančič 1979, 17. – Vir 21.

Območje 17 (sl. 3: 17)

Lokacija: trasa “stare” ceste Ljubljana–Celje, zahodno od Trojan.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Glej Območje 16. Rimska cesta je bila vidna tudi med profiloma 105 in 107 trase ceste Ljubljana–Celje.

Literatura in viri:

Bolta 1959; 1960; Zupančič 1979, 17. – Vir 21.

Območje 18 (sl. 3: 18)

Lokacija: trasa “stare” ceste Ljubljana–Celje, zahodno od Trojan.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Glej Območje 16. Med profiloma 104 in 105 trase ceste Ljubljana–Celje je L. Bolta je od 6. 4. do 14. 8. 1959 izkopal tri antične grobove. Dva (verjetno žgana) grobova sta imela opečno konstrukcijo. V prvem so, poleg nekaj ožganih kosti, našli dvoročajni vrč in balzamarij. Drugi, v konstrukciji iz tegul, ni imel pridakov. Tretji grob (skeletni) je bil v kamnitem sarkofagu, prazen, brez pridakov. Poleg grobov je našel rimski zid, ki je bil povezan z grobiščem.⁸⁰

Literatura in viri:

Bolta 1959, 130–133; 1960. – Vir 21.

Območje 19 (sl. 3: 19)

Lokacija: Podzid; trasa “stare” ceste Ljubljana–Celje, vzhodno od Trojan.

Zgodovina odkritij in raziskav:

Leta 1997 je Tomislav Kajfež (za ZVKDS, OE Kranj) sondiral v dolini Bolske, pod Trojanami. Na parc. št. 831/5 k. o. Trojane je odkril rimsko cesto. Cesta je bila široka 6 m. Nasutje je bilo debelo od 20 do 25 cm.

Literatura:

Kajfež 1997; 2003, 267–268.

Območje 20 (sl. 3: 20)

Lokacija: V Zideh.

Zgodovina odkritij in raziskav:

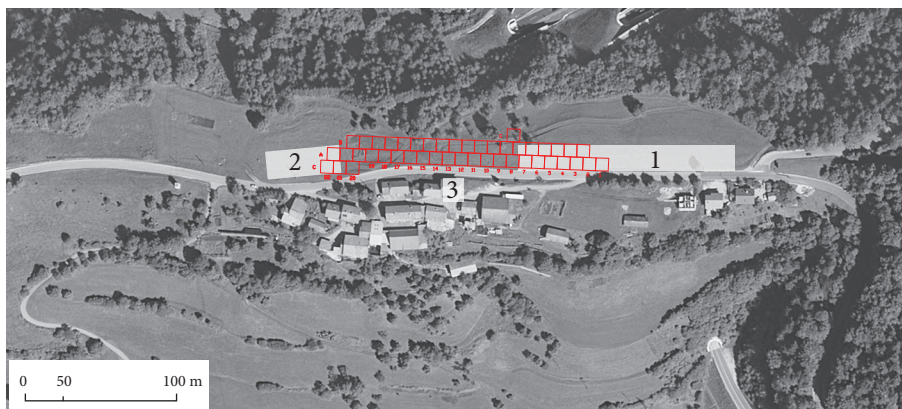
Leta 1996 je Marija Ogrin (za ZVKDS, OE Kranj) s podpovršinskim pregledom raziskala severno pobočje trojanskega grebena, pri naselju V Zideh (parc. št. 468/1, 469/1, 521/1 in 518 k. o. Trojane; sl. 18: 3), vendar ni odkrila naselbinskih ostankov.

Leta 1997 je Branko Mušič (Oddelek za arheologijo, FF v Ljubljani) izvajal geofizikalne raziskave deloma na istem zemljišču – na obeh skrajnih koncih leta 1996 pregledanega pasu – in v nadaljevanju proti vzhodu in zahodu (sl. 18: 1 in 2). Z geoelektričnim kartiranjem so bile na zahodnem delu raziskanega zemljišča (sl. 18: sektor 2) odkrite pravilne oblike, ki naj ne bi bile posledica naravnih tvorb in bi lahko predstavljale ostanke arhitekture. Sledovi niso bili preverjeni z izkopavanji.

Literatura:

Ogrin 1996; Mušič 1997.

⁸⁰ Od januarja leta 2017 je vse gradivo v hrambi v MMK (sarkofag inv. št. MMK 3701).

Sl. 18: V Zideh, območje 20. 1, 2 – območji raziskani z geofizikalno metodo leta 1997 (po Mušič 1997). 3 – pod površinski pregled leta 1996 (po Ogrin 1996).

Fig. 18: V Zideh, Area 20. 1, 2 – geophysical surveys in 1997 (after Mušič 1997). 3 – subsurface field survey in 1996 (after Ogrin 1996). (Vir za podlago / map source: DOF 2014_050 © Geodetska uprava RS)

Območja 21, 22, 23, 24 (sl. 3)

Območja od št. 21 do 24 so sekundarna najdišča: točke na katerih so nekoč bili ali pa so še danes vzdani kamniti spomeniki, ki izvirajo iz antičnega Atransa. Glej katalog kamnitih spomenikov (kat. št. 13–23).

Pomenljivo je, da gre za posvetilne napise, votivne oltarje in da nagrobnikov, z izjemno stele, posvečene Hilaru (CIL 5124), ni.

(J. Ž.)

KATALOG KAMNITIH SPOMENIKOV⁸¹

V večina teh spomenikov izvira iz antičnega Atransa. Nekateri so danes v sekundarni legi vzdani v objekte (zasebne hiše ali cerkve v bližnji okolici), drugi so premeščeni v muzeje, tretji pa izgubljeni.

Za razlago v besedilu uporabljenih okrajšav glej *Katalog arheoloških območij*.

Kat. št. 1

Najdišče: -.

Votivni oltar.

Atrañti / Aug(ustae ?) sac(rum) / Fortunatus / C(ai) Antoni(i) Rufi / proc(uratoris) Aug(usti) ser(vus) vil(icus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Druga polovica 2. st.

Objave: CIL III 5117; Visočnik 2017, št. 423; HD060189; lupa 9520; EDCS-14500422.

Hrani: Musei provinciali in Gorizia, inv. št. 5/53.

CATALOGUE OF STONE MONUMENTS

Most of these monuments originate from the Roman Atrans. Some of them are now in secondary position, built into buildings (private houses and churches in the vicinity), others have been transferred to museums, some are lost.

Cat. No. 1

Unlocated.

Votive altar.

Atrañti / Aug(ustae ?) sac(rum) / Fortunatus / C(ai) Antoni(i) Rufi / proc(uratoris) Aug(usti) ser(vus) vil(icus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Second half of the 2nd century.

References: CIL III 5117; Visočnik 2017, No. 423; HD060189; lupa 9520; EDCS-14500422.

Kept in: Musei provinciali in Gorizia, Inv. no. 5/53.

⁸¹ Na tem mestu ne navajamo vseh objav napisov; odločili smo se samo za objavo v *CIL*, zadnjo objavo v *Visočnik 2017* ter objave v epigrafskih bazah. Nikakor pa ne gre zanemariti še drugih pomembnih objav, predvsem v *RINMS* kakor tudi prevodov napisov slovenščino, ki so v glavnem na voljo v Šašel Kos 2004.

Kat. št. 2

Najdišče: -.

Votivni oltar.

Hecate / Augustāe. / Aurelii, As- / clepiodo- / tus et Lucius, / pro sal(ute) / sua ēt suor(um) / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Druga polovica 2. st.–začetek 3. st.

Objave: CIL III 5119; Visočnik 2017, št. 425; HD066799; lupa 9250; EDCS-14500424.

Hrani: NMS, inv. št. L30.

Kat. št. 3

Najdišče: -.

Votivni oltar.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo). / C(aius) Antonius / Iulianus / proc(urator) p(ublici) p(ortorii) X. / V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Druga polovica 2. st.

Objave: CIL III 5120; Visočnik 2017, št. 426; HD066798; lupa 9521; EDCS-14500425.

Hramba: Poznan v 16. st., danes izgubljen.

Kat. št. 4

Najdišče: -.

Votivni oltar.

Norei(a)e / August(ae) ēt / Honori / stat(ionis) Atrant(inae). / Bellicius ēt / Eutyches / c(ontra) sc(riptores) stat(ionis) / eiusdem / ex vot(o).

Druga polovica 2. st.

Objave: CIL III 5123; Visočnik 2017, št. 431; HD060190; lupa 9519; EDCS-14500428.

Hrani: Musei provinciali in Gorizia, inv. št. 7/53.

Kat. št. 5

Najdišče: območje 5.

Nagrobna plošča.

[---] / [---]OL[---] / [--- v]ix(it) an(nos) XX / [---] eiusdem / [---]I karissimo (!).

1.–3. st.

Objave: CIL III 11678, Visočnik 2017, št. 437; HD066785; EDCS-14600174.

Hramba: Danes izgubljen.

Kat. št. 6

Najdišče: območje 6.

Nagrobna stela?

Relief krilatega grifona.

Druga polovica 2. st.

Objava: Zupančič et al. 2003, 12.

Hrani: MMK, inv. št. 3704.

Kat. št. 7

Najdišče: območje 6.

Dva napisna kamna.

Omemba: Müllner 1879, 259 ad 121.

Cat. No. 2

Unlocated.

Votive altar.

Hecate / Augustāe. / Aurelii, As- / clepiodo- / tus et Lucius, / pro sal(ute) / sua ēt suor(um) / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito).

Second half of the 2nd century – beginning of the 3rd century.

References: CIL III 5119; Visočnik 2017, No. 425; HD066799; lupa 9250; EDCS-14500424.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L30.

Cat. No. 3

Unlocated.

Votive altar.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo). / C(aius) Antonius / Iulianus / proc(urator) p(ublici) p(ortorii) X. / V(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Second half of the 2nd century.

References: CIL III 5120; Visočnik 2017, No. 426; HD066798; lupa 9521; EDCS-14500425.

Kept in: Known in the 16th century, now lost.

Cat. No. 4

Unlocated.

Votive altar.

Norei(a)e / August(ae) ēt / Honori / stat(ionis) Atrant(inae). / Bellicius ēt / Eutyches / c(ontra) sc(riptores) stat(ionis) / eiusdem / ex vot(o).

Second half of the 2nd century.

References: CIL III 5123; Visočnik 2017, No. 431; HD060190; lupa 9519; EDCS-14500428.

Kept in: Musei provinciali in Gorizia, Inv. no. 7/53.

Cat. No. 5

Area 5.

Tombstone.

[---] / [---]OL[---] / [--- v]ix(it) an(nos) XX / [---] eiusdem / [---]I karissimo (!).

1st – 3rd century.

References: CIL III 11678, Visočnik 2017, No. 437; HD066785; EDCS-14600174.

Kept in: Lost.

Cat. No. 6

Area 6.

Funerary stele?

Relief of a winged griffin.

Second half of the 2nd century.

Reference: Zupančič et al. 2003, 12.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik, Inv. No. 3704

Cat. No. 7

Area 6.

Two inscription stones.

Mentioned in: Müllner 1879, 259 ad 121.

Hramba: Eden je ostal na dnu vodnjaka pri hiši na Trojanah (h. št. 10), drugi izgubljen.

Kat. št. 8

Najdišče: območje 6.

Cesarski gradbeni napis.

[*Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) / [Armeniac(us) Medicus Parthicus max(imus)] pontif(ex) / [maximus tribunic(iae) potest(at)is XXII imp(erator) V c]o(n)s(ul) III p(ater) p(at)riae e]t / [imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus) Armenia]c(us) M[edicus] / [Parth(icus) max(imus) tribunic(ia) potest(at)is VIII imp(erator) V co(n)s(ul) III p(ater) p(at)riae] / [divi Antonini filii divi Hadriani] nepotes / [divi Traiani Parth(ici) pronep(otes) divi Ner]vae abnep(otes) / [--- ru]nt.*

Druga polovica leta 168.

Objave: *ILJug* 382; *CIL* 11675; *Visočnik* 2017, št. 439; *HD035121*; *lupa* 5156; *EDCS-14600171*.

Hranita: MMK, inv. št. MMK 3702 (prvi odlomek); PMC, inv. št. L 191 (drugi odlomek).

Kat. št. 9

Najdišče: območje 6.

Votivni oltar.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Culmīnāli. / Chresimus / Augg(ustorum) [...] / -----

Druga polovica 2. st.–začetek 3. st.

Objave: *CIL* III 11673; *Visočnik* 2017, št. 427; *HD066788*; *lupa* 9252; *EDCS-14600169*.

Hrani: NMS, inv. št. L 20.

Kat. št. 10

Najdišče: območje 8.

Posvetilni ali počastitveni napis.

----- / [---]+++[---] / [--- Sa]turn[in---? ---] / [pro] c(urator)(?) Au[g(usti)? -----] / -----

Druga polovica 2. st.

Objave: Zupančič 1977; Zupančič et al. 2003, 7; *Visočnik* 2017, št. 436.

Hrani: MMK, neinv.

Kat. št. 11

Najdišče: območje 8.

Odlomek kipa – komolec roke.

2. st.

Objave: Zupančič 1977; Zupančič et al. 2003, 16.

Hrani: MMK, neinv.

Kat. št. 12

Najdišče: območje 12.

Reliefna plastika – Herkul z gorjačo.

Druga polovica 2. st.–začetek 3. st.

One remained at the bottom of a well (house Trojane 10), the other one is lost.

Cat. No. 8

Area 6.

Imperial building inscription.

[*Imp(erator) Caes(ar) M(arcus) Aurelius Antoninus Aug(ustus) / [Armeniac(us) Medicus Parthicus max(imus)] pontif(ex) / [maximus tribunic(iae) potest(at)is XXII imp(erator) V c]o(n)s(ul) III p(ater) p(at)riae e]t / [imp(erator) Caes(ar) L(ucius) Aurelius Verus Aug(ustus) Armenia]c(us) M[edicus] / [Parth(icus) max(imus) tribunic(ia) potest(at)is VIII imp(erator) V co(n)s(ul) III p(ater) p(at)riae] / [divi Antonini filii divi Hadriani] nepotes / [divi Traiani Parth(ici) pronep(otes) divi Ner]vae abnep(otes) / [--- ru]nt.*

Second half of the year 168.

References: *ILJug* 382; *CIL* 11675; *Visočnik* 2017, No. 439; *HD035121*; *lupa* 5156; *EDCS-14600171*.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik, Inv. No. MMK 3702; Pokrajinski muzej Celje, Inv. No. L 191.

Cat. No. 9

Area 6.

Votive altar.

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Culmīnāli. / Chresimus / Augg(ustorum) [...] / -----

Second half of the 2nd century – beginning of the 3rd century.

References: *CIL* III 11673; *Visočnik* 2017, No. 427; *HD066788*; *lupa* 9252; *EDCS-14600169*.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L 20.

Cat. No. 10

Area 8.

Votive or honorary inscription.

----- / [---]+++[---] / [--- Sa]turn[in---? ---] / [pro] c(urator)(?) Au[g(usti)? -----] / -----

Second half of the 2nd century.

References: Zupančič 1977, 106–109; Zupančič et al. 2003, 7; *Visočnik* 2017, No. 436.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik.

Cat. No. 11

Area 8.

Fragment of a statue – elbow.

2nd century.

References: Zupančič 1977, 106–109; Zupančič et al. 2003, 16.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik.

Cat. No. 12

Area 12.

Relief – Hercules with a club.

Objava: Josipovič 2003, 6.
Hrani: MMK, inv. št. MMK 3713.

Kat. št. 13

Najdišče: območje 21 (Šentožbolt).

Votivni oltar.

*Libero / Patri / sacr(um). / Abascañtus / Antoni
Rufi s(ervus) / scrut(ator?) v(otum) s(olvit) l(ibens)
m(erito).*

Druga polovica 2. st.

Objave: CIL III 5122; Visočnik 2017, št. 428; HD066797;
lupa 9253; EDCS-14500427.

Hrani: NMS, inv. št. L 27.

Kat. št. 14

Najdišče: območje 21 (Šentožbolt).

Votivni oltar.

*A[---] / Aurel(ius) [As]- / clepio[do]- / tus [---]. /
V(oto) s(oluto) d(onum) d(edit).*

Druga polovica 2. st.–začetek 3. st.

Objave: CIL III 11677; Visočnik 2017, št. 433; HD066786;
EDCS-14600173.

Hramba: izgubljen.

Kat. št. 15

Najdišče: območje 21 (Šentožbolt).

Votivni oltar.

*Marti Aug(usto). / Pro salute / Primigeni(i) /
Augg(ustorum) nn(ostrorum) vil(ici) / stat(ionis)
Atrantin(ae) / [---].*

Druga polovica 2. st.–3. st.

Objave: CIL III 11674; CIL III 13522; Visočnik 2017, št.
429; HD066443; *lupa* 9515; EDCS-14600170.

Hramba: izgubljen.

Kat. št. 16

Najdišče: območje 21 (Šentožbolt).

Votivni oltar (?).

Fragment votivnega oltarja. Müllner zapiše, da je bil
brez napisa.

Druga polovica 2. st.–3. st. (?)

Objava: Visočnik 2017, št. 434.

Hramba: izgubljen.

Kat. št. 17

Najdišče: območje 22 (Sv. Mohor).

Nagrobna plošča.

----- / [---]AC[---] / [---]NA [---] / [---]NUS [---] /

1.–4. st.

Objave: ILJug 383; Visočnik 2017, št. 438.

Hramba: vzidan v kropilnik v cerkvi sv. Mohorja in
Fortunata.

Second half of the 2nd century – beginning of the 3rd
century.

Reference: Josipovič 2003, 6.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik, Inv. No. MMK 3713.

Cat. No. 13

Area 21 (Šentožbolt).

Votive altar.

*Libero / Patri / sacr(um). / Abascañtus / Antoni
Rufi s(ervus) / scrut(ator?) v(otum) s(olvit) l(ibens)
m(erito).*

Second half of the 2nd century.

References: CIL III 5122; Visočnik 2017, No. 428;
HD066797; lupa 9253; EDCS-14500427.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L 27.

Cat. No. 14

Area 21 (Šentožbolt).

Votive altar.

*A[---] / Aurel(ius) [As]- / clepio[do]- / tus [---]. /
V(oto) s(oluto) d(onum) d(edit).*

Second half of the 2nd century – beginning of the 3rd
century.

References: CIL III 11677; Visočnik 2017, No. 433;
HD066786; EDCS-14600173.

Kept in: Lost.

Cat. No. 15

Area 21 (Šentožbolt).

Votive altar.

*Marti Aug(usto). / Pro salute / Primigeni(i) /
Augg(ustorum) nn(ostrorum) vil(ici) / stat(ionis)
Atrantin(ae) / [---].*

Second half of the 2nd century – 3rd century.

References: CIL III 11674; CIL III 13522; Visočnik 2017,
No. 429; HD066443; *lupa* 9515; EDCS-14600170.

Kept in: Lost.

Cat. No. 16

Area 21 (Šentožbolt).

Fragment of a votive altar. According to Müllner, there
was no inscription.

Second half of the 2nd century – 3rd century (?).

Reference: Visočnik 2017, No. 434.

Kept in: Lost.

Cat. No. 17

Area 22 (Sv. Mohor).

Tombstone.

----- / [---]AC[---] / [---]NA [---] / [---]NUS [---] /

1st – 4th century.

References: ILJug 383; Visočnik 2017, No. 438.

Kept in: Built into a holy water font in the church of Sts
Hermagoras and Fortunatus.

Kat. št. 18

Najdišče: območje 23 (V Zideh).

Votivni oltar.

----- / [.]vantit / Reg(ius?) / Regalis / Iulia / Aquilin(a) / ex vot(o).

2. st.–3. st.

Objave: CIL III 5118; CIL III 11671; Visočnik 2017, št. 432; HD066789; lupa 9255; EDCS-14500423.

Hrani: NMS, inv. št. L 24.

Kat. št. 19

Najdišče: območje 23 (V Zideh).

Gradbeni napis.

----- / [..] + [...] + VS Qui[nt]iañuș b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis) vac.? / leg(ionis) II Ital(icae) templum vetustate conlabs- / um et in ruina conversum sump-tu s[uo ..?] / [restituit ---?].

Konec 2. st.–3. st.

Objave: CIL 11676; Visočnik 2017, št. 440; HD035121; lupa 5156; EDCS-14600171.

Hrani: NMS, inv. št. L 28.

Kat. št. 20

Najdišče: območje 23 (V Zideh).

Nagrobna stela.

D(is) M(anibus) / Hilari, fili, qui / annos vixit III. / Secundianus / c(ontra)scr(iptor) et Rufilla / [par]entes filio / f(aciendum) c(uraverunt).

2. st.–3. st.

Objave: CIL III 5124; Visočnik 2017, št. 435; HD045401; lupa 4165; EDCS-14500429.

Hrani: MMK, inv. št. MMK 3703.

Kat. št. 21

Najdišče: območje 23 (V Zideh).

Del nagrobnika – lev.

2. ali 3. st.

Objava: Zupančič et al. 2003, 13.

Hrani: MMK, neinv.

Kat. št. 22

Najdišče: območje 24 (Šentgotard 11 – župnišče).

Votivni oltar.

D(eo) I(nvicto) M(ithrae). / Eutyches / Iulior(um) / c(onductorum) p(ortorii) p(ublici?) ser(vus) c(ontra) s(crip)t(or?) / stationis Boiod[u(rensis)] / ex vik(ario) Benigni vil(ici) / stat(ionis) Atrantin(ae) / aram cum signo / Lunae / ex voto posuit / pr(o)s(edente) (?) T(ito) Cla(udio) Senill(o).

Druga polovica 2. st.

Objave: CIL III 5121; Visočnik 2017, št. 430; HD066801; lupa 9254; EDCS-14500426.

Hrani: NMS, inv. št. L 23.

Cat. No. 18

Area 23 (V Zideh).

Votive altar.

----- / [.]vantit / Reg(ius?) / Regalis / Iulia / Aquilin(a) / ex vot(o).

2nd century – 3rd century.

References: CIL III 5118; CIL III 11671; Visočnik 2017, No. 432; HD066789; lupa 9255; EDCS-14500423.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L 24.

Cat. No. 19

Area 23 (V Zideh).

Building inscription.

----- / [..] + [...] + VS Qui[nt]iañuș b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis) vac.? / leg(ionis) II Ital(icae) templum vetustate conlabs- / um et in ruina conversum sumptu s[uo ..?] / [restituit ---?].

End of the 2nd century – 3rd century.

References: CIL 11676; Visočnik 2017, No. 440; HD035121; lupa 5156; EDCS-14600171.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L 28.

Cat. No. 20

Area 23 (V Zideh).

Funerary stele.

D(is) M(anibus) / Hilari, fili, qui / annos vixit III. / Secundianus / c(ontra)scr(iptor) et Rufilla / [par]entes filio / f(aciendum) c(uraverunt).

2nd century – 3rd century.

References: CIL III 5124; Visočnik 2017, No. 435; HD045401; lupa 4165; EDCS-14500429.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik, Inv. No. MMK 3703.

Cat. No. 21

Area 23 (V Zideh).

Part of a tombstone – lion.

2nd or 3rd century.

Reference: Zupančič et al. 2003, 13.

Kept in: Medobčinski muzej Kamnik.

Cat. No. 22

Area 24 (Šentgotard 11).

Votive altar.

D(eo) I(nvicto) M(ithrae). / Eutyches / Iulior(um) / c(onductorum) p(ortorii) p(ublici?) ser(vus) c(ontra) s(crip)t(or?) / stationis Boiod[u(rensis)] / ex vik(ario) Benigni vil(ici) / stat(ionis) Atrantin(ae) / aram cum signo / Lunae / ex voto posuit / pr(o)s(edente) (?) T(ito) Cla(udio) Senill(o).

Second half of the 2nd century.

References: CIL III 5121; Visočnik 2017, No. 430; HD066801; lupa 9254; EDCS-14500426.

Kept in: Narodni muzej Slovenije, Inv. No. L 23.

Kat. št. 23

Najdišče: območje 24 (Šentgotard 11 – župnišče).

Votivni oltar.

Dianae Aug(ustae) / pro salute / Imperatorum / Septimi(i) Severi P(ii) / Pertinacis et / -----

Konec 2. st.–začetek 3. st. (najverjetneje med 197 in 211).

Objave: CIL III 11672; Visočnik 2017, št. 424; HD066848; EDCS-14600168.

Hramba: vzidan v župnišče, Šentgotard 11.

(J. V.)

Cat. No. 23

Area 24 (Šentgotard 11).

Votive altar.

Dianae Aug(ustae) / pro salute / Imperatorum / Septimi(i) Severi P(ii) / Pertinacis et / -----

End of the 2nd century – beginning of the 3rd century (most likely between 197 and 211).

References: CIL III 11672, Visočnik 2017, No. 424; HD066848; EDCS-14600168.

Kept in: Built into the rectory – Šentgotard 11.

(J. V.)

DROBNE NAJDBE

Izkopano arheološko gradivo, z izjemo desetih fragmentov, ki so v Narodnem muzeju Slovenije (NMS), je v depojih in na razstavah Medobčinskega muzeja Kamnik.

Med antičnimi drobnimi najdbami prevladujejo odlomki posod (žganih v oksidacijskih in redukcijskih atmosferah), precej je posod z ročaji (vrči), veliko je krožnikov s premazi. Fragmenti keramičnih posod predstavljajo 62% vseh evidentiranih in inventariziranih najdb. Na drugem mestu po količinski zastopanosti so amfore s 13,3%; 7% je odlomkov fresk in 4,3% opeke (tab. 2). Najdbe imajo značilnosti bogatega civilnega dela naselbine.

Drobni arheološki inventar je časovno opredeljen od 1. do 4. st.

SMALL FINDS

The excavated archaeological material, with the exception of ten fragments that are kept in the Narodni muzej Slovenije, is in the depots and exhibitions of the Medobčinski muzej Kamnik.

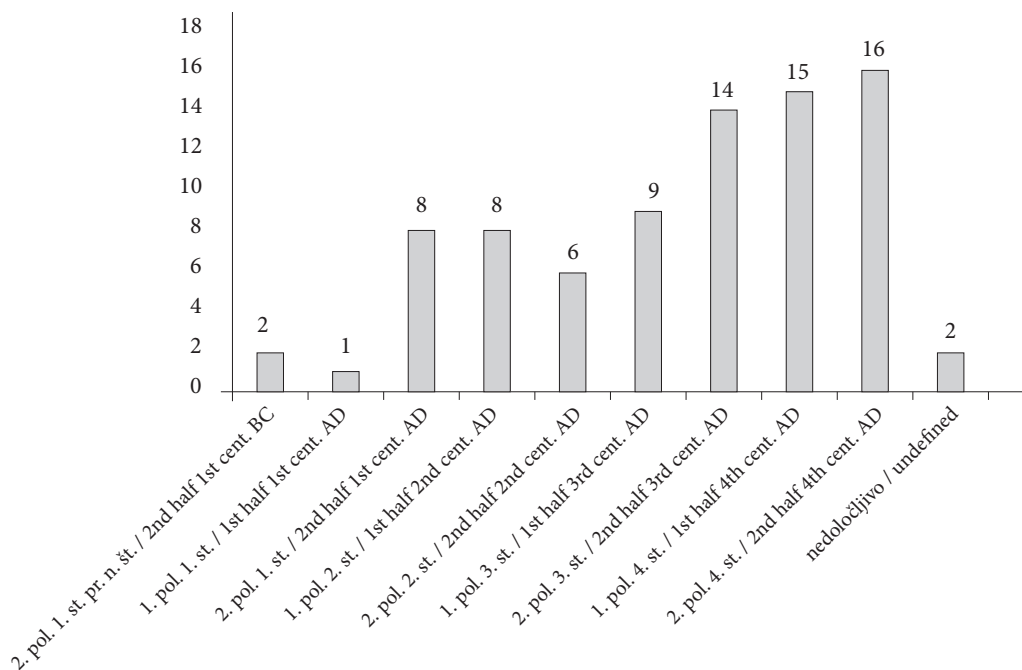
The prevalent types of small finds are fragments of vessels (fired in oxidizing and reducing atmospheres); there are many vessels with handles (jugs) and plates with slip. Fragments of ceramic vessels represent 62 % of all documented and inventoried finds. Amphorae take second place in quantity (13.3%); frescoes represent 7% of the material; and bricks 4.3% (Tab. 2).

Small finds are dated between the 1st and 4th centuries.

Vrsta najdbe / Find type	Količina / Quantity
Koščeni predmeti / Bone artefacts	6
Kosi marmorja oz. arhitekture / Pieces of marble or architectural elements	16
Novci / Coins	31
Lupine školjk in polžev / Shells or snails	33
Mozaične kocke / Mosaic tiles	55
Kosti / Bones	95
Neopredeljeno / Undefined	157
Steklo / Glass	159
Kovinski predmeti / Metal artefacts	201
Opeke / Bricks	238
Omet – freske / Plaster - frescoes	392
Amfore / Amphorae	743
Keramika / Pottery	3471
Skupaj / All	5597

Tab. 2: Vrste rimskodobnega arheološkega gradiva, ki je bilo na Trojanah odkrito ob izkopavanjih: R. Ložarja leta 1936, W. Schmida 1941, M. Zupančičeve 1966, 1970 in 1975 ter D. Josipoviča 2003. Gradivo (z izjemo Ložarjevih izkopavanj) hrani MMK.

Tab. 2: Types of archaeological finds excavated at Trojan: Ložar 1936, Schmid 1941, Zupančič 1966, 1970, 1975, and Josipovič 2003. All finds except those from Ložar's excavations are stored in the Medobčinski muzej Kamnik.

Tab. 3: Novci, najdeni na Trojanah in registrirani v zbirki Numizmatičnega kabineta NMS.

Tab. 3: Coins found at Trojane and registered in the database of the Numismatic Cabinet at the Narodni muzej Slovenije.

NOVCI

Numizmatični kabinet NMS ima v svoji računalniški bazi evidentiranih 81 rimskih novcev⁸² s Trojan (tab. 3), od tega je danes skoraj polovica izgubljenih oziroma jih ni mogoče povsem zanesljivo pripisati Trojanam.⁸³ Med registriranimi prevladujejo novci iz 3. in 4. st. Zaradi majhnega vzorca ni mogoče ugotovljati denarnega obtoka. Zlasti je premalo novcev iz 2. st., torej iz časa, ko naj bi Atrans postal carinska postaja.

Valvasor omenja izjemno množico rimskih novcev, ki še "danes ležijo v zemlji" in da je osebno od domačinov iz vasi V Zideh nakupil "etliche tausend Stücken".⁸⁴ Da so "novci iz medenine, brona, srebra kot tudi iz elektruma in zlata in da jih je več tisoč" pa piše v peti knjigi.⁸⁵ Iz trojanskih novcev je osnoval svojo več kot 8000 kosov obsegajočo zasebno numizmatično zbirko.⁸⁶ Več kot 2000 novcev veliko zbirko, sestavljeno iz 24 zlatih, 606 srebrnih in 1728 bakrenih novcev, naj bi imel Jožef

COINS

There are 81 Roman coins¹⁴ from Trojane (Tab. 3) in the database of the Numismatic Cabinet of Narodni muzej Slovenije. Almost half of them are now lost or cannot be attributed to Trojane with certainty.¹⁵ The most numerous among the registered coins are those from the 3rd and 4th centuries. Small sample size prevents an estimate of monetary circulation. In particular, there are not enough coins from the 2nd century, i.e. from the time when Atrans supposedly became a customs station.

Valvasor mentions an exceptional number of Roman coins, which "are still lying in the ground" and claims that he personally bought from the locals of the village V Zideh "etliche tausend Stücken".¹⁶ In his fifth book he writes that "the coins are made of brass, bronze, silver, as well as electrum and gold. There are several thousands of them".¹⁷ The coins from Trojane were the basis for his personal numismatic collection of more

⁸² Podatke je posredovala Alenka Miškec, Numizmatični kabinet NMS.

⁸³ MMK s Trojan hrani 31 rimskih novcev; osem jih je pri izkopavanjih leta 1941 našel Schmid, 15 novcev je pri zaščitnih izkopavanjih leta 2003 našel D. Josipovič (2003). Ostali novci so z zaščitnih izkopavanj M. Zupančič.

⁸⁴ Valvasor 1689a, 124–125.

⁸⁵ Valvasor 1689b, 266–268.

⁸⁶ Pegan 2016, 56.

¹⁴ Information from Alenka Miškec, Narodni muzej Slovenije.

¹⁵ There are 31 Roman coins from Trojane in the Medobčinski muzej Kamnik; eight coins have been excavated in 1941 by Walter Schmid, and 15 coins in the rescue excavation in 2003 led by Draško Josipovič (Josipovič 2003). The remaining coins are from the rescue excavations conducted by Mirina Zupančič.

¹⁶ Valvasor 1689a, 124–125.

¹⁷ Valvasor 1689b, 266–268.

Repežič,⁸⁷ francoski principal, ki je v letih 1810–1814 služboval na Trojanah.⁸⁸ Šentgotardski župnik Dornik je leta 1846 med ostalim na Stojčevem (*sl.* 2: območje 6) našel tudi 14 novcev (od Nera do Gracijana).⁸⁹ Prokop (1891) omenja številne novce iz druge polovice 3. st. (največ cesarja Proba) in mlajše, do Konstantina, ki naj bi jih poleg ostalega leta 1886 izkopal Pečnik.⁹⁰ Na tisoče novcev iz “*colne postaje na meji ...*” omenja Pečnik.⁹¹ Novčne najdbe opisujejo tudi Ložar,⁹² Šašel,⁹³ Stražar⁹⁴ in drugi. Najdeni so bili ob cestah, na vrtovih po Trojanah in bližnji okolici. Samo grobi seštevek opredeljivih novcev je precej več kot 10.500 novcev, kar je pomenljivo veliko.

NASELJE

(*sl.* 19–22)

CESTA IN GROBIŠČE

Popotniki, ki so zapuščali Deseto regijo Italije so iz smeri današnje Blagovice zavili proti Šentožboltu (proti vzhodu), šli mimo, po Pečniku, “mnogo rimskih grobov”.⁹⁵ Ostanek niti lokacij ne poznamo. Vzpenjajočim po trojanskem klancu se je dvignil pogled na mogočen kip jezdeca na konju (domnevno kip Marka Avrelija), ki je stal na območju Učaka (*sl.* 3: 14).⁹⁶ Rimska cesta je (po Pečniku,⁹⁷ Rutarju⁹⁸ in Schmidu⁹⁹) vodila južno okoli hriba Učak (*sl.* 4). Tik pred naselbino je bila na zahodu nekropola. Pečnik¹⁰⁰ je na Konjškovih njivah (*sl.* 2: 1) našel nekaj rimskih grobov, Bolta pa na trasi “stare ceste” (*sl.* 3: 18) tri: enega v sarkofagu, dva pa v opečni grobni konstrukciji.¹⁰¹ Grobovi z območij **1** in

⁸⁷ Stražar 1985, 84.

⁸⁸ *Slovenec 1939; Slovenski list 1939*, 5–6.

⁸⁹ Müllner 1878; 1879, 81.

⁹⁰ Prokop 1891.

⁹¹ Pečnik 1904.

⁹² Ložar (1937) poroča o najdbi novcev leta 1936, pri Stojc.

⁹³ Leta 1949 so pri Brvarju odkopali več rimskih zidov, luknje za bruna, druge starine ... sem in tja tudi rimske novce. Za hišo Trojanje št. 7 in severno od ceste Trojanje–Zide se najdejo posamični rimski novci, drugega ne (vir **18/2**). Novci so bili redko najdeni od hiše št. 8 proti Zidem (Šašel 1954a, 160). Cestar je večkrat našel novce na klancu med Trojanami in vasjo V Zideh (Šašel 1954a, 164). Najdejo se tudi na strmini na južni strani vasi (vir **18/3**). Iz zbirke Stare, Šmartno pri Litiji, je v NMS 12 novcev: Vespazijan, Septimij Sever, Gotik, Galijen, Severina in Constantin I. (Šašel 1954a, 163).

⁹⁴ Stražar 1985.

⁹⁵ Pečnik 1904.

⁹⁶ Pečnik 1904, 131; Rutar 1890, 121; Istenič 2014, 97, *sl.* 105.

⁹⁷ Vira **22** in **23**.

⁹⁸ Rutar 1890, 121.

⁹⁹ Vir **1**, vir **2**.

¹⁰⁰ Vira **22** in **23**.

¹⁰¹ Bolta 1959, 131; 1960.

than 8000 pieces.¹⁸ Jožef Repežič,¹⁹ a French principal, who served in Trojane in the years 1810–1814, supposedly had a 2000-piece collection of coins, which included 24 gold, 606 silver, and 1728 copper coins.²⁰ In 1846, 14 coins (from Nero to Gratian) were discovered among other finds in Stojčevo (*Fig. 2: area 6*) by Dornik, parish priest in Šentgotard.²¹ Some coins were mentioned in 1891 by Prokop; they were predominantly from the second half of the 3rd century (mostly Emperor Probus) and to the time of Constantine.²² Thousands of coins from “*the customs station on the border ...*” are mentioned by Pečnik.²³ Ložar,²⁴ Šašel,²⁵ Stražar²⁶ and others also mentioned finds of coins, which were discovered along the roads and in the gardens of Trojane and its closer surroundings. A rough sum of all numerically identifiable coins is much more than 10,500 coins, which is a significant amount.

SETTLEMENT

(*Fig.* 19–22)

ROAD AND CEMETERY

Travellers leaving Regio X of Italy went from present Blagovica towards Šentožbolt and, according to Pečnik, passed by “many Roman graves”.²⁷ Their remains or locations are not known. Ascending towards Trojane, their eyes met with a stately statue of a horseman (presumably Marcus Aurelius), which stood at Učak (*Fig. 3: 14*).²⁸ According to Pečnik,²⁹ Rutar,³⁰ and Schmid,³¹ the Roman

¹⁸ Pegan 2016, 56.

¹⁹ Stražar 1985, 84.

²⁰ *Slovenec 1939; Slovenski list 1939*, 5–6.

²¹ Müllner 1878; 1879, 81.

²² Prokop 1891.

²³ Pečnik 1904.

²⁴ Ložar (1937) reports a find of coins at Stojc in 1936.

²⁵ “In 1949, several Roman walls were excavated in Brvar’s property, as well as postholes, other antiquities ... occasionally even Roman coins. Behind the house no. 7 and north of the Trojanje–Zide road, individual Roman coins can be found, but nothing else...” (Source **18/2**). In some rare cases, coins were found in the area between the house no. 8 and V Zideh (Šašel 1954a, 160). A road mender discovered several coins on the slope between Trojanje and V Zideh (Šašel 1954a, 164). Coins can be also found on the steep slope south of the village (Source **18/3**). The Narodni muzej Slovenije keeps 12 coins from the Stare collection from Šmartno pri Litiji: Vespasian, Septimius Severus, Gothicus, Gallienus, Severina, and Constantine I (Šašel 1954a, 163).

²⁶ Stražar 1985.

²⁷ Pečnik 1904.

²⁸ Pečnik 1904, 131; Rutar 1890, 121; Istenič 2014, 97, *fig.* 105.

²⁹ Sources **22** and **23**.

³⁰ Rutar 1890, 121.

³¹ Sources **1** and **2**.

Sl. 19: Trojane. Pogled proti zahodu. Posnetek je nastal najpozneje leta 1943. (Vir 7).

Fig. 19: Trojane. View to the west. Photo taken in 1943 at the latest. (Source 7).

(Arhiv / Archives: Universalmuseum Joanneum Graz)

18 verjetno tvorijo grobišče, ki je pripadalo antičnemu Atransu. Drugje grobovi doslej niso bili odkriti.

Naselbinski plato je bil omejen s strmimi pobočji, ki padajo proti severu (potok Bolska) in jugu (Orehovica).

Via publica je ohranjena na dveh mestih na Trojanah (sl. 3: 16, 17) in vzhodno v Podzidu (sl. 3: 19). Široka je bila 6 m.¹⁰² Pečnik je leta 1889 skiciral cesto skozi antični Atrans (sl. 4) in po njem sta jo povzela Schmid (vir 1, vir 2) in Šašel (vir 5, vir 7). Schmid je skiciral potek rimske ceste na vzhodnem delu antične naselbine (sl. 15), ki naj bi šla za hišo Trojane 7 (sl. 22), kjer je bil v šestdesetih letih še viden vsek domnevno rimske trase.¹⁰³ Tlak rimske ceste je pri antični hiši IX (sl. 2: območje 3; sl. 5; 7) ugotovil tudi Šašel. Najverjetnejši potek rimske ceste skozi Atrans je zarisan na sliki 22. Glavni krak *viae publicae* je zavil proti severu, proti Celeji – po strmih pobočju proti trasi “stare ceste” (sl. 19) v dolini Bolske.

Via vicinalis pa je šla verjetno s Trojanskega platoja naravnost proti vzhodu – proti današnjemu zaselku V Zideh in naprej proti Zasavju. Z vprašanjem poteka te ceste se nismo podrobneje ukvarjali.¹⁰⁴

road followed the southern side of the Učak hill, “right” (i.e. east) of the “old road” and turned into the Roman settlement of Atrans (Fig. 4). There was a necropolis to the west, just before the settlement. Several Roman graves were discovered in Konjšek’s fields (Fig. 2: 1) by Pečnik,³² and three graves in the course of the “old road” by Bolta (Fig. 3: 18): one with a sarcophagus and two with a construction made of bricks.³³

The settlement plateau was bounded by steep slopes descending towards the north (the creek of Bolska) and south (the creek of Orehovica). The 6 m wide *vía publica* survived in two locations near Trojane (Fig. 3: 16, 17), and in Podzid (Fig. 3: 19).³⁴ Jernej Pečnik drew the road through Atrans in 1889 (Fig. 4), followed by Šmid (Sources 1, 2) and Šašel (Sources 5, 7). Schmid sketched the course of the Roman road in the eastern part of the Roman settlement (Fig. 15), presumably behind the house Trojane 7 (Fig. 20), where the cut of the supposed Roman road was still visible in the 1960s.³⁵ Pavement of the Roman road was identified by Šašel near the House IX (Figs. 2: 3; 5; 7). The most likely course of the Roman road through Atrans is drawn in the plan (Fig. 3: 19; 22).

¹⁰² Bolta 1959, 131; 1960; Kajfež 1997; 2003.

¹⁰³ Šašel 1954a, 160. Vir 18/4.

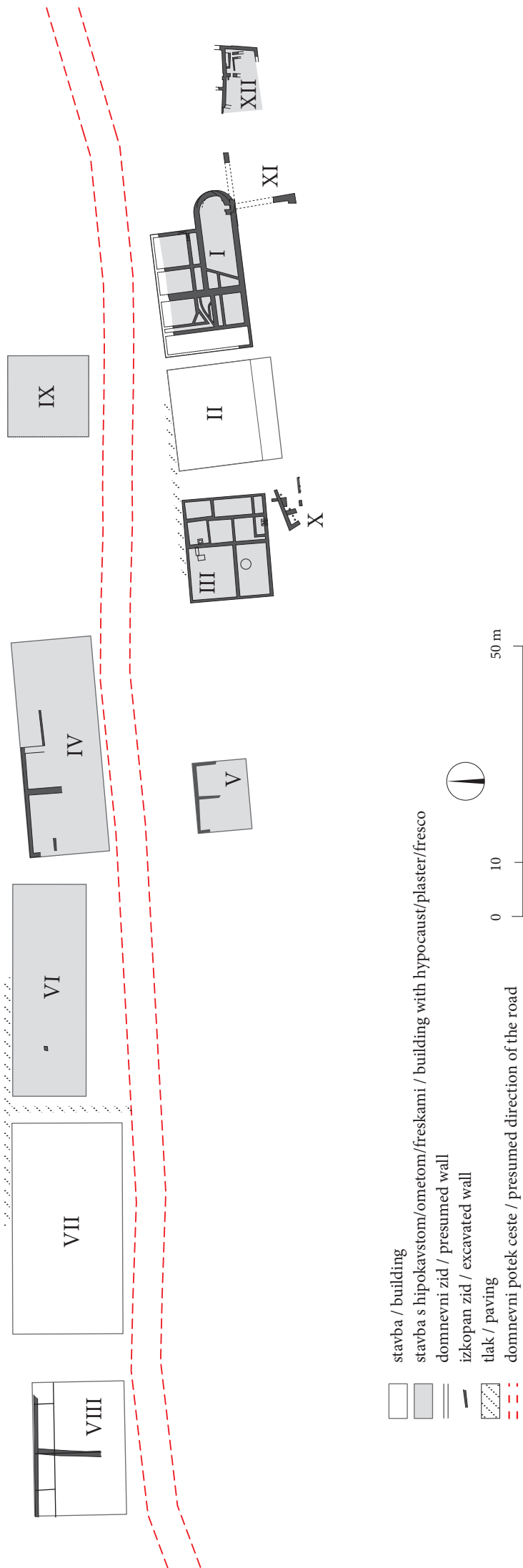
¹⁰⁴ Za več o rimskih cestah na tem območju glej: Šašel 1975 in Pirkmarjer 1985.

³² Sources 22 and 23.

³³ The inhumation burial in a stone sarcophagus was empty, without grave goods. The second grave contained some burnt bones, a two-handled jug and a balsamarium. The third grave was just a construction made of tegulae and without grave goods (Bolta 1959, 131; 1960).

³⁴ Bolta 1959, 131; 1960, 343; Kajfež 1997; 2003.

³⁵ Šašel 1954 a, 160; Source 18/4.

Sl. 20: Trojane, območja 2-3, 6-10. Hiše I-XI. Poskus rekonstrukcije s pomočjo skic W. Schmida (A. Farčnika), J. Šašla ter načrta M. Zupančič. Stopnja natančnosti je različna. M. = 1:1000.

Fig. 20: Trojane, Areas 2-3, 6-10. Houses I-XI. Reconstruction according to the sketches by Walter Schmid (Anton Farčnik) and Jaroslav Šašel, and the plan by Mířina Zupančič. The degree of accuracy varies. Scale 1:1000.

Sl. 21: Trojane, območje 8. Odlomki fresk, najdeni v hiši X leta 1975.
 Fig. 21: Trojane, Area 8. Fragments of frescoes found in 1975 in House X.
 (Medobčinski muzej Kamnik; foto / photo: D. Valoh)

ZGRADBE

Iz pregledane dokumentacije in literature smo uspeli izluščiti dvanajst tlorisov antičnih stavb, ki jih z veliko zanesljivostjo lahko lociramo in rekonstruiramo obseg antične naselbine. Skozi Atrans je tekla *via publica* in prerezala naselbino na severno in južno polovico (sl. 20; 22).

Na severnem delu ceste so bile postavljene največje stavbe. Bile so zidane, deloma iz kamnja, deloma lesene. Objekti južnega dela so bili grajeni iz kamna, vezanega z malto. Imele so klet in vsaj eno nadstropje. Stene so bile praviloma poslikane s kvalitetnimi freskami (hiše I, III, IX, X; sl. 21). Prevladujejo geometrijski oz. cvetlični motivi. Hipokavsti ali tubuli so omenjeni v hišah VI in IX severno od ceste in v hišah III, V in XII južno od ceste. Veliko je prostorov z ognjišči (po Schmidu). Verjetno je kateri izmed najdenih kompleksov pripadal kopališču (sl. 20).

Objekti so bili prekriti z opečno kritino, zidovi pa predvsem v hiši št. IV zelo debeli: od 1,45 do 1,60 m (!). Razdalje med stavbami so ponekod 6 m, spet drugje le 1,35 m. Globine izkopa segajo tudi do 1,66 m. Večkrat se v stavbah omenjata dva estriha/tlaka, kar pomeni, da so bile prezidane, dozidane v več fazah.

Glede na vse doslej analizirane vire (epigrafske in arheološke) lahko trdimo, da so prebivalci Atransa bivali v lepo opremljenih, s hipokavstom ogrevanih sobanah. Če je v hiši IV bila carina s carinskim uradom, morebiti domovanjem uslužbencev in celo taberno, kot piše Schmid v opisu prostorov, potem je bilo v zahodnih stavbah (hiši VII in VIII) morda skladišče. V pročelja carinskega objekta in/ali v bližnja svetišča so bili verjetno vzdani številni kamniti spomeniki (arhitekturni členi – grifon, posvetilni cesarski napis, ...) ali pa so stali pred pročelji impozantnih stavb.

A *via vicinalis* must have surely led through the settlement of V Zideh, although the question of the course of the Roman road to the Zasavje region has not been studied in detail.³⁶

BUILDINGS

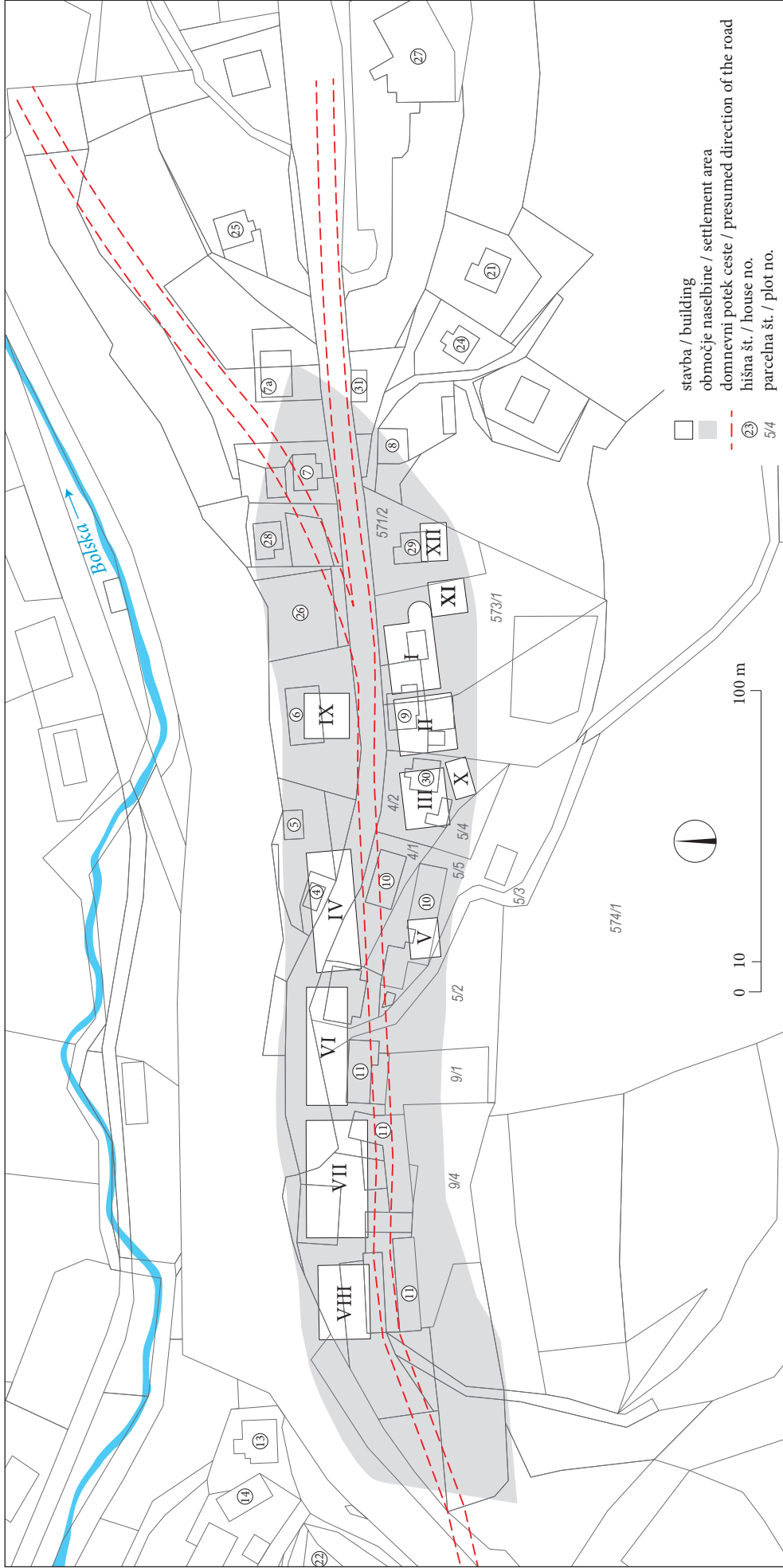
By studying the documentation and literature, the authors were able to identify 12 Roman buildings that can be located with great probability (Fig. 20; 22). A *via publica* ran through Atrans and cut the settlement in the northern and southern half.

The largest buildings were on the northern side of the road. The buildings were masonry constructions; part stone and part wood. The buildings in the southern part were made of stone and bound with mortar. They had a cellar and at least two storeys. The walls were usually painted with fine frescoes (Houses I, III, IX, X; Fig. 21). The rooms of many houses (III, V, VI, IX, XII) were heated with a hypocaust, and many of the rooms had a fireplace (according to Schmid). It is likely that some of the discovered buildings belonged to a bath-house (Fig. 20).

The buildings were covered with brick tiles and the walls were very thick, especially in the House IV: from 1.45 to 1.60 m (!). The distance between the houses is sometimes 6 m and sometimes only 1.35 m. The depths of the foundations reach up to 1.66 m. Two layers of pavement are usually mentioned in the buildings, which means they were rebuilt, constructed in several phases.

Based on all sources (epigraphic and archaeological), the residents of the Roman Atrans lived in well-furnished hypocaust-heated rooms. If House IV was a customs office, perhaps the residence of the officials, and even a taberna, as is the opinion of Schmid in his description of the rooms, then Houses VII and VIII on the west might

³⁶ More on the Roman roads in the area: Šašel 1975 and Pirkmarjer 1985.

Sl. 22: Trojane, območja 2–3, 6–10. Umestitev, poskus rekonstrukcije obsega rimske naselbine in trasa ceste. Stopnja natančnosti je različna. M. = 1:2000.

Fig. 22: Trojane, Areas 2–3, 6–10. Reconstruction of the location and size of the Roman settlement and the course of the Roman thoroughfare. The degree of accuracy varies. Scale 1:2000. (Vir za podlago / Map source: © Geodetska uprava RS)

Sterilno osnovo terena predstavlja mornarsko moder lapor (po Schmidu),¹⁰⁵ medtem ko Zupančičeva opozarja, da so ga uporabljali tudi za niveliranje – izravnavo terena – in da ni nujno, da pod njim ni starejših kulturnih plasti.¹⁰⁶ Južni rob naselbine je bil verjetno utrjen s škarko – kontrafor pod Konjškom (območje 5, vir 12) – da bi preprečili drsenje objektov proti potoku Orehovica (sl. 8).¹⁰⁷ Na 555 m n. m. poteka naravni prelom, ki je omejeval poselitev proti jugu.¹⁰⁸ Glede na ostanek treh hiš (sl. 20; 22; hiše X, XI in XII), ki jih je izkopala Zupančičeva, je bila terasa verjetno pozidana prav do roba.

Pomenljive so omembe žganinskih plasti, zoglenelega žita, kar bi lahko povezovali s skladišči, carinskimi zalogami in velikim požarom (ali več požari), po katerem sta Mark Avrelj in Lucij Ver dala obnoviti pomembno stavbo (ali svetišče) na katero je bil vzdan cesarski napis (kat. št. 8). Lokacija napisa je znana iz leta 1874: območje 6, kamor smo umestili antično hišo V (sl. 2: 6).

(J. Ž.)

EPIGRAFSKI PODATKI

Antične Trojane so bile kot mejna postojanka Norika vključene v davčni sistem *publicum portorii Illyrici et ripae Thraciae*, ki se je kasneje preimenoval v *publicum portorii vectigalis X publica* in je zajemal ogromno območje: Deseta regija Italije, Recija, Norik, Dalmacija (Ilirik), obe Panoniji, obe Meziji, vse Dacije in Trakijo.¹⁰⁹ Na mejni postaji *Atrans* na Trojanah so pobirali *portorium* med Italijo in celotnim severovzhodnim imperijem.¹¹⁰ Njeno vzporednico na drugi strani meje (v Italiji) bi lahko iskali v postaji *Ad publicanos*.¹¹¹ *Atrans* je bila carinska postaja, *Ad publicanos* pa je lahko bila *mansio* ali *statio*.

Mimo slednje bi torej morali tisti, ki so Italijo zapuščali; postaja *Atrans* pa je bila tudi prva carinska postaja za tiste, ki so vstopali v Norik z juga. Trojane so tako bile ena izmed šestih mejnih noriških carinskih postaj (*Boiodurum* – *statio Boiodurensis*; *Pons Aeni* – *statio Enensis*; v okolici Brixna/Bressanone; *Loncium*;

¹⁰⁵ Vir 1.

¹⁰⁶ Zupančič 1979, 17.

¹⁰⁷ Vir 14.

¹⁰⁸ Vir 15.

¹⁰⁹ Za več o postajah tega davčnega teritorija glej pri Ørsted 1985, 255–258; De Laet 1949, 175–245 (o carinskih davcih v obdonavskih provincah).

¹¹⁰ Ørsted 1985, 283; prim. še Tatscheva 1996.

¹¹¹ De Laet (1949, 188) je postajo lociral v kraj Gradišče pri Podpeči; Ørsted (1989, 180–188) na Vače; Šašel (1975, 89) je za najbolj sprejemljivo lokacijo predpostavljal območje Krašnje in Lukovice. Prim. še *RINMS* 105, 316–317. Ana Pleslenjak meni, da bi lahko bila ta postaja v Blagovici (Pleslenjak 2020, v tej knjigi).

have been storehouses. Several monuments and architectural elements – e.g. a griffin, an imperial dedication inscription – were probably built into the façades of the customs building and/or the nearby sanctuaries, or stood in front of imposing buildings.

While the base layer is navy blue marl (according to Schmid),³⁷ Zupančič points out that the same stone was also used for levelling the ground.³⁸ The southern edge of the settlement was probably reinforced with a retaining wall and a buttress under Konjšek's property in order to prevent the buildings from sliding down towards the Orehovica (Fig. 8).³⁹ On the elevation of 555 m above sea level, the settlement was bounded to the south by a natural break in the terrain.⁴⁰ Judging by the remains of three houses (Fig. 20; Houses X, XI and XII) excavated by Mirina Zupančič, the buildings most likely covered the terrace right to the edge.

Notable are the mentions of burnt layers and charred cereal grains, which could be associated with storehouses, customs supplies, and a big fire (or fires), after which Marcus Aurelius and Lucius Verus had an important house (or sanctuary) with an imperial inscription (Cat. No. 8) rebuilt. The location of the inscription is known from the year 1874 – area 6 or House V (Fig. 2: 6).⁴¹

(J. Ž.)

EPIGRAPHIC DATA

As a station on the border of Noricum, *Atrans* was incorporated in the *publicum portorii Illyrici et ripae Thraciae* tax system, later renamed as *publicum portorii vectigalis X publica*. The *publicum portorii* encompassed a huge area: Regio X of Italy, Raetia, Noricum, Dalmatia (Illyricum), both Pannonias, both Moesias, all Dacias, and Thrace.⁴² At the border station in Trojane, *portorium* between Italy and the entire northeastern empire was collected.⁴³ Its parallel on the other side of the border (in Italy) could have been the *Ad publicanos* station⁴⁴ –

³⁷ Source 1.

³⁸ Zupančič 1979, 17.

³⁹ Source 14.

⁴⁰ Source 15.

⁴¹ From there it was taken to the house V Zideh 4 – Fig. 3: 23. The upper half is today in the Medobčinski muzej Kamnik and the lower half in the Pokrajinski muzej Celje.

⁴² For further information on the stations of this tax territory see Ørsted 1985, 255–258; De Laet 1949, 175–245 (the cited pages are dedicated to customs duties in the Danube provinces).

⁴³ Ørsted 1985, 283; cf. also Tatscheva 1996, 177–182.

⁴⁴ De Laet 1949, 188 located the station in the village of Gradišče pri Podpeči; Ørsted 1989, 180–188 in Vače; Šašel 1975, 89 saw as the most acceptable location the area of Krašnja and Lukovica; cf. also *RINMS* 105, 316–317. Ana Pleslenjak thinks that this station could have been in Bla-

Larix – statio Bilachiniensis). Osnovna priložnost, ob kateri so *portorium* pobirali, je bil vsak premik med deželami z različnim pravnim statusom (npr. iz provinc v Italijo, iz barbarških dežel v province).¹¹²

Kot pričajo napisi, je v Atransu najverjetneje od druge polovice 2. st. delovala carinska postaja (kat. št. 4, 15, 20, 22). Izpričani so zakupniki carinskega območja (kat. št. 22) na tej postaji in cesarski prokuratorji, ki so jo nadzorovali (kat. št. 1, 3, 10). Kot zakupniki na Trojanah so zapisani Juliji (kat. št. 22): *Titus Iulius Capito*, *Caius Iulius Epaphroditus* in *Iulius Ianuarius*.¹¹³ Po markomanskih vojnah se je upravljanje carinskih postaj spremenilo. Te namreč niso bile več v zakupu zasebnikov, ampak so jih nadzorovali cesarski prokuratoji. Na Trojanah sta izpričana dva: Gaj Antonij Rufij (kat. št. 1, 13) in Gaj Antonij Julijan (kat. št. 3).

Na napisih s Trojan najdemo uradnike, ki so službovali na *statio Atrantina*: kontraskriptorje, skrutatorje, vilike in vikarje (kat. št. 1, 4, 13, 15, 20, 22). *Vilicus stationis* je bil eden izmed vilikov suženjskega statusa, ki so jih dodelili za zbiranje in upravo neposrednih davkov.¹¹⁴ *Vicarius* je bil med imperialni sužnji *terminus technicus* za pomočnike, zastopnike oz. pooblaščenca ali oskrbnike. *Scrutator* predstavlja davčnega uradnika (revizorja), ki je preverjal deklaracije trgovcev ter preiskoval blago in osebe. Imeli so pravico preiskati prtljago in ocariniti vse, kar ni bilo nujno za na pot; le vojaki bi naj bili tega oproščeni. *Scrutatores* so bili rangirani nad *contrascriptores*,¹¹⁵ ki so opravljali finančno službo, pri kateri je šlo predvsem za kontroliranje in preverjanje (prevajamo jih tudi kot kontrolorje). Izpričana je samo na postajah, ki so bile locirane na meji z Italijo.¹¹⁶ Viliki in ostali nižji uradniki na davčnih postajah so bili praviloma suženjskega statusa. Funkcijo zakupnika davčnega sistema (*procurator* oz. *conductor*) pa so glede na tridelno imensko formulo z imeni latinskega izvora opravljali rimski državljani, verjetno italskega izvora.¹¹⁷

O obstoju beneficiarske postaje govori gradbeni napis (kat. št. 19), kjer je omenjen beneficiarij 2. italske legije. Cesarja Mark Avrelij in Lucij Ver sta dala postaviti oz. popraviti pomembno stavbo v drugi polovici leta 168 (kat. št. 8).

¹¹² Ørsted 1985, 251.

¹¹³ Ørsted (1985, 321–327) razloži povezanost Julijev (na osnovi preostalih napisov, na katerih so omenjeni), čas njihovega delovanja, predstavi pa tudi potencialne vezi z drugimi *conductores*, ki so svoje naloge opravljali sočasno. Zelo hipotetično poskusi sestaviti tudi njihove kariere.

¹¹⁴ Prim. Carlsen 1995, kjer avtor natančno razdela funkcije vilikov; o njihovi vlogi v davčnem sistemu glej predvsem str. 46–55. Prim. še De Laet 1949, 380.

¹¹⁵ *RE Suppl.* VII 1940, 1202–1203. Poleg izrecno zapisanih kontrolorjev se zdi verjetno, da je bil na fragmentarno ohranjenem napisu (kat. št. 10) izpričan še eden (prim. *CIL* III 4720: *Titus Iulius Saturninus*).

¹¹⁶ Ørsted 1985, 288. Prim. še: De Laet 1949, 381.

¹¹⁷ Visočnik 2014, 284.

Atrans was a customs station, while *Ad publicanos* could have been a *mansio* or a *statio*.

If *Ad publicanos* was crossed by those who were leaving Italy, Atrans was the first customs station for those who were entering Noricum from the south. Atrans was thus one of the six border customs stations of Noricum (*Boiodurum – statio Boiodurensis*; *Pons Aeni – statio Enensis*; vicinity of *Brixen/Bressanone*; *Loncium*; *Larix – statio Bilachiniensis*). The basic opportunity to collect *portorium* was every movement from or to a region with a different legal status (e.g. from the provinces into Italy, from the barbaric lands into the provinces).⁴⁵

Inscriptions testify to the fact that there was a customs station in Atrans probably since the second half of the 2nd century on (Cat. Nos. 4, 15, 20, 22). There is evidence of those who contracted the collecting of the customs tax (Cat. No. 22) at this station, and of the imperial procurators supervising it (Cat. Nos. 1, 3, 10). As *conductores* in Atrans are mentioned the *Iulii* (Cat. No. 22): they include *Titus Iulius Capito*, *Caius Iulius Epaphroditus*, and *Iulius Ianuarius*.⁴⁶ After the Marcomannic Wars, the management of customs stations changed: instead of being assigned to private *conductores*, they were now supervised by imperial procurators. Two of them are attested in Atrans: *Gaius Antonius Rufius* (Cat. Nos. 1, 13) and *Gaius Antonius Iulianus* (3).

Inscriptions from Trojan mention officials who served in *statio Atrantina*: *contrascriptores*, *scrutatores*, *vilici*, and *vicarii* (Cat. Nos. 1, 4, 13, 15, 20, 22). *Vilicus stationis* was a *vilicus* with the status of a slave, assigned to collecting and managing direct taxes.⁴⁷ Among imperial slaves, *vicarius* was a *terminus technicus* for assistants, representatives or agents, and keepers. *Scrutator* was a tax official (auditor) who revised merchants' declarations and inspected goods and persons. They had the right to inspect luggage and to charge customs duties for everything that was not essential for travelling; only soldiers were exempt. *Scrutatores* were ranked above *contrascriptores*,⁴⁸ who performed financial services, mostly controls and verifications (the term is also translated as controllers). There is evidence of this office only in the stations located

govica (Plestenjak 2020, in this book).

⁴⁵ Ørsted 1985, 251.

⁴⁶ Ørsted (1985, 321–327) explains the connection between the *Iulii* (based on other inscriptions mentioning them), the time of their service, and presents potential ties with other *conductores* who performed their duties at the same time. He attempts a highly hypothetical reconstruction of their careers.

⁴⁷ Cf. Carlsen 1995, where the functions of the *vilici* are analysed in detail; for their role in the tax system see in particular pp. 46–55; cf. also De Laet 1949, 380.

⁴⁸ *RE Suppl.* VII 1940, 1202–1203. In addition to the expressly mentioned controllers it seems likely that the fragmentarily surviving inscription (Cat. No. 10) mentions one more (cf. *CIL* III 4720: *Titus Iulius Saturninus*).

Na obstoj enega ali več svetišč kažejo oltarji, datirani v drugo polovico 2. ali na začetek 3. st., posvečeni različnim božanstvom, rimskim in orientalnim. Izpričani so kultu Jupitra (kat. št. 3), Jupitra Kulminalisa (kat. št. 9), Marsa (kat. št. 15), Diane (kat. št. 23), Hekate (kat. št. 2), Libera Patra (kat. št. 13), Atransa (kat. št. 1), najverjetneje lokalnega božanstva (I)vantit (kat. št. 18), Mitre (kat. št. 22) in Noreje (kat. št. 4).

Z gotovostjo lahko trdimo, da je bil najden samo en nagrobni spomenik (kat. št. 20): nagrobna stela za dečka Hilara, ki sta mu jo dala postaviti starša Sekundijan in Rufila. Tudi oče Sekundijan sodi med trojanske kontraskriptorje. Najverjetneje pa lahko govorimo še o treh fragmentih nagrobnih napisov (kat. št. 5, kat. št. 17 in kat. št. 21). Prvi je danes izgubljen.

(J. V.)

Zahvale

Pri nastajanju zahtevnega pregleda izkopavanj in različnih posegov na Trojanah ter poskusu delne rekonstrukcije preteklosti ene pomembnejših mejnih postojank antike pri nas, so, tako in drugače, pomagali številni kolegi. Vsem, iskrena hvala. Brez vas in vašega prispevka, bi tega dela ne bilo mogoče predstaviti. Dolgoletna direktorica kamniška muzeja in raziskovalka Trojan v šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja Mirina Zupančič je prispevala dragocene podatke, tudi čas s terenskim ogledom Trojan in risbe z geolociranimi objekti – izdelal jih je Mark Zupančič. Milan Sagadin je dodal dokumentacijo, ki jo hrani ZVKDS, OE Kranj, in s terenskim ogledom pomagal locirati nekatere poselitvene točke. Dragan Božič je pomagal prebrati terenski dnevnik Walterja Schmida. Pri transkripciji Schmidovega dnevnika iz leta 1941 je sodelovala Irina Mitov (v letu 2017 je bila zaposlena v MMK). Andreja Dolenc Vičič je ponudila vpogled v zapuščino Jaroslava Šašla, in arhiv IzA ZRC SAZU. Mateja Belak je vztrajno in potrpežljivo risala karte, svetovala in bila vseskozi v moralno podporo. Velika zasluga in zahvala velja Jani Horvat, ki je pomagala z literaturo, nasveti in korekturami, da je pričujoč prispevek ugledal luč sveta. Aleš Lazar (Geoservis d.o.o.) se je potrudil z umestitvijo antičnih objektov v prostor. Geodetsko karto iz leta 1937 je prek Jurija Mlinarja (MOP) in Aleša Seliškarja posredovala Majda Mavec (GURS). Alenka Miškec je posredovala podatke o novčnih najdbah s Trojan, ki so zabeleženi v bazi Numizmatičnega kabineta NMS. Helena Bras Kernel je preko Janke Istenič omogočila pregled najdb, ki so v hrambi v NMS. Jure Krajšek pa je gradivo, ki ga je leta 1959 na Trojanah izkopal Lojze Bolta, izročil v trajno hrambo MMK. Izjemen prispevek k poznavanju Trojan in vpogled v čase po Schmidu je ponudil domačin Janez Ocvirk. Svojo zgodbo in spomine na preteklost Trojan, kot sta jo doživela prek svojih prednikov, sta pripovedovala: Zdenka (rojena Brvar) in njen mož Lado Goričan.

Brez vseh naštetih in še koga, ki je nenamerno izpadel iz opisanega seznama, tega dela ne bi bilo mogoče napisati. Vsem iz srca hvala.

on the border with Italy.⁴⁹ *Vilici* and other lower officials in tax stations were usually slaves. The function of the contractor of the tax system (*procurator* or *conductor*) was, judging by the three-name formula with names of Latin origin, performed by Roman citizens, probably of Italian origin.⁵⁰

The existence of a beneficiary station is attested by a building inscription which mentions a beneficiary of the *legio II Italica* (Cat. No. 19). In the second half of the year 168, emperors Marcus Aurelius and Lucius Verus had an important building constructed or repaired (Cat. No. 8).

The existence of one or several sanctuaries is indicated by altars, dated to the second half of the 2nd century or the beginning of the 3rd century, and dedicated to various deities, either Roman or Oriental. There is evidence of the cults of Jupiter (Cat. No. 3), Jupiter Culminalis (Cat. No. 9), Mars (Cat. No. 15), Diana (Cat. No. 23), Hecate (Cat. No. 2), Liber Pater (Cat. No. 13), Atrans (Cat. No. 1), probably local deity (I)vantit (Cat. No. 18), Mithras (Cat. No. 22), and Noreia (Cat. No. 4).

It can be claimed with certainty that only one funerary monument has been found (Cat. No. 20): a funerary stele for Hilarus, a boy, by his parents Secundianus and Rufilla. The father Secundianus was one of the *contrascriptores* at Trojane. Two more fragments of funerary inscriptions are deemed to have existed: Cat. No. 5 and Cat. No. 17, which are now lost.

(J. V.)

Translation: Meta Osredkar

⁴⁹ Ørsted 1985, 288; cf. also De Laet 1949, 381.

⁵⁰ Visočnik 2014, 284.

PISNI VIRI IN DOKUMENTACIJA [WRITTEN SOURCES AND DOCUMENTATION]

UVOD

Za potrebe projekta o rimskih naseljih (Trojane) je bila na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU pregledana zapuščina Jaroslava Šašla, kopije arhiva Centralne komisije na Dunaju (k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der kunst- und historischen Denkmale, originale hrani Arhiv Republike Slovenije, kopije arhiv Iza ZRC SAZU) ter kopije pisem Jerneja Pečnika Karlu Dežmanu (originalne hrani ARS, kopije arhiv Iza ZRC SAZU).

Universalmuseum Joanneum Graz v svojem arhivu hrani dokumentacijo Walterja Schmidta, ključnega izkopavalca Trojan. Raziskoval jih je leta 1941 in 1942. Njegovi dnevniki, pisma, nekaj fotografij in drugih dokumentov je bilo skeniranih in digitaliziranih v sklopu projekta *InterArch–Steirmark* (sofinanciran je bil z EU sredstvi) – programa čezmejnega sodelovanja Slovenija–Avstrija 2007–2013. Rezultati so bili publicirani v katalogu, ki ga je uredila Barbara Porod, *V novi luči / Ans Licht gebract* (Porod et al. 2013). Arhivski dokumenti in fotografije predmetov so bili objavljeni na spremljajočem DVD-ju ter postali javno dostopni. Arheološko gradivo s Trojan, Ptuja in drugih slovenskih najdišč je bilo vrnjeno Republiki Sloveniji (glej vir 11) in je hranjeno v pristojnih muzejih.

Kopije nekaterih Schmidovih originalnih dokumentov se nahajajo tudi v arhivu Iza ZRC SAZU in so del zapuščine Jaroslava Šašla. Šašel je v arhivu graškega Joanneuma očitno pregledal Schmidovo zapuščino in nekaj dokumentov/načrtov ali skic kopiral, fotografiral ali preisal ter komentiral.

Dokumentacijo izkopavanja MMK (risbe z geolociranimi objekti, izdelal jih je Mark Zupančič) začasno hrani Mirina Zupančič; dokumentacijo najnovjših izkopavanja pa ZVKDS, OE Kranj in izkopavalci.

V naše besedilo o Trojanah so vključeni samo dokumenti iz *Seznama virov*.

Za razlago okrajšav, ki so uporabljene v seznamu, glej v uvodu v poglavju *Katalog arheoloških območij*.

SEZNAM VIROV

Vir 1**Walter Schmid**

(Sl. 11; 13; 14)

– Terenski dnevnik, *Atrans 1941* (rokopis v nemščini; izčrpane strani 32–48, 63–66). Dnevnik izkopavanja W. Schmidta leta 1941 na Trojanah. Med besedilom so skice izkopanih antičnih objektov (hiše I, II, III in IV)* opisi plasti, globine izkopov, debeline zidov ipd.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnilo: * Schmid je izkopane temelje hiš sprva oštevilčil od zahoda proti vzhodu, naraščajoče: zahodni takrat odkriti objekt je nosil št. I – skrajno vzhodni (s polkrožnim zaključkom) pa št. III. Pozneje je sledilo delno preštevilčenje (glej poglavje *Katalog arheoloških območij*).

Vir 2**Walter Schmid**

(Sl. 6; 17)

– Terenski dnevnik, *Atrans-Libna-Neg* 1942* (rokopis v nemščini; izčrpane strani 14–24). Dnevnik izkopavanja W. Schmidta leta 1942 na Trojanah. Med besedilom so skice izkopanih antičnih objektov, opisi plasti, globine izkopov, debeline zidov ipd.

Pomemben je podatek, da je Schmid tudi leta 1942 izkopaval na Trojanah, kjer je našel obrise še treh objektov (hiše št. VI, VII in VIII)** in da je na bližnjem Učaku izkopal 12 sond.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnili: * *Neg* pomeni Negova (v dnevniku so opisane še Schmidove raziskave v drugih krajih).

** Antične stavbe VI–VIII smo locirali s pomočjo informatorja Janeza Ocvirka, domačina, ki je razložil zgodovino in pozicijo za lociranje izkopov pomembnega gasilskega doma (Trojane 4).

Vir 3**Anton Farčnik***

(Sl. 10)

– Načrt. Tlorisi treh rimskodobnih objektov, ki jih je leta 1941 na Trojanah izkopal W. Schmid (milimetrski papir; format A3; M. = 1: 200). Avtor načrta je A. Farčnik, tlorise hiš (I, III in IV) je izrisal po Schmidovem naročilu. Načrt je verjetno nastal v letu 1942, po izkopavanjih jeseni 1941. Posamezni prostori v notranjosti stavb so oštevilčeni

(arabske številke), navedene so debeline zidov, ponekod vrste tlakov. Na originalno Farčnikovo risbo je rdeče rimske številke ob hišah dopisal že Schmid.**

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnili: * Anton Farčnik je bil uslužbenec cestnega gradbenega urada Štajerskega okrožja s sedežem v Celju in je s Schmidom sodeloval pri izrisu načrta tlorisov stavb s Trojan in sosednje vzpetine Učak.

** Rdeče rimske št. (I, III in IV) predstavljajo preštevilčenje hiš (glej poglavje *Katalog arheoloških območij*).

Vir 4

Anton Farčnik (korespondenca Farčnik – Schmidu)

– Pismo A. Farčnika (Celje, 24. 12. 1942; rokopis) v katerem W. Schmidu sporoča, da je narisal trdnjavo pravokotne oblike na Učaku ter štiri antične stavbe na drugi terasi na Rifniku. S Trojanami bo počakal, dokler mu Schmid ne pošlje topografskega načrta.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Vir 5

Walter Schmid (korespondenca Schmid – Farčniku)

– Pismo W. Schmida A. Farčniku (Graz, 17. 2. 1943; tipkopis). Schmid piše, da je prosil Franca Kralja iz Trojan št. 5, da bi za Farčnika kopiral katastrski načrt Trojan. Sprašuje ga, če je narisal tlorise objektov s Trojan v merilu 1:200. Prosi ga za nekaj popravkov na načrtu Učaka.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Vir 6

Walter Schmid

– Besedilo z naslovom *Atrans. Erforschung einer römischen Gränzstation zwischen Italien und Noricum am Trojanapaß* (format A4; tipkopis; 2 strani besedila in 5 podnapisov za slikovno gradivo). Verjetno priprava za objave* (brez slikovnega gradiva) v časopisih *Jutro* in *Marburger Zeitung*.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnilo: * Glej *Jutro 1941* in Schmid 1941.

Vir 7

Konjšek (korespondenca družina Konjšek – Schmidu)

(Sl. 19)

– Razglednica, ki so jo Konjškovi poslali Walterju Schmidu v Gradec (1. 5. 1943). Pogled na Trojane z vzhoda. Pošiljajo mu lepe pozdrave in željo, da se kaj oglasi pri njih.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnilo: Na skrajno levem robu fotografije se vidi cesta, ki bi lahko predstavljala ostanek trase stare rimske ceste, ki se je na vzhodu relativno strmo spustila v dolino reke Bolske in približno na traso "stare" ceste, ob kateri so bili ostanki rimske dokazani – prim. sl. 3: 19 (Kajfež 1997) – pri gostilni Potrbini (V Zideh 10). Potek ceste za hišo Trojan 7 proti potoku Bolska je predvideval tudi Šašel (1954, 160), že prej pa npr. tudi Pečnik (glej vir 23).

Vir 8

Walter Schmid

(Sl. 15)

– Pozicijska skica razmestitve antičnih objektov izkopanih leta 1941 na Trojanah. Priloga v Schmidovi terenski dokumentaciji. Stavbe niso oštevilčene.* Usmeritev proti jugu.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnilo: * Gre za stavbe, ki jih je leta 1941 izkopal Schmid (aktualno številčenje I–IV). Na skici je umeščena tudi stavba s hipokavstom (skicirani oboki!), najdena že leta 1936 (že pred Schmidovimi izkopavanji; pri aktualnem številčenju je to hiša V).

Vir 9

Walter Schmid

– Poročilo, *Bericht über die Ergebnisse der Grabung im Jahre 1941 und 1942. An die Unterabteilung II der Reichsamtshltereier Steiermark*, Graz, 25. 3. 1943 (tipkopis; format A4). Schmid poroča, kje na območju slovenske Štajerske je kopal, kdaj in kaj je našel. Na Trojanah "... je našel kasarno II. ital. legije, carinarnico, pošto z gospodarskimi pomožnimi objekti ...", kot piše, skupno 6 stavb in poznoantično utrdbo na Učaku.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Vir 10**Niko Kralj*** (korespondenca Kralj – Schmidu)

– Pismo Kralja W. Schmidu (Trojane, 18. 11. 1941; rokopis; list format A4). Kralj piše, da je razdalja med Schmidovima objektoma 1 in 2 le 1,30 in ne 1,35 m, kot je pomotoma prej sam izmeril in, da debelina južnega zidu objekta 2 znaša 75 cm. Iz skice je razvidno, da sega južno pročelje objekta 2 za 3,60 m južneje od linije objekta 1. Kralj je pismo podpisal z: od vašega Nikita.

Hrani: arhiv UMJG (W. Schmid).

Pojasnilo: * Niko Kralj (1920–2013), znani slovenski arhitekt, industrijski oblikovalec znamenitega stola Rex. Doma je bil v Zavrhu pri Trojanah. Očtino je sodeloval pri izkopavanjih antičnega Atransa oz. je pomagal Schmidu z izmerami ali skicami zidov.

Vir 11**Korespondenca R Slovenija – R Avstrija**

– Pismo o nameri med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o vračilu arheoloških predmetov, ki so bili izkopani na območju Slovenije v času nemške okupacije; poslano Ministrstvu za kulturo RS (št. 6241-2/20012–MIZKS/1) 20. junija leta 2012. Materialna zapuščina W. Schmida s Trojan je bila prevzeta po izteku razstave *V novi luči* v Pokrajinskem muzeju Murska Sobota, 18. avgusta 2014 in je od takrat v trajni hrambi v MMK. Skupno je inventariziranih 140 predmetov ali njihovih delov, med njimi 8 novcev (inv. št. MMK 3500.1–3572).

Hrani: arhiv MMK.

Vir 12**Jaroslav Šašel**

– Poročilo o novi gradnji na Trojanah, Ljubljana, 12. 5. 1961 (tipkopis; list format A4). Šašel poroča o izkopu pri Konjškovih na Trojanah: zaradi širitve gostinskega objekta, postavitve mizarske delavnice in izgradnje škarpe. Ob delih za škarpo je bil odkrit antični kontrafor, debeline 2 m. Dne 12. 5. 1961 sta si teren ogledala Šašel in Lojze Bolta. Šašel je predlagal sklic pristojnih na najdišču, nadzor nad gradbenimi deli in prekinitev del, če bi bilo to treba. Opisuje tudi, da je bil sakrofag, ki ga je bil izkopal leto poprej, postavljen za pošto v Trojanah in da se je začelo njegovo razbijanje.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 1/1]).

Vir 13**Jaroslav Šašel**

– Poročilo o obisku Trojan; Ljubljana, 14. 5. 1961, poslano Zavodu za Spomeniško varstvo LRS (tipkopis; list format A4). Šašel poroča, da je bil namen obiska Trojan (14. 5. 1961) srečanje in pogovor z delavcem Ivanom Balohom iz Učaka 13, kovaškim vajencem, ki je leta 1942 pomagal Schmidu izkopavati na Učaku.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 1/2]).

Pojasnilo: Baloh je Šašlu omenil tudi kvadratno stavbo velikosti 15 × 15 m na lokaciji Zadružnega doma z ognjiščem v sredini in več sobami, ki jo je Schmid kopal leto poprej, torej leta 1941. Po aktualnem številčenju je to hiša IX.

Vir 14**Jaroslav Šašel**

(Sl. 8)

– Skica osrednjega dela Trojan leta 1961 (svinčnik; format A5). Nanaša se na Šašlovo poročilo dne 14. 5. 1961 (= vir 12). Vrisani so takratni objekti: Stojčevo, nova mizarska delavnica, gostilna Konjšek, stara mizarska delavnica, bodoče prenočitvene kapacitete, parkirni prostor in škarpa, ki jo je za potrebe nove delavnice gradil Konjšek (na Konjškovem –Trojane 11). Na škarpi je rdeče označen ob delih odkrit rimski kontrafor. Skica je usmerjena proti jugu.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 1/3]).

Vir 15**Jaroslav Šašel**

(Sl. 5)

– Skica, nastala je leta 1961 (svinčnik; format A5). Nanaša se na Šašlovo poročilo 14. 5. 1961 (= vir 12). Skicirana je takratna situacija s hišami na Trojanah; označena so območja Schmidovih izkopavanj leta 1941 in 1942. Šašel je s križci (x) označil zemljišče, ki ga je Schmid izkopal ali sondiral z jarki (S). Vrisan je še domnevni potek rimske ceste in južni rob naselbine. Skicirane so še druge lokacije domnevnega zidovja (A, in pri hiši [Trojane] 8) – odkritega že po Schmidovih izkopavanjih. Skica je usmerjena približno proti severu. Šašel je lokacije umestil s pomočjo domačina Jožefa Brvarja.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 1/4]).

Vir 16**Jaroslav Šašel**

– Načrt: fotografija* (črno-bela; vel. 22,5 × 17,2 cm); sestavljena iz posnetkov dveh dokumentov iz Schmidove zapuščine v arhivu UMJG (vir 3 in vir 8; oba se nanašata na Schmidova izkopavanja leta 1941 na Trojanah).

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 2/5]).

Pojasnilo: * Šašel je v UMJG skupaj fotografiral originalni Farčnikov načrt antičnih objektov (tlorise hiš I, III in IV = vir 3) in skico razmestitve izkopanih antičnih objektov (vir 8).

Vir 17**Jaroslav Šašel**

– Načrt (paus papir; vel. 69 × 50 cm), sestavljen iz kopij več delov drugih dokumentov. Nanaša se na Schmidova izkopavanja leta 1941 na Trojanah. Ob strani so napisani Šašlovi komentarji.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 5/1]).

Pojasnilo: Šašel je v UMJG v prerisal originalni Farčnikov načrt antičnih objektov (tlorise hiš I, III in IV = vir 3) in dodal še druge risbe, ki jih je našel v Schmidovi zapuščini (pozicijska razmestitev antičnih objektov po Schmidu – vir 15 in detajl hiše I, vir 23 – skica poteka rimske ceste skozi Atrans s komentarjem: “Šmidov preris iz Pečnikovega rk v NM”, pismo Kralja Schmidu s skico odmika stavbe I od objekta II – vir 10 ter skici izjemno debelih zidov, ki pa se jih ni dalo umestiti v generalni načrt!).

Vir 18**Jaroslav Šašel**

– Kartotečni listki (tipkopisi in rokopisi; format A5). Šašlova kartoteka za posamezne lokacije najdb na Trojanah in okolici. Večino podatkov je pridobil ob topografskih pregledih leta 1953.

Hrani: arhiv IzA ZRC SAZU: AO, Šašel; [ARH 1/7–1/18]).

Pojasnilo: Ugotovitve in spoznanja s topografije Trojan je Šašel objavil (1954a).

V besedilu smo uporabili:

Vir 18/1 – kartotečni list Trojan (2 str.). – Opis dozrajšjih najdb in izkopavanj, omemb, literature za Trojan (ARH 1/7).

Vir 18/2 – kartotečni list Trojan h. št. 7 (last Brvar Franc). Šašel piše, da so “leta 1949 našli več rimskih zidov, lukenj za bruna in drobnarije materialne kulture... Na njivah nad “staro cesto” (to je vsek prejkone srednjeveške danes opuščene ceste, ki se na južnem pobočju Bolske, vzhodno za omenjeno hišo, drobno razloči), vzhodno od hiše št. 7 ter severno od ceste Trojan-Št. Gotard, najdejo včasih posamične rimske novce, drugega nič.” (ARH 1/12).

Vir 18/3 – kartotečni list V Zideh in Podzid (2 str.). – Omenja, da domačini ne pomnijo, da bi V Zideh kdaj v preteklosti naleteli na kakšne zidove – vsi kamniti spomeniki so bili vzdani v hišo št. 4 – pri Devsu. Podzid – vidni ostanki dolgega zidu pod cerkvijo sv. Mohorja in Fortunata (ARH 1/15).

Vir 18/4 – kartotečni list Trojan (ceste) – 2 str. Šašel popisuje že potek prazgodovinske jantarne poti preko Trojan, ki po njegovem v prazgodovini ni bila toliko v rabi. Opisuje potek rimske ceste preko Trojan, ki naj bi na Trojan prišla mimo Učaka. Pri kmetiji p. d. Cvet je cesta usmerjena proti Šentožboltu po južnem bregu Radomlje. Proti vzhodu do: Št. Gotarda-Zaplane-Preselda-Ostgrovice-Tabora in naprej (ARH 1/18).

Vir 19**Jernej Pečnik** (korespondenca Pečnik – Dežmanu)

– Pismo Pečnika Karlu Dežmanu, Krško, 17. 4. 1886 (rokopis; format A4).

Hrani: ARS: SI AS 854, Dežman Dragotin, 1786–1895. (Pregledana je bila kopija iz arhiva IzA ZRC SAZU, TA 321).

Vir 20**Jernej Pečnik** (korespondenca Pečnik – Dežmanu)

– Pismo Pečnika Karlu Dežmanu, Krško, 24. 4. 1887 (rokopis).

Hrani: ARS: SI AS 854, Dežman Dragotin, 1786–1895. (Pregledana je bila kopija iz arhiva IzA ZRC SAZU, TA 321).

Vir 21

Geodetski načrti (kopije), leto 1959

Geodetski projekt trase ceste Ljubljana–Celje, C–56, odsek Št. Ožbolt–Trojane (papir, vel. 388 × 30 cm). Na načrtu so vrisani profili* ceste.

Hrani: Uprava za ceste LRS, Cesta I/10 Maribor–Trst, odsek Trojane; glavni projekt. Situacija 1:1000. ing. Avanzo Leo, Willenport Ludvik, ing. Jerin Albin, januar 1959. (Pregledana je bila kopija iz arhiva IZA ZRC SAZU: AO, Šašel).

Pojasnilo: * Profile je opisal in objavi Lojze Bolta (1959; 1960) – vir za lociranje dveh ostankov rimske ceste in treh grobov pri Trojanah (prim. *sl.* 3: območja **16**, **14**, **18**).

Vir 22

Jernej Pečnik (korespondenca Pečnik – Centralni komisiji na Dunaju)

Pismo Pečnika Centralni komisiji, april 1889.

Hrani: ARS, fond AS 1100, C. kr. spomeniški urad, K 61/15. (Pregledana je bila kopija iz arhiva IZA ZRC SAZU).

Vir 23

Jernej Pečnik

(*Sl.* 4)

Pečnikova karta arheoloških najdišč Radeče in Zagorje (*Ratschach und Sagor*) in opis, leta 1889 (risba in rokopis). Označena so prazgodovinska in rimska najdišča, tudi za Trojanah in okolico.

Hrani: ARS, fond AS 965, Pečnik Jernej, fasc. 3. (Pregledana je bila kopija iz arhiva IZA ZRC SAZU).

Vir 24

(*Sl.* 9)

Fotografija, nastala leta 1936. V ozadju sta vidna oboka hipokavsta, izkopanega leta 1936 na Trojanah, ob gradnji temeljev za svinjak na posestvu Štefana Brvarja (p. d. Stojc, takrat hiša št. 5; danes Trojane 10).

Hrani: dokumentacija MMK.

Pojasnilo: Gre za stavbo **V** (aktualno številčenje). Na fotografiji sta brata; prvi z leve je verjetno Štefan ali Ciril, drugi pa Jernej Brvar. (Pri identifikaciji je pomagala nečakinja Zdenka Brvar, poročena Goričan).

Vir 25

Mirina Zupančič

(*Sl.* 16)

Načrt (datoteka v formatu DWG; nastanek 21. 1. 2017).

Kompozitni načrt, izdelan s pomočjo terenske dokumentacije, nastale ob zaščitnih izkopavanjih Mirine Zupančič (MMK) v letih 1966, 1970 in 1975 na Trojanah. Umestitev antičnih objektov je izvedel Mark Zupančič. Pozicionirani so objekti, ki so bili izkopani (aktualno številčenje: hiše **X**, **XI** in **XII**) ali ponovno odkriti (hiša **I**; Schmidov izkop leta 1941). Objekti so umeščeni v prostor, poudarjene so za lokacijo pomembne današnje stavbe in dodane hišne številke. Usmeritev proti severu. M. = 1:1000 (Podlaga: DOF, © GURS, 2017).

Hrani: MMK.

(*J. Ž.*)

Okrajšave / Abbreviations

CIL = *Corpus inscriptionum Latinarum*.

EDCS = *Epigraphik-Datenbank Clausius / Slaby* (Service provider / skrbnik: Manfred Clausius) [http://db.edcs.eu/epigr/epi_de.php].

HD = EDH, *Epigraphische Datenbank Heidelberg* (Service provider / skrbnik: Heidelberger Akademie der Wissenschaften) [http://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home/?&lang=de].

ILJug = A. et J. Šašel, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*. – Situla 5, Ljubljana 1963.

lupa = UBI ERAT LUPA – F. und O. Harl, www.ubi-erat-lupa.org (Bildatenbank zu antiken Steindenkmälern).

RINMS = M. Šašel Kos, *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*. – Situla 35, Ljubljana 1997.

BEZLAJ, F. 1958, Predslovanski ostanki v slovenščini. – *Naša sodobnost* 8–9, 673–693.

BOLTA, L. 1959, Trojane. – V / In: *Arheološki pregled* 1, 130–133.

BOLTA, L. 1960, Trojane. – *Varstvo spomenikov* 7, 343.

CARLSEN, J. 1995, *Vilici and Roman Estate Managers until AD 284*. – *Analecta Romana instituti Danici*. Suppl. 24.

CVIKL ZUPANČIČ, M. 1966, Trojane. – *Varstvo spomenikov* 11 (1967), 130.

DE LAET, S. J. 1949, *Portorium. Étude sur l'organisation douanière chez les Romains, surtout à l'époque du Haut-Empire*. – Brugge.

DESCHMAN, C. 1866, Münzen. Verzeichniss der seit 1. Mai 1862 bis Ende April 1866 eingegangenen Geschenke und der sonstigen Erwerbungen des krainischen Landesmuseums. – *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* 1, 274.

DIMITZ, A. 1874, *Geschichte Krains* 1, Ljubljana.

DOBÓ, Á. 1940, *Publicum Portorium Illyrici*. – *Dissertationes Pannonicae*, Ser. 2, Fasc. 16. – Budapest.

Glasiło 1939 = s. a., Zgodovinske Trojane, *Glasiło K. S. K. jednote*, letnik 25, št. 52, 1939 (27.12.1939), str. 6, Cleveland.

HITZINGER, P. 1855, Starozgodovinski pomenki. Rimska cesta od Emone na Celejo. – *Kmetijske in rokodelske novice*, letnik 13, št. 64, (11. 8. 1855), str. 254.

HORVAT, J. 1999, Roman Provincial Archaeology in Slovenia Following the Year 1965: Settlement and Small Finds / Rimska provincialna arheologija v Sloveniji po letu 1965: poselitvena slika in drobna materialna kultura. – *Arheološki vestnik* 50, 215–257.

ISTENIČ, J. 2014, *Rimske zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana.

JOSIPOVIČ, D. 2003, *Poročilo o arheoloških delih na lokaciji Trojane, na trasi AC Blagovica–Vransko, predor Trojane. Kranj, 25.11.2003*. – Poročilo / Report; Arhiv ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).

Jutro 1940 = s. a. ("Trojanec"), Od Atransa do Trojan. – *Jutro. Ponedeljska izdaja*, leto 11, št. 4, ["Jutro" XXI., št. 16a], 1940 (22. 1. 1940), str. 8, Ljubljana.

Jutro 1941 = s. a., Rimska obmejna postojanka v Trojanah. Nova odkritja vseučil. prof. dr. Valterja Schmida. – *Jutro*, leto XX, št. 276 (25. 11. 1941), str. 3, Ljubljana.

KAJFEŽ, T. 1997, *Poročilo, Zaščitno arheološko sondiranje na lokaciji "Trojane cesta", Ljubljana, julij 1997*. – Poročilo / Report; Arhiv ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).

KAJFEŽ, T. 2003, Trojane cesta. – V: B. Djurić et al., *Zemlja pod vašimi nogam. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, 267–268, Ljubljana (= *The Earth Beneath Your Feet. Archaeology on the Motorways in Slovenia. Guide to Sites*, Ljubljana 2004).

KLEMENC, J. 1951, Trije novi napisi iz Celja in okolice. – *Arheološki vestnik* 2, 124–133.

KLEMENC, J. 1955, Zgodovina Emone. – V / In: *Zgodovina Ljubljane* 1. *Geologija in arheologija*, 331–426, Ljubljana.

KNIFIC, T. 1991, Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem. – V / in: T. Knific, M. Sagadin, *Pismo brez pisave. Arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem / Carta sine litteris. The Archaeology of the first Centuries of Christianity in Slovenia*, 11–32, Ljubljana.

KOS, M. 1975, s. v. Trojane. – V / In: *Građivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500)* 2, 648, Ljubljana.

KOŠIR, U. 2018, *Poročilo o arheoloških raziskavah ob gradnji na Trojanah (parc. št. 560/5 k. o. Trojane)*. – Poročilo / Report; Arhiv ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).

LOŽAR, R. 1937, Rimska ogrevalna naprava na Trojanah. – *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 18, 54–57.

LOŽAR, R. 1937–1940, Ostanki bronaste konjske statue s Trojan – Prispevek k poznavanju monumentalne rimske bronaste plastike. – *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva* N. S. 18–21, 353–367.

MÜLLNER, A. 1878 – V / In: *Mitteilungen des Musealvereines für Krain* NF IV, str. LXXXVI.

MÜLLNER, A. 1879, *Emona. Archäologische Studien aus Krain*. – Laibach.

MÜLLNER, A. 1900, *Typische Formen aus den archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums "Rudolfinum" in Laibach in photographischen Reproduktionen*. – Laibach.

MUŠIČ, B. 1997, Trojane – V *Zideh: geofizikalna raziskava. Poročilo. Ljubljana*. – Poročilo / Report; Arhiv ZVKDS, OE Kranj, Center za preventivno arheologijo (neobjavljeno / unpublished).

OGRIN, M. 1996, *Poročilo o opravljenem intrasite pod površinskem pregledu na delu Zavarovanega arheološkega območja V Zideh – Trojane*. – Poročilo / Report; Arhiv ZVKDS, OE Kranj (neobjavljeno / unpublished).

OROŽEN, F. 1902, *Vojvodina Kranjska* 4. – Ljubljana.

OROŽEN ADAMIČ, M., D. PERKO, D. KLADNIK et al. 1995, Trojane. – V / In: *Krajevni leksikon Slovenije*, Ljubljana, 397.

ØRSTED, P. 1985, *Roman imperial economy and Romanization. A study in Roman imperial administration and the public lease system in the Danubian provinces from the first to the third century A.D.* – Copenhagen.

PEČNIK, J. 1904, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem. – *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 14, 130–131.

PEGAN, E. M. 2016. – Prispevki k zgodovini numizmatike v Sloveniji. Ob 75-letnici numizmatičnega društva Slovenije. – V / In: *Slovensko šolstvo in luči medaljerstva od 16. stoletja naprej in nagrajevanje šolskih uspehov*, Ljubljana.

PIRKMAJER, D. 1985, Rimska cesta Emona–Celeia. Odsek itinerarske ceste Aquileia–Donava. – *Celjski zbornik* 1985, 159–176, Celje.

PLESTENJAK, A. 2020, *Blagovica*. – V / In: J. Horvat, I. Lazar, A. Gaspari (ur. / eds.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor Roman settlements in Slovenia*, Opera Instituti Arhaeologici Sloveniae 40, 231–247.

- POROD, B. (ur. / ed.) et al. 2013, *V novi luči. Arheološka dediščina slovenske Štajerske iz Univerzalnega muzeja Joanneum / Ans Licht gebracht. Archäologisches Erbe der Štajerska aus dem Universalmuseum Joanneum*. Katalog. – Graz.
- PROKOP, 1891, Notizen. – *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Bau- denkmale* 17, 239.
- RE = Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus-Ziegler, *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*.
- RECHFELD, F. J. 1948, Copia eines Manuscriptes des Valentin Vodnik. Itinerarium 1808. – *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain*, 87–93.
- REPANŠEK, L. 2016, *Keltska dediščina v toponimiji jugovzhodnega alpskega prostora (Celtic Legacy in the Toponymy of South-Eastern Alps)*. – *Linguistica et philologica* 33.
- RUTAR, S. 1890, Prazgodovinska in rimska izkopavanja na Slovenskem I. 1889. – *Letopis Matice Slovenske za leto 1889*, 117–130.
- RUTAR, S. 1891, Prazgodovinske in rimske izkopine po Slovenskem I. 1890. – *Letopis Matice Slovenske za leto 1890*, 182–209.
- Slovenec 1939* = s. a., Zgodovinske Trojane. – *Slovenec*, letnik 67, št. 231, 1939 (8. 10. 1939), str. 10, Ljubljana.
- Slovenski list 1939* = s. a., Zgodovinske Trojane. – *Slovenski list*, letnik 10, št. 134, 1939 (25. 8. 1939), str. 5–6, Buenos Aires.
- SCHMID, W. 1941, Atrans – eine römische Grenzstation. Ausgrabungen auf der Höhe des untersteierischen Trojanapasses. – *Marburger Zeitung* 297/298, (22./23. nov. 1941), str. 5.
- SNOJ, M. 2009, s. v. Trojane. – V / In: M. Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, 439–440, Ljubljana.
- STRAŽAR, S. 1985, Atrans – Trojane pomembno arheološko najdišče. – V / In: *Črni graben. Od Prevoj do Trojan*, 84–91, Lukovica.
- ŠAŠEL, J. 1954a, Arheološko–topografske novosti s področja Colatia in Atransa. – *Arheološki vestnik* 5, 154–166.
- ŠAŠEL, J. 1954b, Add. ad CIL III 11675 Atrans, Noricum. – *Živa antika* 4, 200–208 (= id., *Opera selecta*, Situla 30, 1992, 227–223).
- ŠAŠEL, J. 1959, Prebujeni Atrans. – *Ljubljanski dnevnik*, letnik 9, št. 200 (29. 8. 1959), str. 3.
- ŠAŠEL, J. 1975, Rimske ceste v Sloveniji. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 74–99, Ljubljana.
- ŠAŠEL, J., L. BOLTA 1975, Trojane. – V / In: *Arheološka najdišča Slovenije*, 267–268, Ljubljana.
- ŠAŠEL KOS, M. 1999, Cestni postaji Atrans in Pretorij Latobikov. – V / In: B. Aubelj (ur. / ed.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, 238–240, Ljubljana.
- ŠAŠEL KOS, M. 2004, *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije: rimski spomeniki*, vodnik. – Ljubljana.
- TATSCHKEVA, M. 1996, Neues über Publicum Portorii Illyrici et Ripae Thraciae. – In: *Rimski limes na srednjem i donjem Dunavu / Roman Limes on the Middle and Lower Danube*, Đerdapske sveske, pos. izd. 2 / Cahiers des Portes de Fer, Monogr. 2, 177–182, Beograd.
- TORKAR, S. 2012, Razpoznavanje slovenskih zemljepisnih imen. – *Slavistična revija* 60/4, 693–707.
- VALVASOR, J. V. 1689a, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, 2. izdaja, knjiga II., Rudolfswerth 1877, Laybach–Nürnberg.
- VALVASOR, J. V. 1689b, *Die Ehre des Herzogthums Crain*, 2. izdaja, knjiga V., Rudolfswerth 1877, Laybach, Nürnberg.
- VISOČNIK, J. 2014, Foreigners in the area of Celeia. – *Classica et Christiana* 9/1, 275–298.
- VISOČNIK, J. 2017, *The Roman inscriptions from Celeia and its ager*. – Ljubljana, Celje.
- ZUPANČIČ, M. 1966, Rimska hiša na Trojanah. – *Kamniški občan*, leto V, št. 4, julij 1966, str. 10.
- ZUPANČIČ, M. 1970, Letošnja arheološka izkopavanja na Trojanah. – *Kamniški občan*, leto IX, št. 11/12, 20. 11. 1970, str. 13.
- ZUPANČIČ, M. 1971, *Atrans – Trojane. Mladinski raziskovalni tabori 1970*. – Ljubljana, 215–222.
- ZUPANČIČ, M. 1977, Atrans – nov napis / Atrans – recente scoperta di un'epigrafe. – *Arheološki vestnik* 28, 1977, 106–109.
- ZUPANČIČ, M. 1979, Arheološki najdišči Trojane in Mengeš. – V / In: *Zbornik občine Domžale*, 15–22, Domžale.
- ZUPANČIČ, M. et al. 2003 = M. Zupančič, M. Lovenjak, M. Lesar, Z. Torkar 2003, *Lapidarij kamniškega muzeja*. – Kamnik.

Janja Železnikar
Medobčinski muzej Kamnik
Muzejska pot 3
SI-1241 Kamnik
janja.zeleznikar@gmail.com

Julijana Visočnik
Nadškofijski arhiv Ljubljana
Krekov trg 1
SI-1000 Ljubljana
julijana332@yahoo.com

